

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 1 лютага 1985 г. № 5 (3259) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Карціна Р. КУДРЭВІЧ «Вясна ў Серабранцы» экспануецца на выстаўцы «Мастакі Беларусі — народу», што адкрыта ў мінскім Палацы мастацтваў. Агляд гэтай выстаўкі прапануе ўвазе чытачоў мастацтвазнавец В. Крэпак («Важкая справаздача», стар. 10—11).

УНУМАРЫ:

СЛОВА ПРА КАНДЫДАТАЎ
У ДЭПУТАТЫ ВЯРХОЎНАГА
САВЕТА БССР.

Новыя вершы

Генадзя ПАШКОВА
і Віктара ЯРАЦА.

ДАКРАНУЦЦА

ДА СВЯТЛА.

Рэцэнзія Т. ЧАБАН на
першыя кніжкі паэтаў.

АДГУКНІСЯ,

ВЯСНА...

Старонкі ўспамінаў пра
Аркадзя Куляшова.

РАСКАЗВАЮЦЬ

СТАРЫЯ

ПАШТОЎКІ.

Рэцэнзія на альбом пра
Мінск.

ВЯЛІКІ МАСТАК, ПАТРЫЁТ, ГУМАНІСТ

УРАЧЫСТЫ ВЕЧАР, ПРЫСВЕЧАНЫ 125-ГОДДЗЮ
З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ А. П. ЧЭХАВА

Час не ўладарны над неацэннай мастацкай спадчынай Антона Паўлавіча Чэхава. 125 гадоў мінула з дня нараджэння вялікага рускага пісьменніка, а ён па-ранейшаму застаецца адным з самых любімых аўтараў Савецкага Саюза і зарубажных краін. Поўныя жыццёвай праўды, кнігі выдатнага майстра слова нясуць людзям святло добра, гуманізму, вышэйшай справядлівасці. Яны прасякнуты глыбокай верай у родную краіну, рускі народ, у імя шчаслівай будучыні янога працаваў пісьменнік — гарачы патрыёт, грамадзянін, геніяльны мастак.

Данінай памяці Антона Паўлавіча Чэхава стаў урачысты вечар, які адбыўся 29 студзеня ў Маскоўскім мастацкім акадэмічным тэатры, пазычнай эмблемай янога стала слаўная чэхаўская «Чайка».

На вечары прысутнічалі таварышы Г. А. Аліеў, В. І. Варатнікоў, М. С. Гарбачоў, В. В. Грышын, П. Н. Дзмічэў, М. В. Зімянін, прадстаўнікі партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый, працоўных калектываў, дзеячы літаратуры і мастацтва.

Вечар адкрыў старшыня Усесяюзнай юбілейнай камісіі, першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. М. Марнаў. З імем Чэхава, падкрэсліў Г. Марнаў, звязана велізарная літаратурная і культурная спадчына сусветнага маштабу. Не выпадкова юбілей рускага пісьменніка адзначаецца ў многіх краінах свету, дзе яго творчасць атрымала шырокае прызнанне.

З незвычайнай выўленчай сілай, са здзіўляючай тонкасцю і мастацкай пільнасцю адлюстравана Чэхаў у сваіх творах рэальную і пачатку нашага стагоддзя. Ён стварыў вялікае мноства бяспечна разнастайных чалавечых тыпаў і характараў, выхаленых з самых розных сацыяльных слаў, узбагаціўшы гэтым рускую класічную літаратуру.

Чэхаў быў глыбока рускім нацыянальным пісьменнікам, у яго было высокае ўяўленне аб маральных магчымасцях чалавека. У сваіх поглядах на жыццё, на яго перабудову ён стаў на прагрэсіўных дэмакратычных пазіцыях.

Як і кожны вялікі мастак, Чэхаў быў вялікім гуманістам. Ён любіў людзей, узвышаў лепшыя чалавечыя якасці — даб-

рату, шчодрасць, імненне да свабоды. Ён ненавідзеў прыгнёт, пошласць, мяшчанства, паражаў загану свайго часу ўсёй сілай магутнага таленту. У душой атмасферы царскага самадзяржаў, у краіне, дзе велізарныя масы людзей былі адлучаны ад адукацыі і культуры, Чэхаў пранікнёна гаварыў аб светлай будучыні, верыў, што яна абавязкова надзеся.

Слова аб жыцці і творчасці А. П. Чэхава сказаў дырэктар Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горькага Акадэміі навук СССР Г. Берднікаў. Ён адзначыў, што сусветнае значэнне чэхаўскай мастацкай спадчыны вымяраецца не толькі маштабам яго даравання. Талент пісьменніка расціла эпоха выпявання рускай рэвалюцыі. Велізарнае значэнне для фарміравання яго творчасці мелі грамадзянскія традыцыі айчынай літаратуры XIX стагоддзя.

Прамоўца падкрэсліў, што кожным сваім радком Чэхаў імкнуўся абудзіць павагу да чалавека, умацоўваў веру ў яго, ністомна адстойваў права людзей на шчасце. Чым глыбей мы ўнікаем у чэхаўскую спадчыну, тым відочней прасочваецца яго арганічная сувязь з днём сённяшнім. Гэта сувязь — сцяграванні такіх агульначалавечых каштоўнасцей, якія з'яўляюцца і нашымі ідэаламі, супадаюць з вышэйшымі мэтамі камуністычнага пераўтварэння свету.

Аб велізарным значэнні творчасці геніяльнага рускага пісьменніка, яго ўкладзе ў мастацкую культуру чалавецтва гаварылі на вечары старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў РСФСР С. Міхалкоў, намеснік міністра культуры СССР Я. Зайцаў, першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Таджыкістана М. Қанаат, старшыня праўлення Усерасійскага тэатральнага таварыства М. Цароў, сталавар Таганрогскага металургічнага завода, Герой Сацыялістычнай Працы Г. Родзін. Яны адзначалі, што не толькі ў нашай краіне, ва ўсім свеце з кожным годам расце цікавасць да Чэхава. Як да жыватворнай крыніцы зьяўляюцца людзі да твораў вялікага пісьменніка-гуманіста.

Затым адбыўся канцэрт майстроў мастацтваў. У яго праграму ўвайшлі сцэны з чэхаўскіх спектакляў, апаўданы пісьменніка, яго любімыя музычныя творы.

ТАСС.

НА ЗЯМЛІ СУСЕДЗЯЎ

Штогод збіраюцца разам маладыя паэты і празаікі Беларусі і Украіны. Так, у снежні мінулага года гасцямі Каралішчавіч былі паэты Паўло Гірін і Мікола Пшанічны на чале з сакратаром камісіі па рабоце з маладымі Саюза пісьменнікаў Украіны Віктарам Кавам. Студзень сёлетняга года паклікаў на Украіну прадстаўнікоў літаратурнай змены Беларусі — Валяціну Аюлаву, Алу Канапельку, Уладзіміра Ягоўдзіка.

Узначальваў групу сакратар камісіі па рабоце з маладымі СП БССР Яўген Міклашэўскі. На гэты раз у Ірпені сабраліся больш чым дваццаць аўтараў першых кніг прозы і паэзіі, якія рыхтуюцца да выдання ва ўкраінскіх выдавецтвах. Адбылася гаворка пра сучасную маладую паэзію і прозу, у якой разам са сваімі ўкраінскімі калегамі прымалі ўдзел і госьці.

В. МАЗУРСКАЯ.

ВЫДАЕ «НАВУКА І ТЭХНІКА»

Выдавецтва «Навука і тэхніка» выпускае шэраг брашур, у якіх папулярна расказваецца аб найбольш значных дасягненнях у розных галінах творчасці і дасягненнях літаратуры, мастацтва, культуры, засяроджваецца ўвага на асноўных накірунках развіцця савецкага грамадства. «Харчовая праграма і наш дабрабыт» — адна з апошніх. Аўтар яе А. Ягораў расказвае, як Камуністычная партыя, паслядоўна праводзячы сучасную аграрную палітыку, пачатак якой быў пакладзены савацінімі

(1965 г.) Пленумам ЦК КПСС, узбагачае яе новымі тэарэтычнымі вывадамі і практычнымі рашэннямі. Асноўная ўвага звернута на раскрыццё месца і ролі Харчовай праграмы СССР, прынятай на майскім (1982 г.) Пленуме ЦК КПСС, расказваецца, як ажыццяўленне гэтага важнага агульнадзяржаўнага дакумента прывядзе да далейшага росту дабрабыту савецкіх людзей, сцвярэння сацыяльна-эканамічных граней паміж горадамі і вёскай.

В. СЯРОДКА.

ПЕРАМОЗЕ ПРЫСВЯЧАЕЦА

Да 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне вільноснае выдавецтва «Мінцік» пачало выпуск серыі «Бібліятэка Перамогі». Ужо выйшла некалькі кніг. Заслужоўваюць увагі ўспаміны Героя Савецкага Саюза Б. Урбанавічуса «Народныя мсціўцы».

Аўтар расказвае пра барацьбу партызан у паўночна-ўсходняй частцы рэспублікі, пра сумесныя дзеянні літоўскіх і беларускіх народных мсціўцаў. Успаміны Б. Урбанавічуса выйшлі ўпершыню на рускай мове.

У. СТРУМІЛА.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

У рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў адбыўся вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння выдатнага беларускага савецкага акцёра, рэжысёра Ф. Ждановіча.

Пра аднаго з заснавальнікаў беларускага тэатра расказаў доктар мастацтвазнаўства У. Няфёд.

Народны артыст СССР З. Стома і народная артыстка БССР С. Станюта падзяліліся ўспамінамі аб Фларыяне Паўлавічу.

Дырэктар Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы І. Вашкевіч гаварыў аб новых работах трупы.

Былі паказаны ўрыўкі са спектакляў «Парог» А. Дударова і «Брама неўміручасці» К. Крапівы. Госьці Дома работнікаў мастацтваў з вялікім задавальненнем паглядзелі фільм «Слаўны шлях», зроблены кінадакументалістамі рэспублікі да 40-годдзя купалаўскага тэатра.

Вечар вяла народная артыстка рэспублікі М. Захарэвіч.

П. ГАРДЗІЕНКА.

Чарговы вечар з цыкла «У адзіным страі да адзінай мэты» які прысвячаецца 40-годдзю Вялікай Перамогі, адбыўся ў Акружковым Доме афіцэраў. Прысутныя сустрэліся з Героем Савецкага Саюза Ф. Малышавым, кавалерам шматлікіх урадавых узнагарод А. Валковічам, прагледзелі фрагменты з фільма «Гадзіннік спыніўся апоўначы» і з дакументальных стужак, што расказваюць аб подзвігу беларускіх падпольшчыкаў і партызан.

Песні ваенных гадоў, партызанскія песні, творы савецкіх паэтаў гучалі ў выкананні заслужаных артыстаў БССР Б. Манарава, М. Шышкіна, Я. Яравога, В. Прышчальніка і іншых, а таксама ансамбля ветэранаў вайны і арміі Дома афіцэраў.

Г. САЛАУЕУ.

Маладыя акцёры Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы З. Белавосцік, Я. Нікіцін і А. Гарцуеў былі гасцямі рабочых завода радыётэлевізійных футаралаў Мінскага вытворчага аб'яднання «Гарызонт».

Прагучалі песні, вершы У. Малыкоўскага, была паказана сцэна са спектакля «Паўлінка».

А. ЖДАНЮК.

У рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў адбылася сустрэча з маладымі кінематографістамі, што працуюць на студыі «Беларусьфільм». Рэжысёры і гравёрамі кіно Я. Маркоўскі і М. Яюкэн, апэратар С. Зубікаў, рэжысёр-дакументаліст А. Карпаў расказалі аб сваёй рабоце, адказалі на пытанні прысутных.

Былі паказаны ўрыўкі з дыпломнай работы М. Яюкэна «Першае каханне», мастацкіх фільмаў «Прабач нас, першае каханне», «Пакорлівае», дыпломная работа Я. Маркоўскага «Сяла ліхтароў» і дакументальныя стужкі «Ад слова — жыццё» і «Я танцаваць хачу» А. Карпава.

Вяла сустрэчу кінакрытык М. Пушкіна.

Н. ЗЛАТКОУСКАЯ.

ТЫДЗЕНЬ ФІЛЬМАУ

Літоўскае тэлебачанне працягла Тыдзень беларускіх фільмаў. Былі паказаны танія стужкі, як «Чорны замак Альшанскі», «Чырвоны веласіпед», «І

песня ўзлятае сама», фільм-манцэрт «Купалінка», фільм-спектакль «Брама неўміручасці» і іншыя.

У. СТАРЫКАУ.

БЕЛАРУСІЯ ПЕСНІ — ТАЛІНЦАМ

Узорны дзіцячы хор «Сонейка» Палаца культуры Беларуска-літоўскага ўрадавага ўдзелу ўвайшлі ў літвінскія народныя ансамблі тэатраў сталі і справядліва канцэртна на сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі. З вялікім поспехам прайшлі канцэртныя выступленні ўзорнага хору ў Кіеве, Смаленску, Тарту і Маскве. Нядаўна калектыву дарыў сваё мастацтва жыхарам горада Таліна. У праграме хору «Сонейка» —

беларускія народныя песні «Калыханка», «Як занадзіўся каток», «Ходзіць лава па вуліцы», малдаўская народная песня «Дождзны, перастань», песні рускіх і беларускіх кампазітараў.

Цяпер у калектыве займаюцца тры групы: малодшы хор «Малышкі», хоры сярэдніх і старэйшых школьнікаў — усяго больш за 200 чалавек.

К. ПАДЛЕСКІ.

КОЖНАМУ — ЗАНЯТАК ПА ДУШЫ

Больш за 400 хлебарабоў налічае «Чырвоная змена» Любанскага раёна займаюцца самадзейнай мастацкай творчасцю. Далёка за межамі гаспадарні вядома дыскатана, якая працуе пры мясцовым Палацы культуры, навуці і спорту. Яна стала лаўрэатам рэспубліканскага конкурсу.

Шмат цікавых і захапляючых спраў на рахунку лясчэнага гуртка. Надоўга запамінацца яго ўдзелнікам гастролі па мясцінах баявой і працоўнай славы Любаншчыны. Урачыста суст-

ракалі жыхары раёна падводы з артыстамі, ллянкамі. Закончыліся гастролі на легендарным востраве Зыслаў, дзе ў гады Вялікай Айчыннай вайны дыслацыраваліся падпольныя абном партыі.

Школай эстэтычнага выхавання называюць тут і танцавальны калектыв «Вясёлуха».

— Робім усё, каб кожны знаходзіў у Палацы культуры сабе занятак па душы, — сказаў дырэктар гэтай установы Ф. Крупліноў.

Л. ЛАРУК.

ЮБІЛЕЙ «РАЊІЦЫ»

25-годдзе адзначыў адзін з вядучых самадзейных калектываў рэспублікі народны ансамбль танца «Раніца» Палаца культуры тэксцільшчынаў горада Гродна. У складзе ансамбля, які налічвае больш за 50 аматараў народнага танцавальнага мастацтва, рабочая моладзь.

З самабытным мастацтвам ансамбля танца «Раніца» стваральнікам, мастацкім кіраўні-

ком і балетмайстрам янога з'яўляецца заслужаны работнік культуры БССР Я. Штоп, пазнаёмліліся працоўныя прыёманскага краю, гарадоў і сёл рэспублікі, краіны.

Паспяхова прапагандавалі гродзенцы савецкае мастацтва ў Польшчы, Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы, Францыі, Іспаніі, Японіі.

М. БАСАУ.

«ЗНАК БЯДЫ» — У «РОМАН-ГАЗЕТЕ»

З новай апавесцю лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР В. Быкава «Знак бяды» ўсесяюзна чытач пазнаёміцца на старонках

чарговага нумара «Роман-газеты». Твор надрукаваны тыражом два мільёны экзэмпляраў.

Г. РУСІЧ.

ЧАС

МАБІЛІЗУЕ,

ЧАС

АБАВЯЗВАЕ

Карэспандэнт штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» завітаў у майстарню акадэміка З. Азгура тады, калі прадстаўнікі Цімашэнкаўскай акадэміі выбарчай камісіі горада Мінска ўручалі яму «Пасведчанне аб рэгістрацыі кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР». Члены акадэміі камісіі гаварылі, што выбаршчыні 67-й акругі сталіцы добра сабе ўяўляюць маштабы і абсягі творчай дзейнасці кандыдата, бо на плошчах і вуліцах нашага роднага горада ўзвышаюцца на-мунтальныя помнікі К. Мар-

ГАНАРОВАЕ

І АДКАЗНАЕ

ПРАВА

Напярэдадні Вялікай Айчыннай ён напярэджаў пра будучую жорсткасць і дарагую цану перамогі. Сам звездаў і гаркату адступлення, і смак атак, і нястрымнасць наступу. Не ў штабных трохнакатных зямляках, а на першай лініі агню нараджаліся ягоныя вершы, якія лістоўкамі ляцелі на часова акупіраваную родную Беларусь.

Прыгадваецца, як слаўты партызанскі камандарм, нацыянальны герой Беларусі Уладзімір Лабанок паказваў газеты, што выходзілі ў партызанскай

«Я —

АДДАВАЦЬ

ЛЮБЛЮ...»

Кожны раз, калі я вязу маскоўскіх ці зарубажных гасцей у Хатынь, я спыняюся каля беламармуровага «вянца памяці» і са шчымымі захаладзелым сэрцам чытаю ім: «Людзі добрыя, помніце! Мы любілі жыццё, і Радзіму, і вас, дарагія. Мы згарэлі жывымі ў агні...». Кожнае слова гучыць як клятва, як велічча-жалобны гімн, як рэквіем. Шчырасць чалавечай душы і высокая філасофія, глыбокі боль і талент... Нават калі б Ніл Гілевіч не напісаў нічога іншага, апрача гэтых радкоў, яго б помнілі людзі.

Кандыдаты ў дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР

су і У. І. Леніну, Я. Коласу і Ф. Дзяржынскаму... Скульптурная Ленініна, працы над якой прысвечаны натхнёныя і працавітыя дні мастака, партрэты выдатных сынаў і дачок нашага народа, якія выступаюць на рэспубліканскіх і ўсесаюзных вернісажах, уваходзяць у сталыя экспазіцыі лепшых музеяў краіны, вядомы і па рэпрадукцыях, альбомах, па тэлевізійных перадачах. Ведуюць выбаршчыні і пра актыўную грамадскую дзейнасць свайго цяперашняга кандыдата ў дэпутаты, асабліва як старшыні Беларускага рэспубліканскага камітэта ў

скай рэспубліканскай камісіі Фонду міру ССР. Ян бы аднаваўчы на словы прадстаўнікоў аруговай выбарчай камісіі, Заір Ісанавіч АЗГУР сказаў:

— Толькі што я вярнуўся з Усесаюзнай канферэнцыі прыхільнікаў міру. Уражання хваляючыя. І не так урачыстасць, як сапраўды жыццёвы змест нашай гаворкі па-новаму асвятляе сучасны этап масавага антываеннага руху ў міжнародным маштабе. У звароце да ўдзельнікаў канферэнцыі Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Канстанціна Усцінавіча Чарненкі ёсць заклік — больш актыўна несці людзям усёй зямлі праўду аб ленінскай знешняй палітыцы Краіны Саветаў. Мабыць, гэта адзін з галоўных абавязкаў сёння і мастака, і грамадскага дзеяча.

Барацьба за трывалы мір ва ўсім свеце, супраць пагрозы тэрмаядзернай вайны набывае сусветны размах. Чаму наша дзяржава, наша палітыка карыстаецца падтрымкай народаў розных кантынентаў? Бо гэта палітыка міру. Дзяржаўная палітыка! І тое, што кожны з нас

робіць для ўмацавання і развіцця эканомікі, вытворчасці, культуры, з'яўляецца не толькі дасягненнем адной краіны, а ўліваецца ў намаганні чалавецтва зберагчы планету ад вайны. Мірны час дае магчымасць саўвядомым грамадзяніну ажыццявіць самыя запаветныя мары і намеры, і гэтыя яго магчымасці забяспечваюцца канстытуцыйнымі законамі. Таму мы адчуваем: зберагчы планету ад вайны — гэта азначае ўмацаваць наш самы справядлівы грамадскі лад... Так ад планетарных клопатаў сучаснік пераходзіць да як быццам бы асабістых спраў.

Тое ж і ў мяне. Удзельнік грамадскай работы ў Фондзе міру ССР, я ў непасрэдных кантактах з ветэранамі вайны і працы, з маладымі працаўнікамі горада і вёскі, з воінамі Савецкай Арміі адчуваю пульс нашага часу. Большасць з нас усведамляе, што сама пастаноўка пытанняў і ініцыятыў Савецкім урадам на міжнароднай арэне, якая выклікае пашану і ўнушае многім і многім мільёнам жыхароў планеты ўпэўненасць у маг-

чымасці прадухіліць ядзерную вайну, грунтуецца на волі і на працоўных дасягненнях нашага народа. Нездарма ж, відаць, на шматлюдных мітынгх і ў прыватных гутарках аднолькава зацікаўлена і вельмі шчыра мы гаворым перш-наперш пра жыццёвую неабходнасць мабілізаваць усё сілы на абарону міру. Гэта ўваходзіць магучым матывам і ў наказы выбаршчыкаў кандыдатам у дэпутаты... Упершыню я быў абраны дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР у 1947 годзе. Вялікія і разнастайныя абавязкі чалавека, якому даверана важная місія — удзельнічаць у распрацоўцы планаў і законаў, па якіх жыве рэспубліка. Па тым, што даводзілася мне рабіць як дэпутату папярэдніх скліканняў Вярхоўнага Савета БССР, можна склаці некаторае ўяўленне аб гэтым. Мне даводзілася ў складзе камісіі Вярхоўнага Савета і па даручэнні выбаршчыкаў займацца пытаннямі архітэктурнага аблічча гарадскіх паселішч, зместам і якасцю нашых мастацкіх кінафільмаў, абсталяваннем бібліятэк, клубоў, палацаў культуры, музе-

яў, вырашэннем жыллёвых праблем... Ды ўмешваешся і ў гаспадарчыя, бытавыя і сямейныя канфлікты, бывае, каб паміж асобнымі людзьмі панаваў спакой, каб не перашкаджалі ім розныя бюракратычныя выбрыкі або кватэрныя цяжкасці... Пераканаўся: малых спраў для дэпутата не бывае. За візітам да цябе выбаршчыка — праблема надзённая, неадкладная.

Дзверы майёй скульптурнай майстэрні заўсёды адчыненыя для маіх выбаршчыкаў. Я ўдзячны многім, нават самым кляпатылівым і няўрымслівым сваім гасцям і наведвальнікам. Супольныя гутаркі, пошукі найбольш правільнага выйсця са складанага становішча, захаванне законных правоў і выкананне кожным грамадзянскім абавязкаў, — усё, чым узабагачае мяне дэпутацкая дзейнасць.

Цяпер настae час сустрэч з выбаршчыкамі новай для мяне — Цімашэнкаўскай № 67 выбарчай акругі горада Мінска. Хвалююся, прадумваю тэзісы выступленняў, адказы на магчымыя пытанні. Давер абавязвае, давер мабілізуе!

рэспубліцы з цэнтрам ва Ушачах з вершамі паэта. «Правда» ў арыгінале давала без перакладу верш «Байцу, які першы ступіў на беларускую зямлю». Аднагодкі і калегі па перах вачных і часовых уладкоўвалі свой побыт, свой літаратурны клопат, а ён яшчэ ваяваў, ваяваў ягоны кожны радок. «Гранскі дзённік» стаў новай з'явай ва ўсёй савецкай пасляваеннай пазіі. Вершы з гэтага цыкла прадбачылі, калі можна так сказаць, новыя магчымасці, новае дыханне пазіі, якая на ўсе грудзі дыхнула на пачатку 60-х гадоў.

Толькі доўга пабыўшы далёка ад дому, ад усяго роднага, беларускага, можна пачуць «і звонкае дзе і густое чаго». Верш-франтавік, верш-баец з усімі падумаў з руінаў роднага края, ваяваў за мір, за спакой на планеце. Яго турбаваў лёс кожнага дрэва і кожнай зоркі, лёс народа і лёс матчынай мовы.

Чытачу адразу зразумела, пра якога паэта ідзе гаворка, пра чью пазію нельга гаварыць без хвалявання, без шчырага здзіўлення і захвалення. Хрэстаматыіны, падручнікавы, народны не толькі па афіцыйным тытуле, а па самым шырокім прызнанні чытача Пімен Панчанка па-ранейшаму самы актыўны, самы нечаканы, самы малады зорка і пачуццём, задзірстасцю і непрымірымасцю. У воку паэта, як і некалі ў воку снайпера са слаўтага ягонага ваеннага верша, змяшчаецца цэлы свет, а дакладней — у душы паэта хапае месца трывогам і клопатам усёй планеты, усёй нашай пакуль яшчэ зялёнай зямлі. Любоў і нянавісць, ласка і гнеў, замілаванне і абурэнне ў вершах Пімена Панчанкі не літаратурна-адцягненныя паняцці, яны канкрэтна-асязальныя. Новы дзень, новая змена пакаленняў рабочых і калгаснікаў, інжынераў і літаратараў

радуе паэта, напаўняе ягоныя радкі святлом і верай. Але не даюць яму спакою і даўнія ягоныя «хрэсцікі» — прахадзімы, бюракраты, хапугі, дармаеды. Ён і махаў ім пад носам кулак, і адмахваўся, і, бывала, у часіны распачы махаў на іх рукою, але зноў і зноў даваў бой, вынікі якога не адразу заўважыш, але яны ёсць.

Пімен Панчанка — народны слуга па складзе душы і па характары свайёй пазіі. Ён жыве жыццём народа, ягонымі турботамі, радасцямі і засмучэннямі. На пісьмовым сталe ў Пімена Панчанкі завозна ад лістоў, ад віншаванняў, ад просьбаў дапамагчы, парадзіць, разабрацца і ў жыццёвай няўвядзенні і ў пазме, вершы, апавесці.

Пішуць адусюль, з усяго Савецкага Саюза. Школьнікі і настаўнікі, калгаснікі і рабочыя — усё, хто верыць у слова паэта, якое не разыходзіцца са спавамі.

Перад Новым годам паэту, аднагодку Кастрычніка, быў уручаны ордэн Кастрычніцкай Рэвалюцыі. Віншавалі ўсе. Пісалі і навучцы, і аднагодкі, і зацікаўленыя аматары сапраўднай пазіі.

Літаратурны клуб сярэдняй школы № 7 горада Арцёмаўска Варашылаградскай вобласці «Брыганціна» прыняў народна-

га паэта Беларусі ў ганаровыя члены і выслаў нават членскі білет.

Вучні Гудзевіцкай школы Магюскага раёна, слаўтаў сваім музеем і любоўю да роднай культуры, даслалі Пімену Панчанку саматканы гальштук пад колер валожкі. Яны пажадалі, каб валожка зачаравала паэта, бо да 60-годдзя паэта яны даслалі гальштук, што самі выткалі, пад колер верасу юбіляру, якога шануюць, якога на памяць ведаюць не па абавязку школьнай праграмы.

Асабліва ўзрушаюць няўрымслы паэта лісты ад сяброў-франтавікоў. Так, па ўказу пра ўзнагароду ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі знайшоў Пімена Панчанку сябра, з кім ваяваў разам на Паўночна-Заходнім фронце. Добрыя гэта арменцы, ордэны, па іх і трэба адгуквацца франтавікам!

Днямі паэт вярнуўся з Масквы з Усесаюзнай канферэнцыі абаронцаў міру, дзе быў зноў абраны членам прэзідыума Савецкага камітэта абароны міру. Пімен Панчанка шмат працуе на пачэснай пасадзе старшыні Беларускага рэспубліканскага камітэта абаронцаў міру. Пездкі па краіне, за мяжу, сустрачы, гутаркі, выступленні — на ўсё хапае парывага, тэмпераментнага, непрымірымага па-

эта і грамадскага дзеяча Пімена Панчанкі.

І сёлётняе вылучэнне кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларусі народнага паэта, франтавіка яшчэ раз падкрэслівае давер народа да свайго паэта, выказніка дум народных.

Астрашыцка-Гарадоцкая акруга № 108. Гэта на скрыжаванні дарог з Вільні на Маскву, з Полацка на Мінск. У гэтым месцы 100-я дывізія генерала Русіянава вяла цяжкія баі ў першыя месяцы вайны, а пазней яна стала першай гвардзейскай дывізіяй у Чырвонай Арміі. Тут дарога вядзе і ўспаміны, і задумы паэта ў родны Бягомль, Бегамяля, як кажуць на радзіме паэта. Паэт будзе сустракацца з выбаршчыкамі ў саўгасах «Азёрны», «Сачынікі», на 1-й Мінскай птушкафабрыцы.

Наказы свайму дэпутату, свайму хадатаю даюць людзі працы, аддадуць свае галасы за дастойнага, за сумленнага паэта, франтавіка, камуніста. Быць народным слугой ганарова і адказна. Пімен Панчанка свайёй творчасцю, свайёй грамадскай дзейнасцю, свайёй прынцыповасцю і сумленнасцю заслужыў ганаровае і адказнае права!

Рыгор БАРАДУЛІН.

У гэтых радках, калі хочаце, «ключ» да яго пазіі. «Гарыць, гарыць мая Лагойшчына» — не проста паэма-араторыя, як назваў яе аўтар. Гэта пачатак яго біяграфіі, напісанай крывёю сэрца, крывёю памяці, апалянай вайной. На яго вачах гарэлі і Хатынь, і Ніўкі, Ідаліна і Кандратавічы, гарэлі хаты, людзі, маленства — ягонае і чужое. Гэта правдывзначыла многае, бадай, усё. Ён проста не мог не стаць паэтам. Так распарадзіўся лёс.

Першы верш ён напісаў у 1946 годзе. І быў ён пра салдата, які вярнуўся з фронту і

пасадзіў маладую яблыню, замест спаленай. Амаль усё яго пазмы — пра вайну. Прайшло ўжо больш як сорак гадоў з таго часу, а ён не можа забыцца, як гарэлі Хатынь і Гарадзішча, як курчыліся ў агні і родныя бярозы і... людзі.

Мне здаецца, што іменна адсюль узятая вытокі і другая тэма ягонай творчасці, таксама галоўная, — тэма інтэрнацыяналізму, вялікай любові і спагады да людзей, да плёну іх жыцця і працы. Пра гэта — дзесяткі яго вершаў, шчырых, пранікнёных, прызнаных і ў нас і па-за межамі. Але яму, як таму дзіваку з казкі (ёсць у яго такая «Казка пра дзівака»), усё адно мала. І ён дзесяткі гадоў свайго жыцця аддае перакладу. І як аддае! Дзесяць перакладных кніг, у асноўным з балгарскай, раманы, апавесці, апавяданні, паэмы, вершы, сем анталогій перакладной пазіі — больш за тысячу вершаў і паэм 250 аўтараў.

Нам гэта нават цяжка ўявіць, а ён жа рабіў, не спаў начаю, не ведаючы, што такое нядзель, адпачынак. Нават калі б Ніл Гілевіч не напісаў бы ніводнага свайго радка, ён бы назаўсёды застаўся ў гісторыі літаратуры, як «беларускі балгарын», як «балгарскі беларус» — так называюць яго сябры ў

Балгарыі, якая аднаму з першых савецкіх пісьменнікаў надала яму годнісць кавалера ордэна Кірылы і Мяфодзія, і ў Беларусі, дзе ён лічыцца адным з лепшых перакладчыкаў.

Але ўсё ж галоўнае для яго — тое ўласнае, што спее, нараджаецца ў ягоным сэрцы. Прычым, у яго творчасці існуе нейкая дзіўная загадка, якую далёка не кожны і далёка не адразу можа разгадаць. Паглядаючы, што атрымалася з вершам «Вы шуміце, бярозы». Верш напісаны ў 1961 годзе. Ёсць у гэтым вершы і выдатныя сімваліка, і велічны вобраз Радзімы, і высокая пазіія: «Асыпайце, мілуйце ціхай ласкай зямлю», але ўсё гэта быццам не заўважалася нейкі час.

І вось знайшоўся другі таленавіты чалавек, Эдуард Ханок, які сэрцам адчуў не толькі ўсё тое высокае, што закладзена ў простых, на першы погляд, радках, але і пачуў у іх цудоўную музыку. Песня «Вы шуміце, бярозы» загучала літаральна па ўсёй краіне.

Вось як можа раптам адгукнуцца беларускае слова, калі яно шчырае, таленавітае і... інтэрнацыянальнае!

Такія «загадкі» ёсць у кожным з дваццаці яго паэтычных зборнікаў. Вось напісаў гэтую лічбу і здзіўляюся: пражыта ім

крыху больш за пяцьдзесят гадоў, а колькі зроблена! І лірыка, і сатыра, і гумар, і творы для дзяцей, і п'есы. Ніл Гілевіч не заканчваецца на пазіі, на пазіі ён толькі пачынаецца. Ён жа неяк «ухітрыўся» напісаць яшчэ чатыры навуковыя манаграфіі толькі па фальклору, дзве манаграфіі па літаратурназнаўстве, тры зборнікі крытычных артыкулаў. Быў ініцыятарам стварэння і першым шматгадовым рэдактарам «Далёглядаў».

Ён усё жыццё здзіўляў і здзіўляе нас, яго блізкіх сяброў. Ну, здаецца, усё спазнаў пра яго, бачыў яго «наскрозь», і раптам новы паварот, нейкая новая, нечаканая грань. Сваю кандыдацкую дысертацыю ён пісаў пра беларускую пазію дваццатых гадоў, а стаў спецыялістам па... фальклору, атрымаў іменна за гэта званне прафесара. Здаецца мне, што толькі час справядліва ацэніць тое, што зрабіў Ніл Гілевіч у фалькларыстыцы.

Паэт і прафесар — здавалася б, «прафесія» несумяшчальныя. Але толькі не ў Ніла Гілевіча. Яшчэ ў 1943 годзе ён веў свой спеўнік, запісваючы ў яго партызанскія песні. Вось калі ён стаў фалькларыстам. Можна, іменна тады ён стаў і паэтам...

Здавалася б, ужо куды больш: і паэт, і перакладчык, і прафесар, і заслужаны дзеяч навукі. А з 1980 года яшчэ і першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў — пасада надзвычай турботная, кляпатылівая... Я доўгі час не мог зразумець выказвання: «прашуў так, нібыта будзеш жыць вечна, стаўся да людзей так, нібыта памрэш заўтра». Канчаткова я зразумець глыбіні сэнсу выказвання, калі прачытаў яго радкі:

Люблю цябе, жыццё, любоўю кроўнай.
Я не нахлебнік твой, Я на зямлю
Не для таго прыйшоў, каб жменьнай поўнай
Ушэхі браць. Я — адлаваць люблю.

У гэтых словах увесць Ніл Гілевіч — і паэт, і чалавек, і грамадзянін.

Можна, іменна таму 14 яго кніг выданы без усялякага ганарару, а ганарар яшчэ за дзве кнігі ён аддаў у Фонд міру. Інакш ён не можа, такі ён чалавек.

Таму я асабіста лічу, што вылучэнне Ніла Гілевіча кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР — дастойнае прызнанне і ацэнка зробленага ім у літаратуры, мастацтве і культуры нашага народа.

Мікола МАТУКОЎСКІ.

Генадзь ПАШКОЎ

Чалавек і стыхія

На планеце бураны,
пякельныя дыбятца смерчы.
Спакоўвечныя драмы
у жыцці чалавечым.

Налятае знянацку,
б'е,
раструшчвае,
вые,
чалавека,
як цацку,
з ног збівае стыхія.

Ад кастрышчаў
пярчорных
да нейтронных кастроў
празразаўся след чорны
дзікіх вод і вятроў.

Чалавеку-пакутніку
змагара выпаў лёс.
...У Бермудскім трохкутніку
падае нехта
«SOS».

То з касмічных прастораў,
то з зямнога ядра
выяргаецца гора,
налятае бяда.

Ды на друзе,
на трэсках,
над слядамі пагрому
выбівае стамеска
гімн
смалістаму дому.

Хто каго?..
Стыне ў жылах
праз стагоддзі ліхія.
Дзве таемныя сілы—
Чалавек і стыхія!

Гудзевічы: май, туман ад бэзу

Заблудзіся ў бэзавым тумане,
і пачуеш ля прыціхлых хат,
як звоніць,
звоніць—не перастане
вечаровым званам саду сад.

Ацішэў,
залёг пасля паводкі
загуляка-Нёман у траве.
На зямлі радзімай
дым салодкі
і туман вясеў у галаве.

З жытняй песняй
хлебасольна прымуць —
кожны гасцю ў Гудзевічах
рад—
дзядзька Белакоз
і дзядзька Клімуць,
ну, і дзядзька Пронька-дэпутат.

Як нашэсцяў лютыя навалы
дарагога знішчыць не змаглі?!
Як такія песні захавалі,
і душу такую збераглі?!

Тут да продкаў блізкія дарогі,
тут пралёг у будучыню шлях,
бо ўсіх эпохаў перамогі
ветры апяваюць у палях.

Тут хлапчына,
чарамі абняты,
як усе пазты,
па начах,
падымае ў млечны космас
хаты
з глыбінёю Нёмана ў вачах.

Салаўю жалейка падпявае,
і такі у песні гэтай клёк,
што да слёз
пяшчотаю кранае
уватканы ў пояс
васілёк.

Ад любві
не раздзімай пажару,
а схілі ціхмяна галаву,
пакланіся ў пояс хлебадару,
пакланіся нізка салаўю.

І прасі ў апошні дзень...
Як літасць,
як глыток апошні
папашу:
не з нагоды нейкай
урачыстасць—
гэты май хай вернецца
ў душу...

Над палямі сонца расцяклося,
і шуміць саспела—
ледзь крані —
навакол вусатае калоссе,
выгнуўшы сцяблінаў
прамяні.

Выпаўзае хмара на пагорак,
і пльвуць высока
угары,

як багі,
на грамавых матарах
чорныя ад пылу жнеяры.

Над палямі,
над барвовым мохам,
хлебны дух шугае ля ракі,
быццам з печы выхалілі бохан,
ды ніхто не бачыў—каб такі!

Так было,
і так заўжды вялося:
паміраць збіраўся,
ды спярша
сеяў жыта,
думаў пра калоссе,
па натуры—жытняя душа.

Ля крыніцы,
на халодны камень
лёг,
як працы ўбачыўся
канец,
і прыпаў сасмаглымі губамі
да вады
стамллены маладзец.

І хоць лусту не саліў
слязою,
ды з жытнёвым ззяннем
уваччу,
бохан ацаню
не драбязю
дробнаю, што ў краме
заплачу.

Начное акно Івана Шамякіна

Пльве у ноч
бяссоннае акно
праз час і лёс
у завірушным гудзе.
Ты паглядзі—
расчынена яно
і далечы,
і вечнасці,
і людзям.

У гэты позні
і адшэльны час
за тым квадратам
месячна-мядзьяным,
як летапісцу мудраму
якраз,
людской душы
даверыліся раны.
А іх, што воспін на зямлі,
дзе зноў
гайдаюць спеўна
новыя калыскі
русявых жнеяроў і песняроў,
азораных
сюзор'ем Абеліскі.

...У цемры згуслай
рама усплыла
і паплыла,
налітая зарюю,
загадкавая,
быццам НЛА,—

над горадам,
над лёсам,
над зямлёю,
над коснасцю,
над чэрствасцю,
над злом,
над нечым асыцелым
раўнадушшам
любаві і адданасці
пяслом—
і праўды,
ад народа непарушнай.

І хай сабе—
з нагоды,
без нагоды,
я паўтару,
хоць колькі пройдзе
год:
калі пясняр такі ёсць
у народа,
то за яго
паклон табе,
народ!..

Я рыбаком быў у арцелі

Засаланела юшка на кастры.
Не сцёрпіў бас
з адзнакаю здароўя —
было чуваць акно за тры
варсты
салёнае рыбацкае выслоўе.

Таму і недавер у рыбакоў:
— Як развінецца невад,
то адразу
цягні канат, мацуй
да паплаўкоў,
табе пад сілу гэтка абавязак.

Разводзяць невад
пад вятрысты гул
панура хлопцы,
а з тае нагоды
сябе і іх у думках назаву —
лягальныя
глуміцелі прыроды.

Пасля услых—
за слоўны перасол,
ды з таго жарту
рады сам не буду.
—А ты, таварыш,
лепей глянь вакол,
што вырабляюць тут
электравуды!

Не любяць нас,
паднось хоць сто папер,
гаспадары прыватных
турбазяў.
А як тут раскашуе браканьер,
разводзячы пагібель і заразу!

Чые ляшчы набухлі ў чаратах!..
Што наш улоў у параўнанні
з гэтым!
А сам жа чуў—
учора нейкі птах
міністрам пагражаў нам
і газетай.

Лавіся, рыбка, шчасце
рыбака...
Грыміць матор,
а з невада,
з-пад ціны,
ледзь паспявае ўвішная рука
зялёныя
вылузваць
шчупачыны.

Пад хмарамі імжэе далачыны,
і глыбіня пучыніцца пад намі,
і вецер,
як накідка на плячы,
пралубянеў
ліпнёвымі дажджамі.

Мітусімся,
шукаем—
не ведаем самі чаго,
і чакаем надвор'я
з-за далечы ветранай
часу,
спадзяёмся
на заўтра,
нібыта не бачым таго,
што не робяцца явай
усе спадзяванні адразу.

А малым задаволіцца!..
Крылы раскіне душа,
і арліцай узмые,
і вокал акіне прасцягі,
толькі цень па зямлі
прамільгне смутнай зданню
крыжа,
што вяшчун несучыны
нязбытнасці тых парыванняў.

Спіць пагорак самотны,
ад соснаў усохлых руды.
Тут музей эпітафіі,
часцей недасяжнага, шчасця.
І як нехта падкажа:
«Куды у захмар'е,
куды?
Чым вышэй узнясеся,
тым больш небяспечна
упасці».

Час надыздзе,
не злічыш апалін,
падбіта крыло.
Прыйдзе час—
зразумееш:
жыццё не табе падуладна.
Але ўсё,
што няздзейснена,
можа, найпершым было,
і наvek застаецца,
а іншае ўсё—другарадным.

НАРОДНЫ ГЕРОЙ

Шмат мастацкіх і дакумен-
тальных-публіцыстычных ініц
узнаўляюць прываблівы вобраз
Міхаіла Васільевіча Фрунзе —
палымянага рэвалюцыянера-ле-
нінца, вядомага савецкага пар-
тыянага, дзяржаўнага і ваен-
нага дзеяча, ваеннага тэарэты-
ка, які прама ці ўскосна пры-
маў удзел ва ўсіх падзеях Вялі-
кага Кастрычніка, заўсёды зна-
ходзіўся на пераднім краі ба-
рацьбы з ворагамі Савецкай
улады. Ганаровае званне На-
родны герой, што было прысво-
ена яму асобай пастановай ура-
да — найлепшае пацвярджэнне
таму, што значыў гэты чалавек
у жыцці нашага грамадства.

Сярод твораў аб жыцці
М. Фрунзе і аповесць аднаго са
старэйшых савецкіх пісьменні-
каў, аўтара добра вядомых у
краіне і за мяжой рэвалюцый-
на-гістарычных раманаў «Чыр-
воныя і белыя» і «На краі ані-
ла», Андрэя Алдана-Сямёнава
«Наваліцца над Расіяй». На-
пісаная спецыяльна для папу-
лярнай серыі «Палымяныя рэ-
валюцыянеры», якую выпускае
Выдавецтва палітычнай літэра-
туры ў Маскве, яна вымагае
ад аўтара такой арганізацыі

матэрыялу, каб чытач меў ма-
гчымасць прасачыць увесь жыц-
цёвы шлях героя (кніга толькі
што выйшла другім выданнем).
Пачынаецца апавесць з таго
моманту, калі М. Фрунзе, які
знаходзіўся ў царскім астразе,
актыўна ўцягнуўся ў іх, што завяр-
шыліся паспяхова. Пасля гэтага
расказаецца аб далейшым лёсе
палітычнага вязня, робяцца ад-
начасова экскурсы ў яго раней-
шае жыццё. Паступова раскры-
ваецца вобраз Фрунзе — рэва-
люцыянера, чалавека, тавары-
ша.

Значная частка твора прысве-
чана расказу аб рэвалюцыйнай
дзейнасці Міхаіла Васільевіча на
тэрыторыі Беларусі. Як вядома,
М. Фрунзе па заданню партыі ў
1917 годзе прыбыў у Мінск, дзе
разгарнуў актыўную рэвалю-
цыйную работу. А. Алдан-Сямё-
наў паказвае, як у першыя дні
Лютаскай рэвалюцыі Міхаіл
Васільевіч прапанаваў стварыць
першыя атрады народнай мілі-
цыі, а Мінскі Савет назначыў
яго начальнікам Мінскай мілі-
цыі. Расказваецца таксама аб
рабоче М. Фрунзе на пасту ад-
наго з рэдактараў газеты «Из-
вестия Минского Совета», агіта-

цыі, якую праводзіў ён на За-
ходнім фронце, барацьбе, што
вёў з меншавікамі, намаганнях,
накіраваных на тое, каб пера-
шкодзіць прадстаўнікам Часова-
га ўрада падавіць рэвалюцыю.
Неўзабаве чытач атрымае
магчымасць больш падрабязна
пазнаёміцца з беларускім пе-
рыядам у жыцці М. Фрунзе —
выдавецтва «Мастацкая літэра-
тура» выпускае асобнай кнігай
апавесць Міхалы Чаргінца
«Загад № 1», што пабудавана на
матэрыяле, зместам сваім звя-
заным са знаходжаннем Міхаі-
ла Васільевіча на пасту началь-
ніка Мінскай міліцыі.
Е. ДРОМІН.

НА СЦЭНЕ— СЯМЕЙНЫ АНСАМБЛ

Дваццаць пяць гадоў Міхаіл
Янаўлевіч Ладуцька працуе ды-
рэктарам Пруснага сельскага
Дома культуры. Гэта культур-
ветустанова з'яўляецца лепшай
у Старадарожскім раёне. Тут
створаны сямейны ансамбль
спевакоў, у якім налічваецца 11
чалавек. Хто ж гэтыя людзі?
Сям'я М. Ладуцькі: ён сам, жон-
ка Фаіна Сямёнаўна, дачкі —

студэнтка Мінскага інстытута
культуры Людміла, школьніца
Жанна, Вольга, Святлана, ся-
стра дырэктара Дома культу-
ры Вольга Якаўлеўна з мужам
Уладзімірам і дачкамі Ірынай,
Ганнай. На Старадарожчыне
ёсць яшчэ некалькі сямейных
ансамбляў.
Нядаўна ўсе яны дэманстра-
валі сваё майстэрства на раён-
ным аглядзе-конкурсе.
Л. ЛАРУК.

КАРЫСНЫ ДАВЕДНІК

Дзяржаўная бібліятэка БССР
імя У. І. Леніна выпусціла чар-
гову паназальнік «Літэратура і
мастацтва». Ён уключае пера-
лік твораў прозы, паэзіі, публі-
цыстыкі, драматургіі і мастац-
тва, выдадзеных у рэспубліцы ў
1983 годзе. У паназальніку два
асноўныя раздзелы: «Літэрату-
ра і «Мастацтва», кожны з
якіх мае падраздзелы.
Першы раздзел змяшчае но-
выя празаічныя, паэтычныя,
драматычныя творы, публіцы-
стыку і крытыку, літэратуру
для юнацтва, пераклады і пе-
рваданні. Другі раздзел «Ма-
стацтва» ўключае новыя творы
па выўленчым мастацтвам, архі-
тэктуры, мастацкай графіцы,

музыцы, тэатры, мастацкай са-
мадзейнасці і інш.
Усе творы маюць анатацыі.
У канцы даведніка ёсць тэма-
тычны, імяны і алфавітны па-
казальнікі.
М. РОЗУМ.

І ЧЫТАНКА, І МАЛЯВАНКА

«Дзесяць дзён у Барку» — так
назваецца гэтая незвычайная
кніжка, што выйшла ў выдавец-
стве «Юнацтва». Незвычайная,
бо аўтарам і тэксту, і малюнкаў
выступае адзін чалавек — вядо-
маму беларускаму мастацкаму
алеся Лосю. Гэта невялікі зборнік
апаўдананняў, які адрасуецца
дзецім дашкольнага ўзросту.
Аднагодня хлопчыкаў і дзяў-
чынак, што пазнаёміцца з гэ-
тымі дасціпнымі гісторыямі,
расказвае аб дзесяці днях, пра-
ведзеных разам са сваімі баць-
камі ў вёсцы, розных сустрэч,
чых, якія адбыліся там. Малюнк
добра дапаўняюць тое, пра
што з такім захапленнем гаво-
рыць хлапчук.
Адным словам, маленькі ат-
рымалі ад выдавецтва добры па-
дарунак — і чытанку, і маля-
ванку.
Ю. ЦЕРАБАУ.

КНИГАПІС

У ГНІЛАМЕДАУ. Іван Мележ. Серыя «Народныя пісьменнікі БССР». Мінск, «Народная асвета», 1984.

Да аналізу творчасці народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа беларускія крытыкі і літаратуразнаўцы звярталіся неаднаразова. У прыватнасці, аб гэтым сведчаць кнігі Дзмітрыя Бугаёва, Фёдора Куляшова, Валіяціны Смыкоўскай. Ва Уладзіміра Гніламедава ў адрозненне ад гэтых даследчыкаў стала крыху іншая задача: расказаць пра жыццёвы і творчы шлях славянскага майстра прозы вучням, каб яны атрымалі найбольш поўнае ўяўленне аб ёй і адначасова шмат у чым папоўнілі звесткі, пачэрпнутыя са школьнай праграмы.

Беручыся за напісанне кнігі «Іван Мележ», крытыкі і пайшоў шляхам спалучэння навуковага аналізу з даступнасцю выкладання матэрыялу. Каб ажывіць расказ, даследчыкі выкарыстаў шматлікія вытрымкі з успамінаў пра пісьменніка і яго «Першую кнігу», урыўкі з яго твораў, а таксама асабістыя ўражанні ад сустрэч з Іванам Паўлавічам, сведчанні тых, хто пісаў пра яго.

Аўтар прытрымліваецца храналагічнага прынцыпу падачы матэрыялу. Называюцца асноўныя даты з жыцця І. Мележа і паралельна разглядаюцца творы, што былі напісаны ў адпаведны перыяд. Зместоўным атрымаўся раздзел «Пачатак біяграфіі», які з'яўляецца свёрасаблівай запевнай да ўсёй кнігі, паколькі ў ім У. Гніламедаў уводзіць чытача ў свет жыцця і творчасці пісьменніка, звяртаючыся да яго вытокаў.

Для У. Гніламедава І. Мележ як творца асоба — гэта і самабытны апалядальнік, і аўтар цікавых апавесцей. Падрабязна прачытае крытыкі апавяданняў пісьменніка «Сустрэча», «Апошняя аперацыя», «Канец размовы», «У завіруху», і іншыя, прапачаючы, як паступова талент набіраў моцы, пачынаў выходзіць на абсягі глыбейшага спасціжэння сутнасці падзей.

«У глыбіню народнага жыцця» — так называецца наступны раздзел, у якім гаворка пра раннія творы І. Мележа набывае лшчэ большую накірэтнасць і аргументаванасць. Робіцца гэта ў кантэксце ўсёй тагачаснай беларускай літаратуры, а таксама з выхадам на творчасць пісьменнікаў, якія аказалі на аўтара «Палескай хронікі» асабліва моцны ўплыў: Якуб Колас, Кузьма Чорны і Максім Гарэцкі. Даследчыкі мае рацыю, калі заўважае, што «традыцыя Чорнага — Мележа, — адна з самых плённых традыцый у нашай прозе. «Чалавек — гэта цэлы свет», — сцвярджае яна».

Бы падагульняючы гаворку аб раннім перыядзе ў творчасці І. Мележа, У. Гніламедаў слушна заўважае: «У першых жа творах пачаў вызначацца індывідуальны стыль аўтара «Палескай хронікі», звязаны з яго разуменнем жыцця і мастацтва, якое абавязана глыбока пранікаць у рэальнасць і актыўна на яе ўздзейнічаць... І. Мележ фарміраваў як мастак з надзвычай шматгранным, цэласным поглядам на свет, упэўнены ў магчымасцях яго пазнання і адлюстравання ў сакавітых, пластычных, прасякнутых жыццёвай сілай вобразах».

Для разумення таго, наколькі гэта плённая і паспяхова адбылася, шмат дае раздзел «На эпічным напрамку», у якім у пол зрок даследчыка знаходзіцца раман «Мінскі напрамак», адзін з самых значных твораў беларускай літаратуры аб падзеях Вялікай Айчыннай вайны, што «быў задуманы як сага пра народны подзвіг».

Творы І. Мележа, якія з'явіліся ў перыяд паміж напісаннем «Мінскага напрамку» і «Людей на балодзе» — новыя апавядання, апавесці «Блізкае і няблізкае», «Дом пад сонцам», п'есы — разглядаюцца ў раздзеле «Новы этап пошукаў». Асноўная ж увага даследчыка скіравана на «Палескую хроніку», як вяршыню дасягнення І. Мележа.

«Пісьменнікі запавяе» — удала спроба суаднесці тое, што зроблена І. Мележам, з урокамі, якія дае яго творчасць іншым пісьменнікам, усёй беларускай літаратуры.

А. ВІШНЕУСКИ.

АДЗІН з вядомых сучасных паэтаў выказаў парадаксальную думку: «Калі ў зборніку паэзіі ёсць два добрыя вершы, значыць, зборнік атрымаўся». Яе адразу падхапілі, з задавальненнем цытуючы на абмеркаваннях творчасці маладых: вельмі ўжо суцяшальна, паблагліва яна гучыць. А не так даўно я пачула гэтую фразу з вуснаў маладога паэта ў такой інтэрпрэтацыі: «Калі ў зборніку ёсць адзін добры верш...» Тады чаму не адна страфа, адзін радок? Зрэшты, глядзячы які радок. Літаральна па адным радку дайшло да нас ад некалькіх антычных, сярэднявечных паэтаў. Але якая духоўная энергія павінна была скандэсавацца ў гэтым радку, каб ён прайшоў нягнелым праз стагоддзі, жамчужнай ззяючы ў памяці чалавецтва? Адзін верш застаўся ад Паўлюка

тацкае ўяўленне адрозняе і ад прыватна-бытавога і ад навуковага, прадугледжвае якасна іншы, часта незвычайны, погляд на свет. Калі б у вершы быў такі погляд, арыгінальная канцэпцыя свету і быцця, нам засталася б толькі ў захвалены паўтарыць словы Пушкіна, напісаныя на палых «Наследвання Карану»: «Дрэнная фізіка, але затое якая смелая паэзія!» На жаль, за шматабячаючым уступам у вершы А. Жыгунова ідзе звычайная рыторыка:

І мне ісці праз дождж, праз лістабой,
На пераломе двух крутых стагоддзяў,
З няшчырасцю, з няпраўдай вясці бой
За дзень маіх бясхмарных уваходін.

Адна справа вобразнага недакладнасці і пралікі ў працесе творчага пошуку, смелага эксперымента, і зусім іншая —

Або ўзяць такую вялікую і балючую для ўсіх нас тэму, як тэма подзвігу і пакут народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Літаратурай, мастацтвам настолькі ярка паказаны ваенныя выпрабаванні, гераізм савецкага чалавека, што гэта стварае ўражанне асабіста зведанага, перажытага. Кніжнае веданне, перажыванне ў большасці выпадкаў вядзе маладога паэта за нейкімі літаратурнымі вобразамі, асацыяцыямі, бо яно ўжо адліта, уваасоблена ў мастацкай форме. Другаснасць і нават легкаважнасць адчуваюцца, напрыклад, у вершы А. Жыгунова, дзе паэт імкнецца паказаць вернасць памяці загінуўшых («Прыходзіць да мяне штодзень з вайны мінулай хлопца цень, майго равесніка, што ўпаў на самай цяжкай з перапраў») і пытае: «Ты б такое змог?» Не веру, што прыхо-

сцягі паэзіі — перш за ўсё духоўны свет сучасніка. Паэзія рэальна адлюстравала, што ў гэтым духоўным свеце «старая» вёска набыла статус свёрасаблівага «залатога веку», ідэальнай, пазачасовай «мадэлі» быцця. Адышоўшы ў вечнасць, яна забрала з сабой тое коснае, дробязнае, часовае, што было ў яе побыце і пакінула нам вечнае, непераходнае. «Да святла хацелі дараўніца» — так словамі І. Рубіна можна вызначыць мэту звароту маладой паэзіі да вясковай тэмы.

І. Рубін падрабязна, грунтоўна вылічвае сулясчаную, вузлаватую ад каранёў старадрэвін, дарогу дадому, называе вёска на шляху — Спяжкі, Геранія і Ячнае, — панараму наваколя, прысады, калодзеж, хату. І ў той жа час усё гэта здаецца сімвалічным, як бы прыўзнятым над зямлёй, рэальнасцю сноў, успамінаў, уяўлення: «Свіцелы касец сімвалічны косіць траву без звону»; «збіраюць не яблык — успаміны»; «стоптаны стары парог будзе цёплым успамінам». Памяць, віна і боль затаіліся глыбока ў душах, у падсвядомасці і, нават заглушаныя паўсядзённымі справамі, прыходзяць у сны, вызначаюць наш духоўны свет, кіруюць нашымі паводзінамі:

Гусі на берэзе тым —
Крычаць з маладога туману.
Сляза на вачах нібы дым.
Прануўся. На берэзе тым
Гусі крычаць.
Там маленства і мама...

(І. Рубін).

Відаць, самае страшнае, калі пагасне ў душы гэтае святло, боль і памяць аб вытоках, першаасновах, бо «свету быці добры, покуль бусел, дом і памяць», — крыху няграбна, але шчыра гаворыць І. Рубін. Памяць, пераемнасць традыцый у яго паэзіі сімвалізуе вобраз вады, цячучай, няўлоўнай, але чыстай і вечнай: «Зноў несці мне ваду і памяць». Думка, вобраз крышталізуецца ў паэзіі І. Рубіна не адразу, часам тонучы ў шматслоўі, паўторах. Шматразова паўтараецца і вобраз вады-памяці, нават пачынаеш думаць: навошта столькі вады? Відаць, дастаткова было б «Вядра вады» — верша, дзе тэма вырашана найбольш глыбока, значна, хоць і крыху рацыяналістычна:

Бушуюць войны
І мялеюць рэкі,
Гудзе зямля,
Як касмадром,
Зноў бачу маму я,
Ступаю на парог
З вядром вады —
Напоўненым вядром.

Вобраз маці з паўночкім вядром вады на хісткай, грымотнай планеце — сімвалічны, па-філасофску заглыблены. Яна ўяўляецца надзеяй, жыццядайнай сілай, паратункам усяму жывому, і нездарма з яе рук вядро вады пераймае, каб данесці, сын. Вобраз гэты, як мне здаецца, мае вытокамі і рубцоўскае «Матушка возьмет ведро, молча принесет воды». На гэты раз літаратурная традыцыя атрымала плёнае развіццё.

Але не заўсёды рэмінісцэнцыі выводзяць паэта на ўласную дарогу. Так, у сучаснай літаратуры, асабліва рускай, ярка і шматаспектна паказаны тып так званых «неперспектыўнымі» вёскі, адкрываюць у ёй новыя ракурсы і праблемы, праблемы ненадуманых, надзённых, балючых. Зрэшты, гэтая тэма даўно ўжо перастала быць вузка «вясковай»: тут скрыжаваліся і памяць вайны, і пытанні экалогіі, і праблемы пераемнасці, гістарычнай памяці, маральнай адказнасці чалавека перад людзьмі і светам, і многае іншае.

Так, вёска, якая паўстае ў сучаснай маладой паэзіі, нельга назваць рэальнай: яна не падобна ні на сучасную вёску, ні на вёску 50—60-х гадоў. Маладыя паэты і не ставяць перад сабой задачу дакладна рэальнага адлюстравання. Аб-

(Заканчэнне на стар. 6—7).

ТАК РАНА ЧУЦЬ ДА СВАТЛА

Багрыма... Есць і ў поўным сэнсе паэты аднаго верша: І. Казлоў, аўтар «Вязчэрыга звону», А. Жамчужнікаў, аўтар «Асенніх журавоў». З творчасці вядомага ў свой час паэта І. Мятлева нашчадкі запамілі ўсяго адзін радок: «Как хороши, как свежи были розы...» Паэзій да яго звярталіся І. Тургенеў і І. Северанін. Ад многіх іншых не засталася і таго.

Шлях і лёс паэзіі непрадбачны. Ці застанеца вяркам хоць адзін радок з тых вершаў, якія мы сёння лічым добрымі, пакажа яго вялікасць Час. А пакуль, што, як мне здаецца, лепшым крытэрыем вартасці паэтычных зборнікаў будзе іранічны афарызм М. Святлова: «Лепш адзін добры верш, чым адзін добры і адзін дрэнны».

Успомніліся святлоўскія словы і пры чытанні першых паэтычных зборнікаў Алеся Жыгунова «Матчына вышыванка» і Івана Рубіна «Над вечнасцю гнязда». Маладыя паэты заявілі аб сабе цікавымі публікацыямі, ад іх чакалі многага. Кнігі шмат у чым апраўдалі чаканне, але ў нечым і расчаравалі «разрэджанасцю» паэтычнай атмасферы за кошт слабых вершаў, якіх у кожным са зборнікаў, на жаль, не два і нават не тры, а значна больш.

Адаючы належнае тым вершам, якія сведчаць аб таленце паэтаў, лічу неабходным перш за ўсё прыгледзецца да іх пралікаў і няўдач, бо гэтыя няўдачы, як мне ўяўляецца, не выпадковасць, а ўжо як бы «заканамернасць» сучаснай маладой паэзіі. Другаснасць, літаратуршызна, драбнатэме, шматслоўе, недакладнасць, штучнасць вобразаў — гэтыя «хваробы» ў большай ці меншай ступені знаходзім амаль ва ўсіх маладых (ды і не толькі ў маладых) паэтаў.

На вобразную недакладнасць натякаецца з першых жа, на першы погляд узвышана значных, радкоў верша А. Жыгунова: «Суцішылася ў рэдуце планета, глядзіць вачамі яблыкаў і зор». Паспрабуіце ўявіць нашу планету з вачамі... Ні з зямнога, ні з касмічнага, ужо асвоенага намі, пункту гляджання вы такога не ўбачыце. Але ж не забудзем, што мас-

А. Жыгуноў. Матчына вышыванка. Вершы. «Першая кніга паэта». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1984.

тыя, што ідуць ад штампа, банальнасці. Яблык і зоры, відаць, з'явіліся ў вершы А. Жыгунова па звычцы, бо імі літаральна перасыпана сучасная беларуская паэзія, яны сталі ўжо неразлучнай парай, як у рускай паэзіі XIX ст., напрыклад, «розы и слёзы» «любови и крови». Вось і ў І. Рубіна знаходзім абавязковы «яблыкапад, зарапад», іншыя штампы, якія называюць «літаратурнымі»: «Памяць жураўліным клінам скіне першае пярэ», «прапаханне мёдам цёплы вечар».

Можна было б і яшчэ вышукваць другасныя, сцёртыя ад ужывання вобразы, але спыню пакуль гэтую няўдачную работу, бо яны — толькі вынік. Дзе ж прычына?

Вымушана звярнуцца да аксіёмы: каб сказаць новае слова ў паэзіі, трэба па-новаму ўбачыць, адчуць, зразумець, перачыць. Гэта патрабуе велізарнай і пакутнай духоўнай работы, эмацыянальных затрат, самаспальвання — патрабуе ўсяго жыцця. Ці гатовы тыя, што сёння ідуць у паэзію, да гэтай самаахвярнай, высокай місіі? Не заўсёды. Вельмі ўжо хутка яна становіцца для іх прафесіяй, чымсьці ўтылітарным, будзённым. Уяўленне пра паэта як прарока, вешчуна, месію, на жаль, паступова становіцца толькі атрыбутам колішняга рамантызму.

У А. Жыгунова, І. Рубіна, як і ў большасці маладых паэтаў, даволі прыстойны ўзровень прафесіяналізму, літаратурнага ўмельства, вершаванай тэхнікі (праўда, у І. Рубіна яны не на паверхні, часам прыхаваныя за вонкава няглыбіннага сінтаксісам, каструбатывым радком), але мала такіх вершаў, дзе набалелася праблема, напружанасць пачуцця, думкі — страцілі канцэпцыя духоўнай энергіі запальваюць нават звычайныя, бязобразныя словы высокім унутраным святлом. Шмат у паэтычных зборніках таго, што мы, можа, не зусім удала, называем «драбнатэме». Дробных тэм, відаць, няма, нездарма ж Г. Ахматава пісала: «Когда б вы знали, из какого сора растут стихи...» Есць здарэнне тэм, нават самых значных, калі яны асабіста не перажытыя, не выпактаваныя. Так, у вершы І. Рубіна вельмі важная гаворка пра лёс народа, гісторыю культуры ператвараецца ў гульню слоў: «Чэрствага хлеба скарынка — Скарына. (Беларусам нельга скарыцца!)» і г. д.

дзіць, што гэта сапраўды баліць: не было б тады ў вершы выпадковых і раўнадушных слоў, парадыйнай рыфмоўкі «дзень-пень».

Што ж, хіба маладая паэзія не мае права на ваенную тэму? І. Рубін у вершы «Пасляваенны лес» доказна сцвярджае, што мае, што памяць маладога пакалення пра вайну не толькі кніжная, але і, калі можна так сказаць, генетычная:

Мой лёс
Нечым падобны
На пасляваенны лес,
Што ведае ўсё,
Што помніць усё,
Бо вырас на попеле...

У вершах І. Рубіна на ваенную тэму ёсць і апісальнасць («Зямлянка»), але ёсць і глыбіня абагульненая, погляд на вайну з улікам праблем сённяшняга трывожнага, пагрозлівага для чалавецтва часу («Каменная балада», «Вясельны фотаздымак 1941 года»).

Увогуле ж паэзія маладога пакалення, на чые плечы кладзецца складанасць і драматызм лёсу, адказнасць за мір і жыццё на зямлі, як мне здаецца, занадта безмяцежная, трывогі сучаснасці адчуваюцца ў ёй лёдз чутным рэхам. Вядома, каб асэнсаваць праблемы сучаснага свету не проста лінейна — публіцыстычна, а з сапраўднай глыбінёй, патрэбен час. Але час не чакае.

Так званая вясковая тэма ў паэзіі стала сінонімам другаснасці. У Рубіна і Жыгунова таксама ёсць даволі схематычныя, лубачныя вобразы вясковай дзядоў, бабуль, цёткаў, ёсць настальгія прыездаў і ад'ездаў. Але ёсць і другое — сапраўднае, самастойнае. Маладая паэзія, у тым ліку і названая аўтары, не лічаць вясковую тэму «неперспектыўнай», як не лічаць «неперспектыўнымі» вёскі, адкрываюць у ёй новыя ракурсы і праблемы, праблемы ненадуманых, надзённых, балючых. Зрэшты, гэтая тэма даўно ўжо перастала быць вузка «вясковай»: тут скрыжаваліся і памяць вайны, і пытанні экалогіі, і праблемы пераемнасці, гістарычнай памяці, маральнай адказнасці чалавека перад людзьмі і светам, і многае іншае.

Так, вёска, якая паўстае ў сучаснай маладой паэзіі, нельга назваць рэальнай: яна не падобна ні на сучасную вёску, ні на вёску 50—60-х гадоў. Маладыя паэты і не ставяць перад сабой задачу дакладна рэальнага адлюстравання. Аб-

Імя Генадзя Каханюскага і раней было вядома беларускаму чытачу. Ён выдаў кніжкі пра Маладзечна і Вілейку, апублікаваў многа артыкулаў, у якіх шырока падаваліся новыя звесткі з гісторыі нашай духоўнай і матэрыяльнай культуры. Будучы доўгі час дырэктарам Мінскага абласнога краязнаўчага музея з сядзібай у Маладзечне, ён аб'ездзіў і абхадзіў не толькі ўсю Маладзечаншчыну і ўсю Міншчыну, але і ўсю Беларусь, працаваў у ар-

таратуразнаўства, мовазнаўства, фалькларыстыкі. І, вядома ж, — краязнаўства. Генадзь Каханюскі працуе на сумежжы самых розных гуманітарных дысцыплін, а як сведчыць сучасны вопыт (прыгадаем хоць бы Г. Кісялёва), такая работа часта дае незвычайны і нечаканы плён. Выбраная даследчыкам краязнаўчая прызма дазваляе бачыць многія з'явы літаратуры ці гісторыі ў новым ракурсе, бачыць комплексна і аб'ёмна.

дарка», рукапісы Е. Раманава і А. Кіркора. І ўсё гэта з веданнем пракемпіравана. Пры напісанні наступнага раздзела, «Шляхамі вандрунікаў», Каханюскаму даводзілася закідаць свае даследчыя сеці яшчэ далей: у Карэльскую і Чувашскую АССР, Архангельскую і Арэнбургскую вобласці, Казань і Жытомір. Адтуль, з мясцовых архіваў узяты звесткі, якія дазволілі аўтару істотна дапоўніць жыццяпісы нашых землякоў: Яна Чачота і Тамаша

туры будучы часта звяртацца таксама да раздзела «Сляды на ранішняй расе», дзе гаворыцца пра малавядомых і забытых пісьменнікаў «нашаніўскай» пары: Старога Уласа, Лявона Лобіка, Язэпа Шпэта, Язэпа Піліпава, Міхалкі Петрукова, Юзі Шчупака, Янкі Светлячка, Міколы Мокрага і іншых. Устаіваючы факты іх біяграфій, аўтар часта наткаўся на нечаканасці. У Парэччы каля Гродна ён, напрыклад, напатаку жывую жонку... бацькі Язэпа Піліпава (І. Нялепкі), а ў Вілейцы — самога Міколу Мокрага (пад гэтым псеўданімам хаваўся Андрэй Мікалаевіч Сухі, сябар па Горы-Горацкім вучылішчы Максіма Гарэцкага і стрыечны брат вядомага авіяканструктара Паўла Сухого). У раздзеле прыведзены невядомыя раней мастацкія тэксты і дакументы. Сярод іх вылучаецца адно афіцыйнае пасланне, якое дазваляе павою глянуць на выдаўца «Нашай Нівы» А. Уласава. Аказваецца, сярод чыноўніцтва і духавенства ён лічыўся «крайне левым выдаўцам».

ва і М. Федароўскага. Ён высвечвае з мінулага постаці сваіх папярэднікаў — З. Даленгі-Хадлакоўскага, Т. Нарбута, Я. і К. Тышкевічаў, А. Кіркора. Высвечвае зробленае імі, бо добра разумее (на жаль, гэтага разумення часам так не стае іншым), што не з нуля, не з яго, Каханюскага, пачалося беларускае краязнаўства, што і задоўга да яго жылі тут людзі, якіх хвалявала мінулае роднага краю, якія пакінулі каштоўную спадчыну. Каштоўную і актуальную. Іх вопыт, робіць выснову даследчык, сведчыць, што гістарычнае краязнаўства Беларусі не адставала ў параўнанні з іншымі краінамі. А гэта ўжо адзін з важных аргументаў супраць тых, хто і сёння на Захадзе лічыць усходнеславянскія народы адсталымі ў гістарычных і культурных адносінах.

Да навуковай манаграфіі Г. Каханюскага новыя пакаленні краязнаўцаў будучы, несумненна, звяртацца як да своеасаблівага даведніка. Тут указваецца, дзе, калі і хто вёў археалагічныя раскопкі (шкада толькі, што побач з імённымі паказчыкам у кнізе няма паказчыка геаграфічнага), куды трапілі розныя матэрыяльныя каштоўнасці. Прасочваецца лёс музейных збораў, якія ў XVIII—XIX стст. існавалі ў Нясвіжы, Полацку, Гродне, Гомелі, Шчорсах і іншых беларускіх гарадах і вёсках. Краязнаўчая прызма і тут дазваляе аўтару паказаць у нечаканым святле тую ці іншую гістарычную асобу. Так, упершыню ў Каханюскага сказана, што Уладзіслаў Сыракомля, вядомы польскі і беларускі паэт і этнограф-краязнавец, быў яшчэ і археолагам: вёў раскопкі, замалёўваў знойдзеныя прадметы. Па-новаму ў манаграфіі ацэньваецца спадчына А. Кіркора і вучоных з еўрапейскім імем братаў Тышкевічаў, якія стварылі ў Лагойску адзін з першых на Беларусі музеяў.

Як даследчык Генадзь Каханюскі звычайна дакладны, скрупулёзны. І тым не менш у абзеве кнігі закраліся, на жаль, прыватныя недакладнасці, стыльвыя агрэхі. У першай з кніг гіпатэтычным лічыцца факт, што С. Богуш-Сестранцэвіч стварыў у Магілёве друкарню, дзе выдаваліся і ягоныя кнігі, і мясцовыя календары. Між тым гэты факт не гіпатэтычны, а пацверджаны шматлікімі дакументальнымі крыніцамі. Польскі пісьменнік Юзаф Крашэўскі чамусьці называецца Іосіфам. Сярод недахопаў другой кнігі адзначым наступныя. На с. 82 сцвярджаецца, што оперу

КЛЮЧ ДА ТАЙМНІЦ МІНУЛАГА

хівах і бібліятэках іншых рэспублік — і ўсюды знаходзіў то рэдкую кнігу, то невядомы рукапіс, то унікальны здымак, то рэч, па-майстэрску зробленую нашымі продкамі. Але інфармацыя, назапашаная Каханюскім, была раскідана па розных часопісах і газетах. Таму ўсе мы, чытачы і сябры руплівага збіральніка, з надзеяй чакалі, калі ж ён падсумуе зробленае ў выглядзе асобнай манаграфіі.

І вось, як кажуць, колькасць экзэмпляраў перайшла ў якасць. Неяк так здарылася, што амаль адначасова ў двух розных выдавецтвах выйшлі дзве абагульняючыя кніжкі Генадзя Каханюскага: «Адчыніся, таямніца часу» і «Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI—XIX стст.». А калі да гэтага дадаць яго апошнія публікацыі ў «Маладосці», «Мастацтва Беларусі», «Голасе Радзімы», «Ліме» ды іншых перыядычных выданнях, то сама сабою нагрошваецца выснова, што 1984 год быў для даследчыка своеасаблівым зорным часам.

Абездзе кніжкі Генадзя Каханюскага прывабляюць чытача перш за ўсё багатым фактычнага матэрыяла, які ўпершыню ўводзіцца ў навуковы ўжытак. Прытым матэрыялу з самых розных галін чалавечых ведаў: гісторыі, этнаграфіі, лі-

Комплекснасць пошукаў — каштоўная рыса Генадзя Каханюскага як вучонага. Звычайна ў нас бывае так: едзе даследчык у камандзіроўку ў Маскву ці Ленінград, Кіеў ці Кракаў — і шукае там толькі тое, што патрэбна для выканання яго тэмы, для асвятлення яго вузкага перыяду. Прызнаюся, такая «хвароба» была раней і ў мяне: цікавіўся толькі гісторыяй літаратуры, толькі «маім», дзевятнаццатым стагоддзем. Калі ж у нашых або і загранічных зборах трапляліся крыніцы па іншых стагоддзях і іншых дысцыплінах — не звяртаў на тое ўвагі. А цяпер горка каюся: не занатаваў для сябе, не паказаў іншым... А вось Генадзь Каханюскі, разумеючы ўсю абмежаванасць нашых пошукавых сіл і магчымасцей, закідае свае даследчыцкія сеці шырока. І бярэ ўсю «рыбіну», не глядзіць на яе «дысцыплінарную» прыналежнасць. Доказам таму можа служыць першы раздзел яго кніжкі «Адчыніся, таямніца часу». Пад назвай «З глыбіняў памяці народнай» тут аб'яднаны вынікі пошукаў у Маскве, Львове і Вільнюсе. «Улоў» у бібліятэках, архівах і музеях гэтых гарадоў аказаўся вельмі багаты і разнапланавы: калекцыя слупкіх паясоў і акварэлі часоў К. Каліноўскага, прадметы з археалагічных раскопак і фатаграфіі У. Сыракомлі, невядомы беларуская лістоўка 1905 года «За свабоду» і беларуская граматыка П. Ціхановіча, уршце ананімныя гутаркі «Старая прысказка» і «Царская гаспа-

Зана, Рамуальда Падбярэскага і Эдуарда Жалігоўскага. Па-новаму цяпер успрымаецца постаць С. Богуша-Сестранцэвіча, здольнага пісьменніка і вучонага, а да таго ж дзядзькі В. Дуніна-Марцінкевіча, у пецярбургскай кватэры якога апошні бываў ці нават жыў у час вучобы. Дарэчы, Г. Каханюскі ўстанавіў прозвішча ічаўроўскага сябра «беларускага дударка» Юлія Р. Цяпер мы ведаем, што гэта быў Юлі Рачкоўскі, удзельнік паўстання 1863 года і палітычны ссыльны. У асобе Генадзя Каханюскага шчасліва спалучаюцца шукальнік і апавядальнік, вучоны і пісьменнік. Пра гэта асабліва красамоўна сведчаць раздзелы кніжкі «Старыя сядзібы» і «Абуджэнне». У іх вобразна і эмацыянальна расказаецца пра вандрукі аўтара па мясцінах, звязаных з жыццём і творчасцю Янкі Купалы і Адама Гурыновіча, Міхася Чарота і Фелікса Тапчэўскага, аўтара невядомай раней «Гутаркі Сталюка» С. Замбржыцкага (яму ж належала Вязыка ў той час, калі там нарадзіўся Янка Купала) і гісторыка-асветніка, прадзеда Зоські Верасі. Кулакоўскага. Цяпер мы лепш уяўляем, дзе тыя Рукшаніцы і Вухвішча, у якіх жыў Тапчэўскі, і дзе тыя Кавалі (Кавалькі), у якіх нарадзіўся Гурыновіч (у кнізе ўпершыню цытуецца яго метрыка). Даследчык значна пашырае кола знаёмых Янкі Купалы і Міхася Чарота, устаіваючы істотныя факты з іх біяграфіі. Гісторыкі беларускай літара-

Менш удаўся аўтару заключны раздзел кнігі — «Кожны край мае тых, хто апяваюць»... У ім расказаецца пра «салаўіныя гнёзды Міншчыны». Расказаецца з той жа багатай фактычнай асновай, але крыху бегла, хаатычна. Вядлікі пералікі прозвішчаў і мясцовасцей стамляюць чытача, прывычанага ўжо да больш разважлівага і аналітычнага стылю выкладання ў папярэдніх раздзелах.

Зусім іншым паўстае перад намі Генадзь Каханюскі ў другой сваёй кніжцы — «Археалогія і гістарычнае краязнаўства Беларусі ў XVI—XIX стст.». Тут няма ні вобразных апісанняў, ні белетрыстычных дыялогаў, ні публіцыстычных адступленняў (пра неабходнасць выдання альманаха «Літаратурныя знаходкі», увячавання памятных знамяці месцаў нараджэння Я. Баршчэўскага і А. Гурыновіча). Як і належыць супрацоўніку Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, кандыдату гістарычных навук, апавяданне вядзе ён тут са шматлікімі спасылкамі на крыніцы, з навуковай аргументаванасцю і доказнасцю, вонкава суха і бяспасна. Але толькі вонкава. Праз усю навуковасць прабіваецца асабістая зацікаўленасць аўтара. Ён не проста гісторыю беларускага краязнаўства — пачынаючы ад старажытных летапісаў і хронік і канчаючы збіральніцкай дзейнасцю Е. Раманава, А. Сапуно-

ДАКРАНУЦА ДА СВЯТЛА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

арыгіналам (адно «дзесь недзе чаго варты»). Але І. Рубіну аднаго Шклярэўскага мала, і ён заканчвае верш сапсаваным, расслабленым варыянтам радкоў М. Рубцова: «И хочется как-то сразу жить в городе и в селе». У І. Рубіна:

Зблінаю,
Сціраю нязнаныя грані,
Ступаю,
Іду як па вузенькай дошчы...
І раптам балюча захопачца жыць
Адразу і ў горадзе НЕЯК
І ў вёсцы.

Нават няёмка напамінаць паэту-філолага пра культуру цытатаў і рэмінісцэнцый. І гэтае «неяк» ці не для запаўнення пустаты?

Праблемы дому, вытокаў, гістарычнай памяці, вёскі і горада ўзнікаюць і ў кнізе А. Жыгунова. Вяртанне дадому для лірычнага героя А. Жыгунова, як і І. Рубіна, не столькі рэальная, бытавая, колькі ўмоўна-сімвалічная падзея.

Дзеянні яго па прыездзе дадому нагадваюць рытуал, магічна скіраваны на тое, каб аднавіць і замацаваць духоўную сувязь з вытокамі, спрадвечнай традыцыйнай:

Дамоў вярнуцца —
Руту-мяту
Па чэзлых градках
Прапалоць,
Нацеліць
Выстылю хату,
У жорнах зернети
Змалоць.
І хлеб сплчы,
І — усміхнуцца...
Дамоў вярнуцца.

Глыбока драматычнай з'яўляецца гісторыя пра зруб, які бацька завялічаў сыну паставіць на роднай зямлі, гісторыя духоўных пошукаў героя, яго аддалення ад вытокаў і вяртання да іх, расказаная паэтам у цыкле вершаў «Зруб».

У адным радку паэт здолеў паказаць і роднасць, пераемнасць справы бацькоў і дзяцей, і адначасова тую грань, што іх раздзяляе: «і па-сялянску: пайду босы, і па-бацькоўску: уздыхну...» А. Жыгуноў адчувае

стыхію народнай песні, цікава асэнсоўвае этнаграфічныя моманты народнага жыцця. У вершых «Сямёнаўна», «Аціхля ручнікі» праз мелодыю народнай песні, нацыянальную вышыўку, арнамент ён паказвае гісторыю сялянскага роду, неардынарныя народныя характары, пакурчасты лёс. У А. Жыгунова таксама, як у Л. Галубовіча, А. Письмянкова, А. Мінкіна, абвостранае адчуванне гістарычнай павязі пакаленняў.

Вершы І. Жыгунова, і І. Рубіна цікава чытаць разам, бо пры падабенстве тэматыкі, праблематыкі яны розныя, нават кантрастныя — паэтычным тэмпераментам, эмацыянальнай настроёнасцю, індывідуальнай, хоць і недастаткова акрэсленай, манерай пісьма.

Своеасаблівае адчуваецца ўжо ў кампазіцыі кнігі. У І. Рубіна яна прадуманая, паслядоўная, закончаная. Размова пра важнасць для чалавека вечных каштоўнасцей (дома, гнязда), што ідзе ў першым раздзеле «Дом», у другім — «Над вечнасцю гнязда» — працягваецца на якасна іншым узроўні: як роздум над праблемамі сучаснага свету, аб вечнасці і неўміручасці жыцця. Кніга заканчваецца на крыху журботнай і ўзнёсла-прасветленай ное, нізкай вершаў пра каханне — тую «птушку радасці», якой наканавана будаваць

і берагчы вечнасць гнязда.

У кнізе А. Жыгунова кампазіцыі амаль не праглядаецца, яна пабудавана хаатычна, вершы злучаны не лагічнай, а эмацыянальнай сувяззю.

Такая будова кнігі абумоўлена характарам творчых індывідуальнасцей аўтараў. І. Рубін засяроджвае ўвагу на адной нейкай праблеме, раскрываючы яе падрабязна, грунтоўна, у розных аспектах. Яго верш — нетаропні роздум уголас, з супярэчнасцямі, сумненнямі, кружлянным думкі. Здаецца, ён звернуў да сябе, да ўласнай душы, нават наяўнасць слухача або чытача-адрасата неабавязковая. Паэт схільны да медытацый, рэфлексій, вобразы яго вершаў часта абстрагаваныя, сімвалічныя. Перавага мысліцельнага пачатку, здольнасць засяродзіцца на прадмеце размовы ў асобных вершах дапамагаюць паэту дасягнуць адпаведнай глыбіні, значных мастацкіх абагульненняў. Але, як вядома, працяг нашых вартасцей — нашы недахопы, і тыя ж, здавалася б, рысы творчай індывідуальнасці ў іншых вершах прыводзяць да залішняй адцягненасці, шматслоўя, штучнасці, ускладненасці вобразаў (напрыклад: «Верасень з мёдам бурштынавым, празрыстым наскрозь гайдаецца поўнымі вёдрамі апошняй вясёлкі, што вісе на рукою скамароха»).

У паэзіі А. Жыгунова пераважае эмацыянальны, імпульсіўны пачатак. Для яго характэрная імгненна вострая эмацыянальная рэакцыя на многае, часам і на тое, што яшчэ глыбока не перажыта, не асэнсавана («Ля карціны Ф. Рухчыца «Зямля», «Новаспаскае»).

Паэзія А. Жыгунова звернута да шматлікай аўдыторыі, аб чым сведчаць аратарскія прыёмы, рэплікі, дыялогі, адкрыты, эмацыянальны паэтычны жэст. Вось, напрыклад, збіраюцца сябры, пачынаюць сумаваль аб юнацтве: «Наша выстыла заранка, як спяваюць леты — ах!» Тут можна было б разгарнуць цэлую сентэнцыю: што гады прайшлі недарма, што яшчэ шмат наперадзе, што расце наш працяг — дзеці. Але яе замяняе адзін непрыдуманы, выразны жэст: «А маленька святланка засмяецца на руках». Праўда, паэтычны жэст у Жыгунова часам зночыцца эфектна, тэатральна: «Да зямлі дакрануся ў паклоне»; часам, нават удала знойдзены, характэрны, ён губляе адметнасць, вандруючы ад аднаго героя да другога. Пакрыўмае хваляванне бацькі лірычнага героя выдае дэталю («згорклым папярхнуўся тытунём»), а праз некалькі старонак чытаем: «уздыхнуў і папярхнуўся пякучым тытунём сусед».

У вершах І. Рубіна і А. Жы-

«Страшны двор» Манюшка напісаў у Смілавічах. Між тым кампазітар у ёй толькі выкарыстаў (сцэна з гадзіннікам) уражанні дзіцячых год, калі ён з Убеля ездзіў у Смілавічы з бацькамі ў госці. На той жа старонцы ўпершыню выказваецца думка, што, бываючы побач з іншымі пісьменнікамі ў Дабраўлянах каля Сморгоні, В. Дунін-Марцінкевіч пакідаў у «штамбуху» водгукі, дарыў «свае кнігі з аўтографамі». На жаль, апошнія факты не пацвярджаюцца адпаведнай спыскай. Тадэвуш Чапкі жыў не на Беларусі (с. 83), а ў Крамянцы, на Украіне. Перадрэформенны перыяд (сярэдня XIX ст.) чамусьці называецца «дэ-рэформенным» (с. 39), што вядзе да блытаніны ў перыядызацыі. На с. 34 атрымалася, нібы да XIX ст. ставіўся пад сумненне факт... працякання Нямігі праз Мінск, а на с. 17 няправільна зроблены спасылкі.

І яшчэ адна слаўная лыжка дзёгцю ў бочцы мёду. Праўда, тут вінаваты ўжо не аўтар, а работнікі кніжнага гандлю, якія цяпер вызначаюць тыражы выданняў. І «вызначылі» яны так, што абедзве кніжкі Каханюскага адразу ж пасля выхаду зрабіліся бібліяграфічнай рэдкасцю. Тыраж першай — 2700 экзэмпляраў, другой — 2150. І таму набыць іх не змаглі нават многія этнографы і музейныя работнікі. У Магілёве, дзе я быў нядаўна, краязнаўцы скардзіліся, што абодва выданні зусім не паступалі ў мясцовыя кнігарні. Не паверыўшы, вырашыў я гэты факт правярць. Ажно і праўда: у трох магазінах пра кніжкі Каханюскага нічога не чулі. У чацвёртым жа, пад назвай «Свет», таксама катэгорычна сказалі (і прадавец, і «чалавек са склада»), што такіх кніжак тут няма, але я ўсё ж знайшоў пару экзэмпляраў, застаўленых на самай верхняй паліцы... Бо нашто ведаць сур'ёзную кніжку, нашто яе прапагандаваць, пісьменна складаць заяўкі, калі той жа план кнігагандлю лёгка можна выканаць на Друоне ці якім дэтэктыве?!

Аднак, паўтараю, да гэтай «лыжкі» сам Генадзь Каханюска ніякага дачынення не мае. Абедзве яго кніжкі варты былі выдання куды большымі тыражамі, бо напісаны яны чалавечам, які свабодна адчыняе таямніцы часу, які мае запаветны ключ ад дзвярэй у мінулае. І ключ гэты — веданне, эрудыцыя, памножаныя на краязнаўчую апантанасць і літаратурны талент.

Адам МАЛЬДЗІС.

гунова часта (відаць, і залішне часта) выкарыстоўваецца як мастацкі прыём паўтор радкоў, слоў, вобразаў. Але мета гэтага прыёму ў паэтычнай рознага. Калі ў І. Рубіна ён скіраваны на лагічна-вобразнае перакананне чытача, то ў А. Жыгунова — больш на эмацыянальнае ўнушэнне. Вершы яго ўздзейнічаюць не столькі вобразнасцю, логікай думкі, колькі імпульсіўнасцю, магіяй гучання. Часам эмацыянальная стыхія так заварожвае, што ўжо не заўважаеш ні меладраматызму, ні літаратурных уплываў, як, напрыклад, у вершы «Вятрамі на сцежку дзверы»:

Спакойна іду к бар'еру,
Застанься, прашу, маю.
Сябе да крывіні праверу
На права сказаць:

— Любоў!

Хочацца адзначыць такую агульную рысу паэты, як самакрытычнасць, несупакоенасць, духоўны і творчы максімізм: «Яшчэ яна, мая бярозка, не стала роўнай між бяроз» (І. Рубін); «Я шчыры дзень прыспешваў з надзеяй на дабро, а ён прынёс паспешак цалюткае вядро» (А. Жыгуноў). Гэта, як і лепшыя іх вершы, сведчыць аб тым, што ў паэты ёсць усе падставы ў хуткім часе пераўзвысці ўзровень сваіх першых кніжак.

Тамара ЧАБАН.

Трохпавярховы будынак у зацішкі дрэў на бульвары Касманаўтаў у Брэсце. Яго добра ведаюць не толькі берацейцы, але і многія жыхары раённых гарадоў і вёсак вобласці. Тут размясцілася абласная бібліятэка імя Максіма Горкага. Адчыненая ў 1968 годзе, яна штогод абслугоўвае да 26 тысяч чытачоў.

Адзел беларускай літаратуры і краязнаўства. Светлая, утульная зала. Сталы і шматлікія стэлажы, на якіх кнігі, брашуры, часопісы, падшыўкі газет...

— У нас, — расказвае загадчыца аддзела Ніна Гурская, — сабрана звыш 14 тысяч экзэмпляраў кніг, з якіх можна чэрпаць усебаковыя і грунтоўныя веды пра Беларусь. Літаратура размешчана па раздзелах: грамадска-палітычная, мастацкая, літаратуразнаўчая, мовазнаўчая, тэхнічная, сельскагаспадарчая, а таксама даведачная. Атрымліваем усе рэспубліканскія газеты і часопісы, абласную і раённыя газеты, абавязковы экзэмпляр літаратуры краязнаўчага характару, якую выпускае абласная друкарня.

Шмат кніг з аўтографамі беларускіх пісьменнікаў. Іх падарылі Янка Брыль і Іван Навуменка, Ян Скрыган і Пятрусь Макаль, Аляксей Зарыцкі і Анатоль Астрэйка, Уладзімір Калеснік і Аляксей Рэзанав... Ёсць і рэдкія выданні: кніга П. Шпілеўскага «Падарожжа па Палессі і Беларускім краі» (1858), этнаграфічны зборнік Д. Булгакоўскага «Піччкі» (1890), нарыс Г. Карцава «Белавеская пушча» (1903) і іншыя, якія з'яўляюцца неацэннай крыніцай для гісторыкаў і краязнаўцаў.

— Ніна Аляксееўна, колькасць краязнаўчых матэрыялаў пэўна ж, з году ў год павялічваецца. Як арыентавацца ў гэтым неабсяжным моры?

— У адзеле створаны даведачны апарат, які працуе дакладна і якім з ахвотай карыстаюцца чытачы.

Цікаваць, напрыклад, выклікае картатэка «Нашы слаўныя землякі». З яе можна даведацца пра жыццёвую і творчую дзейнасць пісьменнікаў, мастакоў, вучоных, людзей розных прафесій, чыя дарога ў жыцці і мастацтва пачыналася на зямлі Брэстчыны.

А ўзяць інфармацыю паказальнік «Літаратура аб Брэсцкай вобласці», які выпускаецца намі штоквартальна. Значэнне і карысць яго па праву ацанілі наведвальнікі аддзела. Не трэба доўга шукаць той ці іншы бібліяграфічны матэрыял: ён, як кажуць, пад рукою. З паказальніка відаць, у якім выданні — газеце, часопісе, кнізе — змешчаны неабходны артыкул, рэцэнзія, нарыс або карэспандэнцыя. Супрацоўнікі аддзела стараюцца не прамінуць ніводнага апублікаванага матэрыялу. Выходзім з таго, што кожная новая звестка аб гісторыі роднага краю, аб яго сённяшнім эканамічным і культурным развіцці ўяўляе пэўную каштоўнасць.

Найбольш значным падзеям у жыцці вобласці прысвячаюцца асобныя бібліяграфічныя бюлетэні. У іх, апрача спісаў літаратуры на тую ці іншую тэму, даюцца кароткія гістарычныя апісанні або манаграфіі. Так, за апошні час мы падрыхтавалі бюлетэні да 40-годдзя вызвалення Беларусі і

Брэстчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, да 70-годдзя з дня нараджэння Міколы Засіма, да пяцісотгадовага юбілею горада Бяроза і шэраг іншых. Рэгулярнымі сталі выпускі «Радзімай зямлі галасы» — аб пісьменніках Брэстчыны. У сёлетнім годзе будзе ўжо трэці такі выпуск.

Варта сказаць, што работа аддзела ў гэтым кірунку дыктуюцца ўсё ўзрастаючай увагай людзей да вывучэння роднага краю. І нас гэта радуе. Стараемся адказаць як мага паўней

што і сёння папулярныя чытальныя залы?

— Немагчыма ўсё, нават самае неабходнае, мець у сваёй хатняй бібліятэцы. Ды і патрэбы такой, мусіць, няма. Затое ёсць катэгорыя людзей, якія любяць днямі сядзець у чытальнай зале, любяць яе спакой, утульнасць, я сказала б, ціхую ўрачыстасць, пры якой найменш стамляешся. У гэтым — свая паэзія.

І яшчэ. У нашай беларускай літаратуры ёсць пісьменнікі, чые творы вельмі хутка зніка-

ра Андрэвіча Калесніка, работнікаў бібліятэк вобласці, настаўнікаў роднай мовы і літаратуры, якія ў гэты час прайшлі курсы павышэння кваліфікацыі ў абласным інстытуце ўдасканалення.

Правялі два вечары паэзіі: «Радок, абарваны куляй» — пра творчасць беларускіх паэтаў, якія загінулі ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, і «Неўміручы подзвіг народа» з удзелам ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і пісьменнікаў Брэстчыны. Арганізавалі таксама шэраг кніжных выставак. Работнікі бібліятэкі выступілі перад чытачамі з бібліяграфічнымі аглядамі па тэмах: «Новыя творы беларускай літаратуры», «Беларускія пісьменнікі — лаўрэаты прэміі», «Літаратурная Брэстчына», «Мемуарная літаратура аб Брэсцкай вобласці» і па некаторых іншых. Наперадзе — новая работа ў гэтым напрамку.

— Наведвальнік аддзела беларускай літаратуры і краязнаўства. Хто ён? Ці ўсё яго запатрабаванні задавальняюцца?

— Адзел абслугоўвае самых розных чытачоў: навуковых супрацоўнікаў і выкладчыкаў вышэйшых навучальных устаноў, настаўнікаў і культасветработнікаў, школьнікаў і студэнтаў. Заходзяць да нас інжынерна-тэхнічныя работнікі і рабочыя прадпрыемстваў, якія цікавяцца гісторыяй роднага краю і беларускай мастацкай літаратурай.

І ўсё ж найбольш частая наведвальнік аддзела — настаўнікі і студэнты. На жаль, іх запатрабаванні задавальняюцца не цалкам. Мы не адчуваем нястачы краязнаўчай і мастацкай літаратуры. Затое вучэбных і метадычных дапаможнікаў зусім мала. Разумеем, што кніжны гандаль размяркоўвае іх у першую чаргу па навукальных установах і школах. І тым не менш да нас па-ранейшаму звяртаюцца з просьбай выдаць кнігі па метадыцы выкладання роднай мовы і літаратуры, па лінгвістычным аналізе тэксту, па беларускай лексікалогіі і этымалогіі і па іншых пытаннях. Даводзіцца адмаўляць: такіх дапаможнікаў у адзеле проста няма.

У гэтым, як нам думаецца, выдаткі не толькі кнігагандлю. Такі вольны прыклад. У 1979 годзе Міністэрства асветы БССР апублікавала матэрыялы рэспубліканскай навукова-тэарэтычнай канферэнцыі «Асаблівае літаратурнае працэсу ў Беларусі на сучасным этапе». Зборнік выйшаў тыражом... 500 экзэмпляраў. Паколькі нам дастаўся ўсяго адзін экзэмпляр, яго літаральна «зачыталі». Тое ж атрымалася і з «Уводзінамі ў літаратуразнаўства» (Мінск, «Вышэйшая школа», 1982 год). Каб мець у адзеле хоць бы экзэмпляр (з выпушчаных дзвюх тысяч), нам давялося прыкладзі немаля намаганні, прасцей кажуць, «выбіваць» самім.

Патрабаванні, відавочна, большага ўзгодненасць паміж рэспубліканскім выдавецтвам, упраўленнем кніжнага гандлю і бібліятэчным калектарам.

— Дзякуй, Ніна Аляксееўна. Зычым вамау аддзелу, усёй Брэсцкай абласной бібліятэцы новых кніг і зацікаўленых, дапытлівых чытачоў.
Гутарку вёў Аляксей КАСКО.

«ТУТ УСЁ — ПРА БЕЛАРУСЬ...»

на калектыўныя і індывідуальныя запатанні — вусныя і пісьмовыя. А пішуць нам не толькі землякі, але і жыхары іншых абласцей, а таксама з Ленінграда, Калінінграда, Пярмі...

На ўзмацненне краязнаўчай работы нацэлюем і раённыя, гарадскія бібліятэкі. Праводзім абласныя семінары, навукова-практычныя канферэнцыі. Адна з іх, праведзеная ў канцы 1983 года, так і называлася: «Удасканаленне форм і метадаў работы з краязнаўчай літаратурай».

— У адзеле, якім вы загадваеце, німае і мастацкіх твораў. Якім попытам у чытачоў карыстаюцца яны?

— Попыт на беларускую мастацкую літаратуру ўзрастае. Мяркуюць самі: калі гадоў дзесяць-дваццаць назад аддзел меў прыблізна тысячу чытачоў, дык зараз іх ужо каля паўтары тысячы. Гэтая колькасць павялічылася, вядома ж, і за кошт аматараў мастацкіх твораў. Па-ранейшаму вялікая ўвага да кніг Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Багдановіча і Максіма Гарэцкага, Кузьмы Чорнага і Івана Мележа. Надзённасцю, шырынёй ахопу падзей і праблемнасцю прывабліваюць чытача раманы і аповесці Янкі Брыля, Вячаслава Адамчыка, Івана Шамякіна, Івана Чыгрынава, Віктара Казько, Алеся Жука, з вялікай павагай ставіцца ён да лірыкі Максіма Танка і Аркадзя Куляшова, Пімена Панчанкі і Аляксея Пысіна, Рыгора Барадуліна і Анатоля Вяціцкага, Ніла Гілевіча і Сяргея Грахоўскага...

Прыемна адзначыць, што апошнім часам беларускія літаратары звярнуліся да стварэння мастацкіх вобразаў пісьменнікаў мінулых пакаленняў. Такіх твораў яўна не ставала нашаму чытачу. Цяпер ён ахвотна чытае аповесці Міхася Тычыны «Вяртанне» пра Кузьму Чорнага, кнігу пра Францішка Багушэвіча «Пры апананні — затрымаць» Васіля Хомчанкі, роман-эсэ Алега Лойкі «Як агонь, як вада...» пра Янку Купалу.

— Усім вядома імкненне сённяшняга чытача мець уласную бібліятэку. Да таго ж у яго ёсць шырокія магчымасці браць кнігі ў грамадскіх бібліятэках. Чым жа тлумачыцца,

юць з паліц кнігарань, ды і ў бібліятэках яны звычайна «на руках». Маю на ўвазе перш за ўсё творы Уладзіміра Караткевіча і Васіля Быкава. Яшчэ тады, калі «Чорны замак Альшанскі» і «Знак бяды» друкаваліся ў часопісах, у нашым адзеле было сапраўднае паломніцтва.

— Хацелася б пачуць вашу думку пра гэтыя творы. Чым яны найперш прывабліваюць чытача?

— «Чорны замак Альшанскі» — дэтэктыв. Надзвычай займальны твор. Ды не толькі гэтым, думаецца, захапіў ён чытача. Як і многія іншыя, напісанае Караткевічам, апоўсць выклікае ў нас арганічную цікакасць да ўсяго, што было, што ёсць і што будзе на роднай зямлі.

«Знак бяды» — выдатнае дасягненне не толькі Васіля Быкава, усёй нашай сучаснай літаратуры. Аповесць захапляе глыбокай чалавечнасцю, шырынёй паказу народнага характару, які асабліва ярка ўвасоблены ў вобразе Снепніды. І наогул, які б аспект гэтага твора мы ні бралі, на ўсім — знак вялікага таленту народнага пісьменніка Беларусі, Героя Сацыялістычнай Працы Васіля Быкава.

— Работа вашага аддзела заключаецца не толькі ў абслугоўванні чытача, найперш — у прапагандзе беларускай кнігі...

— Безумоўна. У гэтай рабоце мы цесна супрацоўнічаем з абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў БССР, абласной арганізацыяй таварыства аматараў кнігі, з выкладчыкамі і студэнтамі Брэсцкага педагогічнага інстытута імя А. С. Пушкіна, настаўнікамі, журналістамі газет, радыё і тэлебачання.

Прапаганду кнігі зараз вядзём у рэчышчы падрыхтоўкі да 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Змястоўна, на эмацыянальным уздыме прайшла абласная чытацкая канферэнцыя па кнізе Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка «Я з вогненнай вёскі...». На яе мы запрасілі аднаго з аўтараў — прафесара кафедры беларускай літаратуры Брэсцкага педінстытута, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа Уладзімі-

ПЕРШЫЯ ў СЁЛЕТНІМ ГОДЗЕ...

У кнігарнях з'явіліся першыя кнігі, выпушчаныя рэспубліканскімі выдавецтвамі, на вокладцы якіх стаіць лічы «1985». Шмат якія з іх пабачылі свет у «Юнацтве» і адрасуюцца дзецям рознага ўзросту. Гэта, напрыклад, зборнік апавяданняў і эсэ аднаго са старажытных беларускіх пісьменнікаў Я. Скрыгана «Рукамі на кляновым лісце», у якім змешчаны літаратурныя партрэты, успаміны, роздум аб сустрэчах з Янкам Купалам і Янубам Коласам, Змітраком Бядулем і Цішкам Гартным, Пятрусьем Броўкам і Іванам Мележам, Аляксеем Пальчэўскім і іншымі пісьменнікамі і дзелчамі культуры.

У кнігу М. Калачынскага «Дарога на Маскву» ўвайшлі паэмы «Насустрач жыццю» і «Пакет». Самым маленькім адрасаваны зборнік вершаў і казак «Дабрусл да нлібс» А. Воласнага, чытачам сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту — кніга «Буслянка» К. Камейшы, «Бібліятэка прыгод і фантастыкі» папоўнілася зборнікам апавесцей У. Краўчанкі «Злачынства ля Злёнай тоні», Б. Налівайкі ў нарысах, аб'яднаных агульнай назвай «У тваіх руках — неба», расказвае пра маладых ваенных лётчыкаў, іх нялёгкае службу. Аповесці азербайджанскага пісьменніка С. Веліева «Вусаты ага» і «Кулі» пераклаў К. Цвірка. У гэтых творах гаворыцца пра жыццё рабочых напярэдадні рэвалюцыі.

В. ЗУБЕНКА.

Віктар ЯРАЦ

ЭСКІЗЫ
ДЗЕН

•
Вецер свішча ў звонкіх чарацінах.
Шэлчуць нешта лозы сіняве.
Зацвітаюць ля крыніц ажыны,
як цвілі стагоддзі да мяне.

•
Тут—мае святыя пантэоны.
Свеццяць зёлкі на грудках магіл.
І глядзіць мне ў вочы край зялёны
запытальным позіркам сваім.

•
Хутка птушкі ў нашых вершах толькі
будуць гнёзды віць, зару вітаць.
Сем буслянак у маім пасёлку
сіратліва-сцішана маўчаць.
Сем буслянак, як самотных чашаў,
пустатой напоўненых да дна.
І чыя у гэтым тут віна—
ні зямля, ні неба не адкажа.

•
Святлом прывіталі знаёмым
чаромха і бэз ля платоў.

•
Ля вокан шырокія клёны
гайдаюць галіны гадоў.

•
Тут нават пылінка ў воку
шчыміць, нібы светлы ўспамін.
І музыкай—клёны ля вокан,
і песняю—з коміна дым...

•
Ад зерня, налітага сокам,
прапахлі над жніўнай зямлёй
і зоркі, што ў небе высока,
і зоркі, што ў кубку з вадой.

•
Прыгубіш сцюдзёнае неба—
і хлебам запахне яно,
дыханнем намоленай глебы,
што й зорам відушчым чуно.

•
Крык варон над пракуранным скверам
на мяжы марозоў і адліг.

•
Пачынаецца сакавік
на зямлі, дзе нельга без веры,
на зямлі, дзе расці малым
і пад небам агучаным верыць
чалавеку і снегу, і дрэву.
Толькі смерці не верыць зусім.

•
Нясу ў далонях поціскі сяброў,
на вуснах—вуснаў трапяткіх прызнанне,
у зрэчках воч—цяпло і спеў кастроў,
у сэрцы—ціхай музыкі гучанне.

•
Ні зайздрасці, ні крыўдзе і ні злу
мяне не ўзяць у свой палон бурклівы,
пакуль я веру людзям і святлу,
цвіценню дрэў і калашэнню нівы.

•
Дзень канчаецца ў вёсцы не з промнем
апошнім,
а тады, калі рукі цяжкія на стол
пакладуць
маці і бацька, каб выпіць вячэрняга
малака
з хлебам куплёным, бо свой не пляцуць
больш у вёсцы.

•
Дзеці—залётныя птушкі—нешта
бываюць так рэдкія.
Цені кладуцца гусцей ля вачэй і акон.
Дзень канчаецца думкамі аб дзецях,
аб дзецях...
З іх жа таксама і пачынаецца дзень.

Анатоль ДЗІШ

Анатоль Дзіш нарадзіўся ў 1962 годзе ў вёсцы Шамятоўна Свіслацкага раёна, Слончыў Мсцібаўскую сярэдняю школу. Працаваў шафёрам у калгасе. Служыў у радах Савецкай Арміі. Зараз—студэнт Мінскага інстытута культуры.

Вершы друкаваліся ў часопісах «Неман» і «Малодосць».

•
Пішы пра тое—кажуць мне,—
Што ў модзе і не ў модзе.
Пішы аб роднай старане
і аб сваім народзе.

•
Пішы пра мір і пра вайну.
Пра будучыню нашу...
Пішу пра лета і вясну
і пра суседку Глашу.

•
Пішу пра свет ў маім акне,
Пра хворую бабулю,

3 РАБОЧАГА СТАЛА
ПІСЬМЕННІКА

•
ЯНА тады надта ж абрадалася, калі ўвечары, ужо добра-такі сцямнела, па вокнах хаты жыхнула рэзкае святло—няйначай, падумала, нехта з сыноў прыехаў.
Яна яшчэ не спала, сядзела, прыхінуўшыся спіною да цёплай грубкі, і кручком вязала з рызаў ходнічак. Той парою яшчэ не былі ў модзе тэлевізары, у Альхоўцы толькі ці не ў аднаго Івана Булькі і быў. Яна сяды-тады хадзіла туды, да Булькі, але не надта часта, бо ў іх і без яе кожан вечар—не павярнуцца, як у клубе тым, не

ся. Ён неяк умудраўся выпрошваць машыну, каб да маці падскочыць. Яна хутчэй за вязанне сваё ды ў сенцы, і лоб у лоб сутыкнулася ў дзвярах з Васем і Толікам.

— А бо, дзеткі,—загаманіла, не ведаючы, куды прыткнуць вязанне ў руках.—А я сяджу і раптам—па вокнах як жыхне. Ажно вы гэта...

— Мы, мама, мы,—азваўся Вася, ён першы ў хату зайшоў, за ім ужо і Толік праз парог ступіў.—Перазваніліся і рашылі пад'ехаць. Не чакала?

Яна нават ці не са злосцю адказала:
— Ат, сыноч, не выскаляйся!

Мікола ГІЛЬ

Назва майй новай аповесці — «Прагал». У цэнтры яе — васьмідзесяцігадовая жанчына. Першых шэсцьдзесят гадоў яна пражыла ў вёсцы і была Стэпачкай, а дваццаць апошніх годзіц па гарадскім асфальце цёткай Стэфай. Яна сумленна пражыла жыццё і не баіцца таго часу, калі трэба будзе пераступіць цераз апошні парог. А вось за дзвядцятую ў яе душы ў яе баліць. Здаецца ёй, адчувае яна, што нейкі не так жывуць яны, наталюць найперш не душу, а нешта іншае...
Прапаную ўвазе чытачоў старонкі з аповесці.

Аўтар.

раўнуючы, хто на чым сядзіць, а малы дык проста ўпokat на падлозе. Уткнуцца ў тое вока і глядзіць, усё запар, да канца, пакуль тое вока спакойнай ночы не скажа. Яна ж, каб вечары караціць, прылаўчылася кручком вязаць з рызаў ходнікі. Раней ткала іх—доўгія, праз усю хату, мяккія, нагою добра ступіць на іх. Але ткаць—гэта ж марока; і аснову сьнаваць, і кросны, тыя рэзгіны, у хаце месца займаюць—не павярнуцца. А кручком сядзі сабе і вяжы. І ты нікому не замінаеш, і табе ніхто. Спачатку кругленькія вязала, на падлогу ля ложка пакласці, каб ногі пасля начы на цёплае і мяккае спусціць. Усім дзецям нарабіла тых ходнічак, ужо ці трэба былі, ці не трэба. А пасля навучылася і доўгенькія вязаць, амаль на даўжыню ложка, дык дзеці зноў падахвоціліся: і мне, мама, звязь, і мне...

Дык от сядзела яна тады вечарам ля цёплай грубкі і вязала ходнік—балазе, Сонька і Аня Васева прывезлі неяк ці не па мяху розных трантаў, сваіх і дзятчых неданоскаў. І раптам святло ад машыны—жых па вокнах. Жыхнула і тут жа пагасла, а пасля зноў загарэлася, але ўжо ў двары. Дык яна і абрадалася: гэта ж нехта з хлопцаў прыехаў няйначай! Пэўна, Ва-

Ужо нервы ўсе палопаліся, а ні ты, ні хто другі не едзе і не едзе!

— А што, мама? Ты ж не казалася нічога. Што раптам?—Вася затрымаў руку на гузіку, не скінуў ватуўкі-целягрэйкі.

— А ты быццам не ведаеш? Усе ж даўно пакалолі! Па ўсім сьле прайдзі—ці знойдзеш у каго ў хляве? У адной мяне рохнае. Не пайду ж я прасіць каго, калі ў мяне дзеці ёсць!—усё яшчэ зласнавата гаварыла яна.

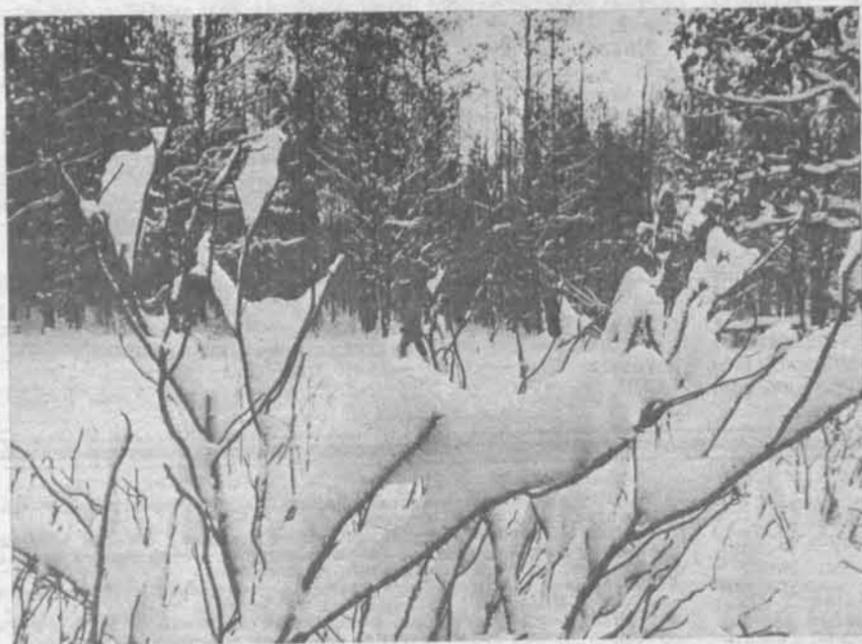
Вася засмяўся:
— Такую бяду, мама, я рукамі рывяду, як той Несцерка казаў. Сёння ж такое дзела і акруцім. Праўда, Толя?

— Акруцім! Збегаю зараз да Булькі, хай падьдзе з лямпай і швайкай, і перастане ён у цябе рохнаць,—пасміхнуўся і Толік.

Яна таксама, як сумеўшыся ўспышкі злосці, палагандзела:

— Ага, сёння ж! А як жа! Такія рупліўцы, што нанач будзеце парсюка калоць і смаліць—людзям на смех!... Добра от, што прыехалі. Заўтра раніцай і заколеце, як усе людзі. Я ж як ведала, што прыедзеце,—сёння яму ўжо і вячэры не давала...

На тым і парашылі. Толік, праўда, на сваім настаяў, перш чым вячэраць, збегаў усё ж да Булькі, прынёс і

Пасля снегападу.

Фотаэцюд А. БАЙДАК.

Пішу пра тых, хто на вайне
Ступіў насустрач кулі.

Пішу пра хлеб і недарод.
Пішу аб непагодзе...
А гэта ўсё і ёсць народ—
Пішу я аб народзе.

Радзіме

Жыць без рук на свеце немагчыма.
Душа мужнее толькі ў барацьбе.
О, бацькаўшчына, мілая радзіма,
Жыццём я абавязаны табе.

Ты мне дала адчуць дыханне клёнаў
І зразумець душой чароўнасць слоў.
Я знаю, мне не адлаціць да скону
За ўсю тваю і ласку і любоў.

Не адлаціць і родным мне і бліжнім
І сотай долі гэтае цаны.
За ўсё твае сцягі і абеліскі.
За ўсё твае крыжы і курганы.

У бабкі Ганны рукі баяць,
Заснуць ніяк да рання не можа.
А думкі зоркамі ў небе гараць,
Трывожаць сэрца і свет трывожаць.

За ўсіх хварэць — лёс жанчын такі.
Ужо не плача ўноч старая.
Глядзіць на рэчаныя з-пад рукі—
Усё у госці сыноў чакае.

Варожаць зоры... Наўкол зіма—
Ды толькі ў госці не едуць дзеці.
Не спіць бабуля... Адна на свеце,
Адна, як цень... Нібы цень, сама...

Жанчыны

Плачуць жанчыны:
Дочкі і маці,
Тая—аб сыне,
Гэта—аб хаце.

Шчасце прарочаць,
Шчасце шукаюць.
Хусткамі вочы
Ад слёз выціраюць.

Усё яны бачаць,
Усё яны чуюць.
Сэрца растрацяць,
Але ўратуюць.

Як паміраюць,
Шпчуць на шыбы:
Успець бы сыночкам
Дапамагчы бы...

Траншэямі парэзаня пожны
Не бачыў я і не гарэў ў агні.
Не браў я з боем той рубжэ апошні,
Што раздзяліў вайны і міру дні.

Але за вайны ўсе, за ўсе няшчасці
І я ў адказе ўсім сваім жыццём...
Я—прадаўжэнне бацькавага шчасця,
Я—голос тых, што спяць пад курганом.

Восень. Ціша. Ні гуку.
Пахнуць садам платы.
Як жывы, грэе рукі
Матчын цень ля пліты.
Нібы горычы вырак,
Стыне ў лужах шаша.
Адлятае ў вырай
Лісце з дрэў і... душа.

Мне, можа, гэты свет прывычным стаў?
Бо час нямольны. Нам за ім
не ўгнацца.
Уноч выпаў снег. А я і не спытаў,
Ці не самотна з небам расставіцца...

О, колькі зор на небе, колькі!
Чыясці ў кожнай памяць спіць.
Жыццё мае, не дай мне толькі
Пра тых, з кім я жыву, забыць!

швайку, і лямпу паяльную. Яна, Стэпачка, ужо і не пускала, казалы, чаго бегчы, каб хто спытаў, па-суседску і заўтра тая лямпа прынясецца, але Толік не паслухаўся.

— Пакуль ты, мама, вярнуць збярэш, дык я і збегу, прынясу,— сказаў,—раніцаю чалавек мо спаць будзе—нядзеля ж заўтра, а мы з Васем марудзіць не будзем, як падымемся, так і за дзела. А лямпу тую правяршыць трэба, пачысціць, заправіць.

Яна пагадзілася:

— Ну, то не баўся ўжо там...

Павячэралі яны тады, яшчэ і нагаманіліся пасля вярнуць. Леглі спаць позна нават і на зімовы час—за поўнач было далёка, калі яна ў комінак на стала дзьмухнула, лямпу патушыла. Але чаркі хлопцы не бралі, ні Вася, ні Толік, як згаварыўшыся, таму і не заспалі, нацяжку падняліся і адразу ў хлёў. Яна таксама пайшла з ім— і ліхтар занесла, на слупку павесіла, і парсючка вывела з загарадкі сюды, да дзвярэй, на сухое. Вывела, а сама хутэй у хату, каб не чуць і не бачыць.

І дзверы нават у сенцах зачыніла, і сама ў хаце ў запечак пайшла, нейкай работай занялася, каб не думаць пра тое. Ліха яго ведае, кожан раз так: гадуе, гадуе, ведае, што калоць трэба, а як прыйдзе час, дык шкадуе вельмі, душа пачынае балець. А Вася з Толікам, хоць не надта часта і рабілі такую работу, гэтак лоўка дзела абдзелі, што яна, выйшаўшы ўрэшце з хаты, і вачам не паверыла: парсючок ужо ляжаў на дзвярах ад хлёўчэка, знятых з кружоў і пакладзеных на два круглячкі-матроўкі. Калі так, дык і яна марудзіць не стане. Вярнулася ў хату, дастала з печы і выліла ў вядро гаршчок гарачай вады, узяла два нажы, ануці чысценькія, зноў выйшла да сыноў.

— Што, мама, самі будзем ці паклічам каго?—спытаў, курачы цыгарэту, Толік.

— Глядзіце, дзеткі,—адказала яна памяркова.—Абсмаліць і выскрабці і самі адужаем, а хіба разбіраць клінуць каго, га?

— А што, самі не разбіром?—запырачыў Толік.—Падумаеш! Быццам той самы Булька лепш зробіць!

— Дык жа я нічога, Толічак. Зробіце самі, не забыліся, дык рабіце.—Яна змачыла ў вадзе анучку, спаласнула нажы.—Ніхто ж нас не асудзіць, для сябе робім. Як зробім, так і добра.

— Калі так, дык і пачнём,—узаяў Вася ў рукі лямпу.—Канчай, Толя, курыць!

Хлопцы на змену тупалі вакол парсючка з лямпай, а яна, Стэпачка, завыхалася з нажом і анучкай. Парсючок відочна мяняўся, рабіўся жоўценькі, як велікоднае яечка. Беленькі быў парсючок, чысценькі, дык досыць раздрукі прайсціся па ім сінім гудлівым полымем і вострым нажом-скраблом, от ён і гатовы. Яна, Стэпачка, бачыла тое, прасіла ўжо хлопцаў, каб не вельмі і падсмажвалі, не перанякалі скурку, бо трэснацца пачне.

— Вы адхініцеся, дзеткі, адсапіцеся, а я абмяю яго добранька, і калі дзе трэба падправіць, дык там яшчэ пройдзеся полымем.

Вывыла Стэпачка парсючка, выскрабла-вычысціла ўсе чатыры капіткі, вушы, лыч, збегала ў хату, прынесла яшчэ паўвядра гарачай вады і анучку чысцейшую. Яшчэ раз, ужо начыста, змыла-спаласнула парсючка і дзверы, на якіх ён ляжаў, пасля паставіла по-

бач, у снег, бляшаную балею, каб кішкі і трыбух выпусціць, і вышараваную лаву, каб сала класці.

Разбіраць заманіўся быў Вася, затупаў вакол, ды нешта ўсё не рашаўся, дзе падступіцца з нажом да парсючка. Толя не стрываў, забраў у яго нож і не надта ахайна, але рашуча разануў па шыю—яна ледзьве паспела тазік падставіць, каб кроў спаймаць. Галаву Толік сяк-так адрэзаў-скруціў, а далей і ён, як перад тым Вася, затупаў вакол, бы не ведаючы, што рабіць, з чаго пачынаць. Дык яна, Стэпачка, доўга не думаючы, як зазлаваўшыся на іх, сама ўзялася. Ногі ў коленах падрэзала, грудзінку зняла, жывот ўздоўж успарола і, адклаўшы нож, пачала вантробы выварочваць, ловячы жоўць, каб не выпусціць і не запаскудзіць сала. Хлопцы, зважаючы на гэта, ужо і не парываліся за нож брацца, адно памалі маці патрымаць што ды аднесці.

Яна пасля і сама з сябе здзіўлялася, што здолела разабраць парсючка і зрабіць усё дарэчы, хоць раней і не даводзілася таго рабіць. Бачыць то бачыла шмат разоў, як той жа Іван Булька разбіраў, от і сама, не паспадываўшыся на сыноў, разабрала, і рада была.

Увесь той дзень, усю тую нядзельку, аж да позняй начы, яна, мусіць, ці прысела. Вечарам хлопцаў спаць пагнала, бо меліся заўтра раненька ехаць, каб на работу паспець, зачыніла за ім дзверы ў другую палавіну хаты, а сама ўсё тупала і кешкалася: сала парадкавала, паляндвічкі, рэбры, па кавалачку ўсяго дзецям перадачы паскладвала, усім па-роўнаму, каб без крыўды. Пад канец наважылася спяць наліванак, бо падумала, калі хто яшчэ даўмецца прыхаць, а кроў, хоць і зіма, трымаць доўга не будзець, ды і кішкі, як свежыя, лацвей і пачысціць, і наліць іх, спячы. А яшчэ ж і тое падганяла, што, ведала, усе яе дзеці, пачынаючы з Сонькі і канчаючы Косцікам, надта ж наліванкі любяць. Яны, бывала, раней яшчэ, як малы былі, калі ў іх калолі парсючка ці свінку, найперш прасілі, каб яна, матка, наліванак нарабіла. У абед яна выцягне з печы гаршчок, а з яго—пах на ўсю хату. Яна ж спачатку налітыя кішкі на патэльні абсмажыць, каб яны акрэплі, каб сама кішачка пасля на зубач хрумсцела, а пасля ўжо іх у гаршчок аложыць, глушчым залё ды ў печ напаленую. Дык яны так ужо упрэюць-усмажанацца, што і праўда аб'ядзенне, за каўнер не адцягнеш. Дзеці найдуцца, пасля да вечара толькі ваду п'юць... От яна і цяпер наважылася—не паспіць, а наліванак наробіць-напачаць.

Лягла яна пад раніцу, лічы. Ды і то—як там лягла! Нават не распраналася. Адно буркі з чунямі з ног скінула ды безрукаўку з плячэй. А так, як была, скруцілася абаранкам на канапцы пры перагародцы, акрылася ватоўкай і падрамала тропкі перад тым, як пабудзіць Васю з Толікам. А, можа, і не паспела падрамаць, мо проста так, змружыўшы вочы, паляжыла—не памятае. Іншае засталася ў галаве. На ўсё жыццё засталася. І цяпер во стаіць перад вачамі, як толькі заплюшчыць іх ды ўспомніць...

Але, але, не залежала яна, не заспала той ранічкаю. І хлопцаў парою разбудзіла. Яны таксама не разлежаліся, адразу ж падхапіліся. Пакуль апраналіся ды вочы прамочвалі, яна

кінула на прыпек трэсак, распаліла іх, падсунула да агню скавародку, накрышыўшы-нарэзаўшы ў яе сала, пячонкі, дыбулькі—на скорую руку сняданак дзецям. Прысел Вася і Толік да стала, паторкаліся тропкі ў тую скавародку відэльцамі—так, дзеля прыліку, каб адно не крыўдзіць яе, матку, бо не хацелі есці, учора, перад сном, здаволіліся свежыной, і пайшлі на двор, да машыны.

Яна, ладуючы гасцінцы, з хаты чула тропкі, прыглушана, як яны там гаманілі між сабою, дзверцамі ляпалі ці яшчэ чым. Потым Вася ў хату зайшоў, папытаў:

— Мама, забыўся сказаць учора, каб ты вады ў печ паставіла. Не здагадалася?

— Есцэка, сыноч, есцэка!—памкнулася яна да печы.—Я заўсёды нанач у цёплую печ стаўлю гаршчок. Ці карове, ці свінцаці...

— Дык дастань, мама.

Дастала яна яму з печы гаршчок вады, пераліла ў вядро. Вася за тое вядро і на двор. Зноў яны ўдвух там доўга нешта гаманілі і корпаліся. Так доўга, што яна затурбавалася ўжо, накінула на плечы ватоўку, выйшла на ганак, на камень-круглей, што ледзь вытыркаўся з-пад снегу.

— Што ў вас, дзеткі? Не заводзіцца?—спытала.

— Завядзецца,—памяркова адгукнуўся Вася.—Настыла на морозе.

— Мо Булькавай лямпай падагрэць?—азваўся Толік.

— А ты не аднёс?

— Не, стаіць у сенцах.

— То што ж ты маўчаў?—як папракнуў яго Вася.

Распалілі яны тую лямпу і, як загуло сіняе полымя, палезлі з ёю ў машыну. Яна, Стэпачка, не ведае, што яны там грэлі, у той машыне. Паглядаўшы на тое, яна зноў вярнулася ў хату. І ў хаце пачула ўжо, што машына завялася—матор спачатку затакаў-зачмыхаў, а пасля загудзеў моцна, ажно завяў.

Зайшоў Толік у хату, сказаў:

— Ну, усё, можна ехаць... Вазьмі, мама, кубак, палі мне на рукі. І мыла дай.

Паліла яна Толіку на рукі. Выцер ён іх хвастачом, што вісеў над чалеснікам, зашліў паддзёўку, зноў пайшоў з хаты, сказаўшы:

— Што ён яшчэ там робіць? Казаў жа—усё!

Толькі, здаецца, бразнуў Толік дзвярамі сенечнымі, толькі, здаецца, сказаў нешта да Васі—гучна сказаў, яна пачула ў хаце, як неўспадзеўкі шасчула нешта на двары—от усё роўна быццам вецер пасцілкай матлянуж, павешанай на плот, а пасля як маланка бліснула. Жыхнула па вакне і ў хаце відна зрабілася. А божачкі, а што ж гэта?!

Кінулася яна ў сенцы, піхнула дзверы ў двор—а там хоць іголки збірай. У яе ўвачу пацягнула—машына Васева, «козлік», як ён яе зваў, полымем палае, а непадалёк, пад плотам, хлопцы, сплёўшыся, у снезе качаюцца, храпуць, мацкокаюцца. Сэрца ў яе абарвалася, закрывалася яна нема, да дзяцей матлянужылася:

— А Васечка, а Толічак, а што ж гэта?! А дзетачкі?!

Малыя былі дзеці, дык ведала яна, што рабіць, не думала, не вагалася, кідалася, як птушка кідаецца, дзяцей баранячы ці ратуючы. А тут разгубілася, рукі ломіць, галосіць, бачачы,

што гарыць, куродыміцца адзержына і на Васю і на Толіку, у аднаго твар чорны, і ў другога бровы, валасы абсмылелі...

Не ведае, колькі яны там, утраіх, важдаліся-тузаліся, пакуль людзі набеглі. Набегчы то набеглі, але ўратаваць машыну ўжо не маглі—пыхнула яна свечкай, верх брызентавы ўмэнт згарэў, і сядзенні скураныя згарэлі, і колы рызжавыя. Адны рэбры жалезныя засталіся, і яны яшчэ доўга смелі і куродымілі, хоць іх і вадою палівалі, і снегам закідвалі, і мокрымі рызаўкамі і ходнікамі акрывалі. Адно людзі добрае зрабілі, што хату ўратавалі, не далі ёй заняцца і пайсці дымам...

Пасля толькі, як разышліся ўсе, як ужо з хаты і Таська-фельчарка пайшла, пазмазваўшы і пазабінтоўваючы Васевы і Толікавы рукі і твары, уведала яна, што здарылася.

Толік у хату пайшоў—рукі памыць, а Вася парашыў бензіну ў бак даліць, бо, падумаў, не хопіць даехаць да гарада. Дастаў з-за задняга сядзення каністру поўненую, адкруціў покрывачку з бака і пачаў даліваць бензін. Ну, ведама, як ні аспярожна ліў, а ўсё ж разліў, асабліва спачатку, казаў, пакуль злаўчыўся ўлавіць струменьчык і пацэліць ім у гарлавіну бака.

А тут выйшаў з хаты Толік і, не бачачы яго за машынай, гукнуў:

— Дзе ты? Казаў жа—усё ўжо?!

І, ідучы да машыны, на хаду закурыў. І ці то запалка пстрыкнуў, ці то з цыгарэтай блізка паткнуўся, а толькі—блісь і ўспыхнула. Вася каністру з рук выпусціў, бензін ім абодвум на калашыны, на паддзёўкі. Толік, добра, не разгубіўся, штурхануў Васю пад плот, далей ад машыны, у снег глыбейшы, і сам на яго ўзваліўся, каб агонь збіць і з яго, і з сябе...

Вася на Толіка сердаваў, нават біцца кідаўся, але ж хіба ён вінаваты, хіба знарок з той цыгарэтай паткнуўся? Каб знаць, дык патрымаў бы. Яна, Стэпачка, мірыла іх, не давала злосці разрасціся, як на малых прыкрыкнула, наказала і Ані Васевы не гаварыць, што Толік прычыніўся да пакару, навошта, каб і яна пачала думаць лішняе, каб яшчэ было і сямейнае вараганне? Ніхто ж таго не хацеў. Гэта ўжо доля такая, не інакш. Так усё добранька было. І прыхалі во, як браты, удвух, памагчы матцы, і зрабілі ўсё добранька, і гарэлкі той у рот не бралі—Вася, як за рулём, зусім адмовіўся, і Толік адзін не захацеў, для апетыту толькі адносьненую чарачку ўзяў—і на табе!

Цяпер, як дваццаць гадоў мінула, яна ўспамінае пра тое спакойна ўжо. Ну, было, вядома, але—даўно, і сама пасля таго гараджанкай задзелалася, і нават перахрысцілася на цётку Стэфу. А па першым часе? Думае, што не перажыве. Як усё роўна ў галаве нешта парушылася. Яна ж добра і не памятае, што рабіла, што крычала тады, аб чым людзей прасіла, як людзі збегліся. Рабіла, вядома, нешта, бегала, сюды-туды кідалася, нешта з хаты выносіла, людзям падавала, а ў самой уваччу полымя тое ўсё шугала і трашчэла. І не так, мусіць, трашчэла, як пішчэла, быццам скварылася. І Вася з Толікам апаленыя, з чорнымі тварамі, бязбровыя і нават без веек, ад чаго вочы параблілі ў іх такія зіркатныя, як голыя ўсё роўна.

(Заканчэнне на стар. 10—11).

ДАУНО не былі мы сведкамі такіх грунтоўных і буйных выставак сучаснага мастацтва, якую можна бачыць сёння ў мінскім Палацы мастацтваў. Яна называецца «Мастакі Беларусі — народу» і прысвечана 40-годдзю Мастацкага фонду БССР. Значнальны факт: на палях бітэў яшчэ лілася кроў, а пытанні творча-вытворчай і фінансаво-гаспадарчай дзейнасці мастацкіх прадпрыемстваў краіны ўжо хвалявалі Савецкі ўрад. Як спрыяць далейшаму развіццю і прапагандзе выяўленчага мастацтва? Якім чынам лепш і больш поўна задаволіць эстэтычныя запатрабаванні народа-пераможцы? Як дапамагчы мастакам плённа выконваць сваю галоўную місію — быць носьбітамі прыгажосці, добра і справядлівасці? Усё гэта набыло рэальныя контуры і сэнс дзякуючы стварэнню Мастацкага фонду.

Для сённяшняй экспазіцыі характэрна надзвычайная разнастайная тэматыка, шырокая амплітуда відаў і жанраў творчасці. І яшчэ адна адзнака выстаўкі: амаль усе работы даўно і добра вядомы глядачу, — дастаткова ўспомніць Хатынскі мемарыял і Курган Славы, помнікі Я. Купалу і Г. Скарныне, Маці-патрыётцы ў Жодзіне, С. Буднаму і многія іншыя, што прадстаўлены на выстаўцы ў фотаздымках і слайдах, або яшчэ раз угледзецца ў знаёмыя вобразы жывапісных палотнаў і графічных серыяў, вітражоў і мазаік, габеленаў і керамічных вырабаў. А калі дадаць яшчэ ўзоры мастацкага афармлення інтэр'ераў і экск'ер'ераў будынкаў, вырабы народных майстроў, тыражну прадукцыю прадпрыемстваў Мастацкага фонду, агітацыйны плакат, — дык карціна стане яшчэ больш яскравай.

А якое сузор'е імянаў мастакоў сабрала экспазіцыя! З. Азгур і А. Анікейчык, А. Бембель і Г. Вашчанка, А. Глебаў і Л. Гумілеўскі, А. Кашкурэвіч і А. Кішчанка, Р. Кудрэвіч і А. Малішэўскі, Г. Пап-

лаўскі і А. Паслядовіч, М. Савіцкі і С. Селіханавіч, В. Сумараў і В. Цвірка, В. Шаранговіч і Л. Шчэмялёў і яшчэ дзесяткі майстроў розных пакаленняў, стыляў і індывідуальнасцей.

Пераходзячы ад твора да твора, углядаючыся ў герою сённяшніх дзён, параўноўваючы іх з вобразамі, што былі створаны 10—20—30 гадоў назад, яскрава бачыш, як хутка мяняецца жыццё і разам з ім сам творца.

В. Свентахоўскай, Ф. Дарашэвіча, М. Ісаенка, С. Лі, Г. Вашчанкі, графіка П. Драчова, Ю. Кухарава, А. Лось, Я. Раманоўскага, скульптурныя вобразы І. Міско, А. Кузняцова, У. Слабодчыкава, А. Шатэрніка. А ў раздзеле манументальнага жывапісу можна пазнаёміцца з лепшымі творамі ў гэтым відзе мастацтва, створанымі нашымі мастакамі ў апошнія гады: вітражы, роспісы, мазаікі. Тут жа прадстаўлена і праца мастакоў у галіне

юбілейных выпадках выяўляюцца «на глядача» (а сярод іх ёсць жа і выдатныя рэчы)? Як з імі знаёміць глядача?

Пытанне старое, як свет, ды вось жа — зноў новае.

Гартаю свае колішнія, часам ужо і даўнія запісы. Вось водгукі, думкі глядачоў: «Выстаўка — месца ўзаемнага чакання цуду суперажывання, сатворчасці (натуральна, мастака і глядача). Далей: «Выстаўка — не толькі фанфары вернісажных віншаванняў, яна — пра-

цаць шырокія колы мастакоў. Іх лягчэй было б ацэньваць грамадскасі, і патрабаванні да іх былі б больш высокія.

Уявіце: у краіне штотдзённа адкрываецца каля 12 новых выставак, гэта значыць, больш за чатыры тысячы ў год. Гэта — прыкладна паўмільёна твораў. А колькі за імі мастакоўскіх перажыванняў, працы, страсцей! Колькі імянаў вялікіх і малых — кожны са сваім лёсам, біяграфіяй, спадзяваннямі. Аднак у грамадскай свядомасці, аказваецца, фіксуецца толькі нямногія.

Вось яшчэ некалькі лічбаў.

Падлічана, што сучасны школьнік у буйных гарадах праводзіць на выстаўках каля 8 гадзін за ўсе дзесяць гадоў навучання, а ля тэлевізара — 11 тысяч гадзін, што намнога больш, чым у самой школе за тры гады. Праблема? Так.

АЛЕ давайце яшчэ раз пройдзем па залах Палаца.

Сотні работ, якія «сапернічаюць» адна з адной, размешчаны побач, і спрабуюць неяк вылучыцца ў гэтым мастацкім стоўпатарэнні — усяго ў экспазіцыі прадстаўлена больш за 700 твораў. Габелены, эскізы і кардонны мазаік суседнічаюць з пейзажамі, партрэтамі, скульптурамі; унізе — арыгінальная графіка, тыражняя прадукцыя — ад выдатных лістоў да шэрых; у зале прыкладнога мастацтва — прафесійныя вырабы побач з рэчамі народных майстроў і г. д. Колькі ж трэба часу, каб усё гэта паглядзець, «пераварыць»? Прыкладна 10 секунд на кожную работу пры ўмове, калі глядач пачне ў Палацы гадзіну. Вось і мяркуюць, колькі застаецца па-за ўвагай глядача пакутлівых гадзін творчасці, якія аддалі на працу мастакі. І атрымліваецца, што гэтая вялікая колькасць нібы «няпрошанай» мастацкасі абрываецца на глядача за некалькі імгненняў! Але такія маштабы здольны вытрымаць толькі псіхалагічна моцны чалавек.

ВАЖКАЯ СПРАВАЗДАЧА

Вось яны, мае старыя, добрыя знаёмыя! Класіка беларускай Ленініяны «Напярэдадні» К. Касмачова, песенна-эпічны пейзаж «Лепельская сюіта» В. Цвірка, рамантычна-звонкі «Генерал Даватар» Л. Шчэмялёва, востра драматычнае палатно «Сям'я» І. Рэя, якое апавядае пра беларускіх партызан, ювелірна-тонкія ілюстрацыі А. Кашкурэвіча да паэмы Я. Купалы «Бандароўна», трагічныя лісты серыі «Памяці спалянёных вёсак» В. Шаранговіча, публіцыстычная серыя «Інтэрнацыянал» Ю. Зайцава; высокапрафесійныя манументальныя габелены А. Кішчанкі, створаныя для фае Беларускага тэатра оперы і балета; прыгожыя рэчы народных майстроў А. Такараўскага, Т. Грыгор'евай, Т. Агафоненка... А побач — прафесійная кераміка В. Прышкіна, В. Буцінай, А. Дзятлавай, габелены Г. Стасевіч, Л. Пуцейка, В. Маркавец-Бартлавай...

Зноў прыцягваюць маю ўвагу палотны М. Селешчука,

архітэктурна-мастацкага афармлення станцый Мінскага метрапалітэна.

ЗДАВАЛАСЯ Б, экспазіцыя, якая, дарэчы, зроблена на добрым узроўні, разлічана на самыя розныя густы глядачоў. Але — дзе ж яны, гэтыя «розныя» глядачы? Чаму іх так мала на гэтай прадстаўнічай і шматвобразнай выстаўцы? Мабыць, прачыталі на афішах — «40 год Мастацкаму фонду БССР» і вырашылі, што гэта — чарговая сумная справаздача?

Потым я пацікавіўся: высветлілася, што за 18 дзён работы выстаўку разам з экскурсіямі наведала толькі 4326 чалавек! Зусім мала...

Што ж адбываецца? Мастакі ствараюць для людзей, а менавіта іх у залах і не відаць. Ну, добра, помнікі, манументы, мазаікі, фрэскі, габелены — яны на пленэры або ў інтэр'ерах, іх людзі бачаць штотдзённа. А станковыя творы, якія тысячамі ляжаць у сховішчах Палаца мастацтваў і ў рэдкіх

ца мастака і глядача адзін на аднаго. І яшчэ: «Важна і натуральна, каб ствараліся не рэчы да выставак, а выстаўкі з рэчаў».

Безумоўна, галоўныя намаганні творцага калектыву павінны быць накіраваны не на выстаўачныя кампаніі (з іх аўральным ажыятажам), а на рашэнне сапраўдных творчых пытанняў актыўнага і, вядома, планамернага жыцця мастакоў, на стварэнне твораў высокамастацкіх. Калі рэч сапраўды выспела, яе можна паказаць на бліжэйшай выстаўцы. Калі ж не, дык — пачакаць да наступнай. На маю думку, сэнс тэматычнага стружня выставак ад гэтага толькі б выйграў.

Чаму б не ўвесці ў выстаўачную практыку экспазіцыі актуальныя, сучасныя па тэматыцы, але нешматлікія і таму больш мабільныя, якія маглі б функцыяніраваць у гарадах і абласцях рэспублікі на працягу года, змяняючы адна адну? У іх маглі б удзельні-

ПРАГАЛ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

Яна ж бы нікому не паверыла, што жалеза можа гарэць гэтак, такім смярдзючым і чорным дымам сыходзіць, што ўся хата, уся сцяна, каторая ў двор выходзіла, счарнела. Гэта ж ішчэ яшчэ, што не занялася — машына блізка стаяла, мусіць, як з кармыслам прайсці, не далей. Снег людзі кідалі, дык ад яго, здаецца, яшчэ лепш гарыць бензін той. І вада не памагае. Польшыя збілі адно пасцілкамі мокрымі. Але што ўжо ад той машыны засталася, як збілі? Як ад казла таго — рожкі ды ножкі, драбы абгарэлыя.

Вася пасля, праз тыдзень, пэўна, прыехаў з людзьмі забіраць тых драбы. На дзвюх машынах прыехалі з кранам. Адна вялікая такая машына, у кузаў не ўлезці — так высока. Падняў кран тых драбы, у кузаў апусціў, дык і схваўся Васеў «козлік», як быццам там яго і няма. Яна, Стэпачка, знізу і не бачыла ўжо чорных тых драбаў.

Ну, а Вася не выдумляў нічога, як было, так і расказаў на рабоце. Казаві пасля, там нейкую камісію стварылі, ацэньвалі таго «козліка», на якім ён рабіў і які спаліў сам жа, і прысудзілі аплациць. Папраўдзе, дык не прысудзілі, бо суда не было. Каб ён самаволам паехаў у Альхоўку, дык мо і судзілі б. А ён жа папраўдзіўся з'ездзіць да маткі, яму дазволілі на тым «козліку» з'ездзіць, то і не судзілі, адно — абавязалі аплациць. Лёгка сказаць — аплациць. А чым? Усё з сябе спусці. Што надта тады было ў Васі? Ажаніўся перад тым гады чатыры назад. Леначка, дзіцятка, паявілася, хату толькі-толькі займеў,

у той хаце пуста яшчэ было, адно ложка, каб спаць, ды стол, каб паесці. І тут на табе — яшчэ бяда такая! Яны думалі-думалі — што рабіць? Сонька казала, усім скінуцца, хто колькі можа, па-брацку. Яно, вядома, каб тое зараз, цяперашняй парою, то чаму б і не? А тады — што мог Міша скінуць, ці Толік з Косцікам? Яшчэ беднавата тады жылі. Неяк не ўмелі жыць, ці не было з таго, а толькі ж, памятае Стэпачка, ні ў кога запаса не мелася. У яе ў самой — ні капейкі за душой. І яшчэ другое. Брат ці сястра, вядома, не пашкадавалі б, а — братавая, а сястрын мужык? Вася на тое Соньцы — дзякуй, сястра, але — не трэба, неяк выкручуся. А як выкруціцца?

От і надумалася яна прадаць хату, хляўчук, кароўку. Хопіць і доўг аддаць, і сякую-такую капейчыну сабе на смерць пакінуць. І прадала. І вясною таго шэсцьдзесят чввёртага года яна ўжо не селася ў Альхоўцы. Сёй-той казаў, што дарма, што магла б і засеяць соткі, ніхто б яе за гэта не папракнуў, але яна адмовілася, не захацела. Не! Калі ўжо няма тут яе хаты, няма тут яе самой, дык не будзе яна апастыляцца, не будзе нічога рабіць. Нават і грады не пасадзіла ніводнай. Адно — калі ацалее якая ягадзіна ці яблык, дык пад'едзе, збярэ, гэта не сорамна будзе, яе рукамі пасадзіць, а калі не яе, дык Раманковымі. Прадала ўсё, а сама перабралася ў Мінск, да сына, перабралася во роўна дваццаць гадочкаў назад, аказваецца.

Вася не пагаджаўся, каб яна хату прадавала. На карову — згаджаўся, а на хату — не. А што з каровы за грошы? Гэта цяпер, людзі кажуць, кароўка цягне і на восем сот, і нават на тысячу, калі добрая і маладая. А тады? Смешна казаць: трыста восемдзесят рублёў узяла яна за сваю. Старавата ўжо была, дзевятым целем хадзіла, і з выгляду не надта каб, як іншыя каровы — і вымя таго няма, і ў крыжы вузкая, і віхору на лобе няма, значыць, малако не тлуствае, ва-

дзяністае. А яшчэ пасля зімы Красуля яе зусім на Красулю не падобная была — худая, поўсьць паклычана, лепяхамі на падбрушшы вісіць. От трыста восемдзесят і даў ёй чалавек з Родзевіч; прышоў, паглядзець, сказаў цану, дык яна і не прычыла.

А хату Вася не хацеў, каб прадавала. Дык яна ўжо тады сама як заўпарцілася. Пачала ўжо і на яго: ці ж я ўжо столькі месца займу ў цябе, сыноч, што, мне ўжо ў цябе з Аняй і кутка не знойдзецца? А ці ж заўсёды я здаровая буду? Шэсцьдзесят ужо. Што, мне і акалець тут некалі два дзедзца адной? Вася аж пакрыўдзіўся. «Мама, я адно кажу, а ты — другое. Я і сам хацеў табе сказаць, каб да нас з Аняй перабралася, але каб і хата наша тут стаяла, а ты...» Ай, сыноч, запярэчыла яна яму, хата будзе стаяць, калі жывуць у ёй, а без прыглядку, без гаспадары доўга не пасціць. А ў цябе во бяда, дык хай яна апошняю добрую службу нам саслужыць. Лічы, не я табе памагаю, а бацька, які ставіў гэтую хату, ставіў, каб і самому жыць, і каб дзецям, хоць катораму з дзяцей, дасталася. От выпала так, што табе яна, Васечка, і дасталася, і ты на бацьку не крыўдуй, прымі, як яго дарунак табе.

Гаварыла так сыну, а сама чакала, спадзявалася, што ўпрэцца Вася, не прыме такога падарунка, адгаворыць яе, не дазволіць рашаць іхняга дворышча ў Альхоўцы. І гэта не цяперашняя яе выдумка. І тады яна вельмі хацела таго, жадала, каб адгаварыў яе Вася прадаваць хату. Дык жа — не адгаварыў. Хутка пагадзіўся. Сказаў: «Ну, як ведаеш, мама. Куток табе заўсёды ў мяне знойдзецца, а тут — рашай сама, каб пасля не крыўдавала, каб не думала, што я цябе сваёй бядою ці дурноццем падбіў на тое...» Што ж ёй пасля таго заставалася? Назад ужо адступаць не было куды. Апавясціла людзей, што прадае хату, а разам з ёю і пуньку, і хляўчук. Зноў жа, насуперак парадкам пакінуць што-небудзь на сядзібе,

не спяшацца, каб адразу ўсё падчыстую. Калі рашаць, дык ужо ўсё. Дзеці сюды не вернуцца, не падобна, не паказвае на гэта, значыць, і ёй не грэх заплішчыць тут на ўсё вочы. Ну, год, другі, трэці пасядзіць яна тут адна, як сава ў дупле, а — далей? Хто тады вады падасць, хто грубку прапаліць, хто рукі, урэшце, сапчэміць на грудзях, як аледзянеюць? Пад'едзе і яна да дзяцей. Услед за дзецьмі. Мо ўжо і праўда такі век надышоў, што не пакідае на месцы нікога, круціць, шматае і гоніць кудысьці ўсіх, як асенні вецер-узвей апалае лісце?

Дваццаць гадоў з тае пары мінула. Шмат, здаецца, а прабеглі — ці згледзела? Як адзін дзеньк быццам. Калі па сабе мераць. Адно — унукі неўпрыкмет падрасці. Яны найперш і станавіліся для яе вешкамі, што пазначалі пражытыя ёю ў горадзе гады. Гэта ж ужо даўно яна не толькі бабка, а і прабабка. Пацёўкае яшчэ, дык праўнучка, Соньчына ўнучка, зробіць яе немаведама якой бабкай, што ўжо і не вымавіць. А як на сваё жыццё азірнецца, дык быццам і не было гэтых дваццаці гадоў. Хуценька прабеглі! Пэўна, таму, што ўсё-такі ў горадзе, не ў сяле. Лягчэй, лацвей у горадзе жыць. Але ў сяле ватое — цікавей. У сяле гады чалавек лічыць, а ў горадзе — дзянкі. Бо ўсе тыя дзянкі — як адзін. Бягуць чарадою, як вагоны па рэйках — надта ж адволькавае ўсе. У сяле чалавек зіму перачэкае, вясну, лета і восень працуе, дотам абліваецца, от і лічыць жыццё сваё і суседскае на гады: от і яшчэ гадоў прайшоў, а там перазімуем і зноў вясенька прыйдзе, а вясною грэх паміраць, вясною і муха жыве, і жаба спявае, не толькі салавейка...

Ай-яй-яй, маладых папінкала, а ў самой во не галава, а рэшата, спахалілася нечакана Стэпачка. Тэлевізар каторы час робіць, а яна ляжыць сабе, як пані, і не шманае!

Паднялася, тузанула штэпсель з рэзеткі ці не зласнавата, бо на экра-

ПРА «ЧЫРВОНЫ
ПОЕЗД»

У гады Вялікай Айчыннай вайны часам былі такія надзвычайныя прыклады мужнасці і гераізму саветскіх людзей, у якіх напачатку і паверыць было цяжка. З адным з падобных выпадкаў сустрэўся некалькі гадоў назад журналіст М. Рылко. Рыхтуючы матэрыял пра барацьбу народных мас і ўдзячы з ім меццана-фашысцкімі захопнікамі, ён даведаўся, што восенню 1942 года групе партызан удалося захапіць варонкі поезд. Смелыя і не знішчаныя яго, як здавалася б, павінны былі зрабіць, а павесілі над цягніком чырвоны сцяг і...адправілі ў дарогу.

«Чырвонаму поезду» удалося праехаць не адзін кіламетр па акупіраванай тэрыторыі. У час гэтай паездкі партызаны не толькі грамілі варонкі гарнізоны, але і праводзілі сярод насельніцтва вялікую прапагандысцкую работу, знаёмячы яго з падзеямі, якія адбываліся на фронце, праўдзёна расказваючы аб поспехах Чырвонай Арміі.

Пра легендарны рэйд партызанаў М. Рылко расказаў у нарысе, які так і назваўся — «Чырвоны поезд». Яго асобнай кніжкай выпусціла выдавецтва «Беларусь».

М. ГЕЛЬСКИ.

НА СТАРОНКАХ
КАЛЕНДАРА

У выпуску календара «В мире прекрасного» на 1985 год, які ў папярэдніх змешчаны матэрыялы, якія маюць дачыненне да культурнага жыцця нашай рэспублікі, у прыватнасці, на адной са старонак публікуецца вялікая рэпрадукцыя палатна народнага мастака БССР Л. Шчанялёва «Саўгас «Новае поле». Пра гэтую работу творцы расказвае Л. Дзянкаў у артыкуле «Як народная песня...»

Чытачы пазнаёмяцца таксама з рэпрадукцыяй «Партрэта М. Ф. Гастэля», выкананага народным мастаком БССР А. Бембелем, іншымі матэрыяламі.

В. ЗУШЧЫК.

Вы скажаце, і будзеце мець рацыю, што наведвальнік на буйных выстаўках глядзіць далёка не ўсё. Так, не ўсё. Але і гэта азначае, што ён (таксама, канечне, у сярэднім) загравае на разгляд абранай, блізкай яму па духу, работы толькі хвіліну-дзве. Праўду казаў адзін з маіх педагогаў па Ленінградскім універсітэце, калі паўставаў супраць падобнай экспазіцыйнай практыкі: «Арганізацыя адзінага Саюза пісьменнікаў не прывяла да зліцця розных часопісаў у адзін на тысячу старонак штогоднік, у якім была б прадстаўлена творчасць усіх членаў пісьменніцкай арганізацыі. Чаму ж Саюз мастакоў пайшоў па гэтым шляху?»

Але ёсць і іншы бок гэтай праблемы. Мы пакуль не навучылі глядача прыходзіць на сустрэчу з адной карцінай выстаўкі, нават калі яна не аднойчы экспанавалася. І ў гэтай, апошняй, экспазіцыі ёсць палотны, да якіх можна звяртацца пастаянна: скажам, той жа пейзаж-роздум Віталія Цвіркі.

Або такая форма, як выстаўка аднаго твора. Яна пакуль што ў практыцы з'яўляецца выключэннем. Нагадаю, што ў Пензе ідаўна адчынены музей адной карціны, які, дарэчы, карыстаецца вялікай папулярнасцю.

Час зразумець, што інерцыя старых арганізацыйных форм усё больш становіцца сілай тармажэння, а не развіцця. Відць, нікому ў галаву не прыйдзе чытаць адразу дзесятак раманаў. Гэта фізічна немагчыма. А вось праглядаць запар сотні жывапісных палотнаў, графічных серыяў, скульптур, габеленаў чамусьці лічыцца натуральным. Хтосьці можа заўважыць, маўляў, зірнуць на карціну прасцей, чым прачытаць сур'ёзную кнігу. Але з гэтым цяжка пагадзіцца. Так, ёсць творы і на гэтай выстаўцы, міма якіх праходзіць раўнадушна і якія, як гавораць, нічога не даюць ні розуму, ні сэрцу. Але ж ёсць і такія, што

абуджаюць думку, прымушаюць суперажываць разам з аўтарам тэма падзеі, той факт, якія адлюстраваны на палатне або ў графічным лісце. У якасці прыкладаў прывяду карціну М. Селешчука «Судакраненне», графічны ліст Г. Паллаўскага «Памяці Дар'і Пятроўны Машэравай», палатно маладога мастака У. Сулкоўскага «У нядзелю», тэматычны нацюр-морт В. Свентахоўскай «Свята Перамогі»... Успіненны, што гэтыя творы глядзчы заўважылі. І ўсё ж мушу зноў паўтараць: павінны існаваць разумныя межы колькасці «ліміту» рэчаў, якія адначасова выстаўляюцца. Не сумняваюся, што сотні твораў, сярод якіх ёсць і выдатныя, прытуляюць успрымання, у выніку чаго глядач часта праходзіць міма паспраўднаму тонкіх і глыбокіх работ.

Думаецца, што, улічваючы менавіта колькасны рост нашых мастакоў, іх творчую актыўнасць, трэба асабліва адказна ставіцца да праблемы нармальнай экспазіцыі кожнага твора пасобку, каб ніводная з многіх дастойных рэчаў не працавала ўхаластую і каб пасля выстаўкі ёй была далёка магчымаць яшчэ доўга жыць і працаваць для людзей.

Я цвёрда перакананы, што кожная выстаўка, якую намячае і наладжвае Саюз мастакоў, абавязкова павінна несці загалювы вызначаную праграму, пэўную ідэю, думку, што раскрывае яе накіраванасць, яе структуру. І сама назва выстаўкі павінна адпавядаць гэтай ж. Гэта будзе больш пэўна арыентаваць творчы задум і магчымасці мастакоў, а выстаўкі стануць больш кампактнымі, але і больш значнымі і праграмнымі.

Мне здаецца, не зусім удала названа цяперашняя выстаўка «Мастакі Беларусі — народу». А каму ж яшчэ? Словам, вельмі агульная назва.

Чаму я ўсё гэта гавару? Таму, што нашы буйныя экспазі-

цыі ўжо даўно ператварыліся ў своеасаблівы добра наладжаны выставачны канвееер, па якім праходзіць твораў больш, чым можна і трэба. Вядома, кожны мастак імкнецца выставіць імкнецца, каб падарыць людзям светлыя і добрыя пачуцці, увасобленыя пэндзлем або раздам. Але ж ёсць і такія, каму тэрмінова трэба «закрыць» дагавор або атрымаць «заліковае» ачко пры паступленні ў саюз, або паглядзець, «як я — на фоне іншых», або «убачыць сябе ў зале». Так, на жаль, механізм узаемаадносін мастака і глядача пакуль што зусім не вывучаны.

Але вось пройдзе час. Пройдзе і абмеркаванне выстаўкі (канечне ж, толькі ў мастакоўскім асяроддзі!), будуць падведзены вынікі, прыняты добрыя рэзалюцыі. І амаль усе творы вернуцца ў сховішча Палаца або ў майстэрні. І зноў яны заснуць у чаканні свайго часу (які там наступны юбілей?).

Дык няўжо яны не патрэбны глядачу пастаянна?

Вось скажаце: пачаў на ўзніслай ноце, а скончыў... Ды не, я не пра тое. Сённяшняя выстаўка сама па сабе — важкая справядача. Сапраўды, мастакі дапрацавалі выдатна. Але калі толькі ў справядачы мэты выстаўкі, дык дастаткова было б выдаць добра ілюстраваны праспект-каталог лепшых работ, створаных у сістэме Мастацкага фонду БССР. Дарэчы, такі праспект неабходны ўжо даўно.

А выстаўка — для народа. Значыць, трэба клікаць народ у яе залы. Даказваць, пераконваць, растлумачваць. Так, каб глядач яшчэ раз прыйшоў сюды і пайшоў адсюль з высокімі пачуццямі і ўдзячнымі думкамі.

МЫ ГАВОРЫМ пра абавязак мастацтва перад жыццём, але ў той жа час не можам не думаць і пра сустрэчны абавязальства

гледачоў, грамадства, сённяшняга пакалення перад мастацтвам. Як і любая асоба, мастак — нішто без прызнання і разумення народа, яму не магчыма развівацца без падтрымкі грамадства. Варта жалю мастак, які мяркуе, што можна не браць у разлік думку шырокіх мас, які не шукае іх прызнання: маўляў, будучыня расудзіць. Але ж не маюць рацыі і людзі, здольныя любіць мастацтва толькі рэтраспектыўна, захапляючыся шэдэўрамі даўніны і не імкнучыся разгледзець парасткі цудоўнага ў творах сённяшніх.

Ды чаму ж усё-такі адносна мала глядачоў на гэтай выстаўцы? Вось некалькі глядацкіх думак пра экспазіцыю:

Думка 1. «Выстаўка манументальна-рытарычная, разлічаная на тое, каб зрабіць уражанне. А вось новага для сябе нічога не вынес — усё знаёмае, усё бачанае раней...»

Думка 2. «Я ўбачыў паток творчай прадукцыі, створанай за справядачны перыяд: усяго многа, усё даступнае, прафесійнае майстарства — на любы густ. Вельмі стамляюцца ад колькасці...»

Думка 3. «Выстаўка вельмі спадабалася, экспазіцыйная структура — таксама. З задавальненнем сустрэўся зноў з маімі любімымі работамі. Але... Пра выстаўку даведаўся выпадкова. Рэклама працуе зусім дрэнна.»

Думка 4. «Надэкучылі рэтраспекцыі...»

Думка 5. «Чаму так мала ў нас праблемных выставак, якія павінны стымуляваць мастацкі працэс? Чаму так мала выставак-даследаванняў — па жанрах, накітал «партрэта», «пейзажа», «інтэр'ера»?»

Праблем, як бачыце, дастаткова. І тут тэарэтычны разважаны не дапамогуць. Трэба вырашаць такія пытанні калегіяльна — мастакам і глядачам, іх павінна аб'яднаць агульная зацікаўленасць.

Барыс КРЭПАК.

не не то бегалі, не то скакалі, а яна глядзецца не можа на той спорт. Яна ўжо, каб умела, даўно б напісала на тое тэлебачанне, каб не круцілі штодня таго спорту. Чаго яго круціць, каб хто спытаў? Калі каму хочацца, дык хай ідзе на стадыён ды скача, бегае ці на галаве стаіць. А па тэлевізару лепш кіно паказаць ці пастаюну добрую, хай лепш паляюць ці расказуць што, як вунь пра звяроў чалавек расказвае...

Выключыла тэлевізар, а рабіць усё адно няма чаго. Пастаяла Стэпачка, падумала, пайшла ў ванну, анучку ўзяла, прынялася пыл выціраць, якога няма, бо па пяць разоў за дзень усюды з анучкай пройдзецца. Выцірае і зноў пра тое ж думае і думае. Хочацца ёй даўмецца нарэшце, што больш за ўсё шкрабянула яе ў Альхоўцы і ў Ганаровічах, ад чаго гэта яна быццам заняджала. Лічы, ужо два дні, як зноў у горадзе, а ўсё ачмацца не можа, усё нешта грызе яе і грызе, спакою не дае. Можа, ад таго ўсё, што мацерына і татава магільні не дагледжаны? Вядома, забалела ў яе душа, як убачыла, што магільні тая амаль з зямлёю зраўняліся. Цяпер жа вунь якія помнікі і агародкі стаяць людцы! Але ж тады, як сабраліся яе тата і мама, не было такой завяздзёнкі. Сціпла хавалі. І труны ніхто, пэўна, не абіваў і не фарбаваў, і агародку калі ставілі, дык хіба драўляную, штыкетнікавую, і помнікі каменных не было на могільках. Здаўна крыж на магільні ставіўся. Дзіцятка памірае, дык маленькі крыжык, а як сталы чалавек аддаваў богу душу, дык і крыж, адпаведна, большы ставіўся, сёй-той, хто мог, і вялікі крыж ставіў — каб не на год-другі, а на доўга, на дзесятыя гадоў. І яна пахавала тату і маму па той яшчэ людскай завяздзёнцы, і, пэўна ж, не ў крыўдзе былі на яе за тое яны. І таму, вядома, не праз гэта другі дзень блага ёй, адзінока і журботна. А чаго ж тады?

Не дадало ёй веселасці, вядома, і

тое, што пабачыла ў Альхоўцы. Што ж хацець, час і там не стаў на месцы. Вечнага нічога і нікога няма. Усё, што нараджаецца на зямлі, што ўзнікае на ёй, усё, прыждаўшы свайго часу, памірае, разбураецца. Горна ёй было хадзіць зарослымі сцежкамі і не пазнаваць таго, што калісьці ведала да драбніц і без чаго не ўзляля жыцця свайго, але ж, зноў-такі, не гэта асела ў галаве і не гэта меле там, пыльное ў цяжкіх жорнах думкі-зерні.

Урэшце, і не ад таго ж Стэпачцы журботна, што не доўга і ёй, як і яе альхоўскім таварышам, засталася быць тут, на гэтым свеце. Думала яна пра гэта ўжо не аднойчы, і не аднойчы заікалася перад Толькам, каб не хаваў яе на гарадскіх могільках, а завёз у Альхоўку, да людзей, з якімі жыццё жыла. Наадварот, здавалася б! Выбрала яна там месца, наказала Зосі, каб не забылася, падказала дзецям, дзе яна хаче б легчы пад крыж ці пад камень, — як паставіла апошняе кропку на сваім жыццёвым шляху. Павінна была б супакоіцца, а то, бач, расстройжылася.

А можа, гэта яна, Стэпачка, здзяцілілася ўжо? Можа, проста, як малое дзіця, гуляе ў хованкі сама з сабой? Яна ж добра ведае, што смочка, што гняце яе пасля паездкі ў Альхоўку. Усё ўвачу стаіць той прагал, дзе некалі была ў вёсцы, у шэрагу іншых хат, іхняя з Раманком хата. Яна тады ішла ад Зосі раніцаю, пазірала па абодва бакі ад вуліцы і міжволі адзначала сама сабе, ці ўсе хаты на месцы. Яна ўзіралася ў іх, як у людзей, і бачыла не так хаты, як тых, што калісьці, за яе часам тут, жылі ў іх, і ёй было горка бачыць, што вунь тая хата і гэтая зглухлі, аслеплі, памерлі. Калісьці Ванукова хата глядзела на вуліцу адкрытымі, гасціннымі вачамі-вокнамі. — гэтак жа, як глядзела на свет і на людзей старая Банучыха, яе гаспадыня, а хата Анэты Гэрцавай,

наадварот, пазірала на вуліцу праз навісь вішанніку ваўкавата, злосна, нібы цікавала за кожным, хто праходзіў міма яе — акурат, як сама Анэта.

Найбольш балюча было ёй бачыць прагалы на месцы колішніх альхоўскіх хат. Памятае, за той жа апусцелай, па-нежылому паніклэй Анэцінай хатай адчула яна раптам, што вочы яе не знаходзяць нейкага звыклага апірышча, глядзяць, бы ў пустэчу. А яна ж памятала, праз усе гады памятала, што тут пагляд заўсёды ўпраўся... Ну, вядома! Упраўся ў Юлікаву хату, якая выпхнулася адным, не надта і лупатым, вокам-анком на самую вуліцу, так што, хоцькі-няхоцькі, ты вымушаны быў павярнуць галаву і зазірнуць хоць на кароткае імгненне ў тое акно. А тады, ідучы ад Зосі, яна раптам спатыкнулася аб пустэчу. Не адразу і зразумела, што з ёю, чаго гэта яна спатыкнулася. Толькі потым дайшло: гэта ж няма Юлікавай хаты. У яе чамусьці аж сэрца зайшлося. Хай, хай, і праўда недарэчна стаяла хата — каторая машына, едучы вуліцаю, ледзь кузавам па сцяне не шоргала. Але ж — стаяла, і жылі ў ёй людзі, Юлік той самы са сваёю Гэлькаю і дзецямі, а цяпер во пуста, як і не было на свеце ні Юліка, ні ягонай хаты, у якой, акрамя ўсяго, добрых дзесяць гадоў па вайне была калгасная кантора і якая заўсёды, з саменкай раніцы да позняй начы, поўнілася людзьмі, гаманою, і з якой улётку, праз расчыненае акно на вуліцу выходзілі такі густы тытунёвы дым, бы, не раўнуючы, з Каралёвай лазні, калі яе грэў стары Кароль.

А пасля яна дайшла да свайго хаты. Не да хаты — да прагалу. І тут яна ўжо зусім раскісла, разлезлася, як старая апенька. Вусцішна чамусьці зрабілася ёй. І Раманок адразу ж згадаўся. Ці думаў ён, ці гадаў калі, ставячы хату на бацькавым котлішчы, што напаткае яе такі лёс, што

будзе яна прададзена нейкаму чорту лысаму з Пуцілава і што тут, у Альхоўцы, след яго, Раманка, знікне начыста? Пэўна ж, не думаў. Думаў ён зусім пра іншае. Яна ж, Стэпачка, ведае, Раманок думаў, што і сам будзе жыць у ёй доўга і шчасна, і што пасля сын, хутчэй за ўсё Косцік, як малодшанькі, будзе тут гаспадарыць, гадаваць сваіх дзяцей, а пасля Косцікаў сын... А як жа інакш! Тым і жыць чалавек, тым і падтрымлівае сябе на гэтым свеце. Што не будзе зводу ягонаму роду, што калі сам і памрэ, як усе людзі памраюць, дык семя яго прарасце і дасць узыход, і пастаўленая ім, бацькам, хата дасць прытулак таму новаму ўзыходу, няхай сабе на кароткі час, але дасць.

І вось няма тут ні Раманка — няма нават там, на могільках, няма ні хаты, пастаўленай ім дзецям і ўнукам, няма, само сабой, ні тых самых дзяцей, ні тых самых унукаў. Ёсць толькі вось ён, прагал! Адзін прагал між хатамі. Зеўрае, як вырваны зуб у чалавек у роце. Дык жа чалавек не надта і выстаўляе тую сваю зеўрыну, за губамі трымае. А тут — чым і хто прыхвае? Крычыць на ўсё сяло, на ўвесь белы свет гэты прагал. Маўкліва крычыць, але чуе ягоны крык яе, Стэпаччына сэрца. Як учула той раніцаю, так і не моўкіе ў ім крык той.

І вінавата толькі яна сама, Стэпачка. Аніхто больш. І віна гэтая, адчувае, ведае ўжо, нязбытная. Ад таго яшчэ больш балюча сціскаецца ў старэчых грудзях стомленае сэрца. Яна ўжо ў такім веку, што нічога не паправіць. Не паставіць яна ўжо новай хаты, каб прапаў, не зеўраў на вуліцы той прагал. Не верне з таго свету ў тую хату Раманка свайго, каб разам з ім прыдумаць нейкую радэчку. Калі б нават і была на свеце казачная жывая вада ды памагла б ёй які-віль Раманка, дык усё роўна яны ўжо і разам нічога не паправіць. Варнуць гады назад не можа нават і жывава вада. Час — незваротны. Кожнаму стручку лапаца ў сваю пару...

«Ці патрэбны Віцьку Моцарт?» — так называўся артыкул музыкантаў Наталлі Первяковай, змешчаны на старонках нашай газеты ў першым нумары за сёлетні год. У артыкуле ішла гаворка аб тым, што ў справе музычнага выхавання школьнікаў, далучэння іх да вышніх культурных і эстэтычных дзейнасцяў, арганізацыі народнай асветы як быццам забываюць, што задача фарміравання новага чалавека, чалавека камуністычнага светапогляду, на якую асабліва ўвага была звернута на XXVI з'ездзе КПСС, а таксама на чэрвеньскім (1983 г.) пленуме ЦК КПСС, не можа быць вырашана паспяхова, калі яе не разглядаць у комплексе.

Рэдакцыя папрасіла чытачоў прадоўжыць гаворку, пачатую Н. Первяковай. З'явіліся ўжо ў нашай пошце першыя водгукі. Прыемна тое, што аўтары іх — людзі розных узростаў і прафесій і ў першую чаргу тых, хто сам мае непасрэднае дачыненне да выхавання падрастаючага пакалення, называючы канкрэтныя шляхі вырашэння праблемы, падкрэсліваючы значнасць і важнасць не толькі правільнага музычнага выхавання, а выхавання эстэтычнага ўвогуле.

Сёння мы змяшчаем першыя водгукі.

Шмат вады сплыло з таго часу. Але і сёння ў многіх вёсках і сёлах не палепшылася ста. новішча з выкладаннем музыкі, у выніку чаго многіх таленавітых сельскіх дзеці так і не могуць поўнаасцю раскрыць свае здольнасці, увайсці ў свет цудоўнага, атрымаць неабходны запас духоўнай культуры. Адно і нараджаецца ў іх цікавасць да нізкапробнай культуры Захаду, імкненне пераймаць нібыта вельмі модных замежных спевакоў.

Вядома, у рэспубліцы няма. ла робіцца для паляпшэння такога становішча. Значным фактам з'яўляецца адкрыццё но-

вага аддзялення на факультэце педагогікі і метадыкі пачатковага навучання. Яго мэта — падрыхтаваць настаўніка пачатковых класаў з дадатковай спецыяльнасцю «музыка». Маецца на ўвазе, што пасля заканчэння інстытута выпускнікі гэтага аддзялення будуць працаваць пераважна ў сельскай мясцовасці, дзе разам з работай у пачатковых класах будуць выкладаць у сярэдняй школе музыку і спевы. Пакуль гэтая работа прадодзіцца эксперыментальна васьмю чвэрцямі год. Паколькі я маю непасрэднае адносіны да гэтага эксперыменту, мне добра знаёмы цяжкасці, з якімі сустрэнаюцца выкладчыкі факультэта. Гэта і распрацоўка вучэбных планаў,

праграм, абсталяванне кабінетаў, вырашэнне кадровай праблемы, набору абітурыентаў і г. д.

Праз паўтара года першыя выпускнікі гэтага аддзялення раз'едуцца па школах, пачнуць самастойную работу. Гэта дае падставу спадзявацца, што з году ў год музычная культура будзе ўсё больш даступнай хлопчыкам і дзяўчынкам у самых аддаленых сельскіх школах.

А. СІЗЫ, кандыдат педагогічных навук, дацэнт Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя А. М. Горькага, намеснік дэкана факультэта педагогікі і метадыкі пачатковага навучання.

... I ПУСЦІЛІ НА САМАЦЁК

Вельмі ўважліва і зацікаўлена прачытала артыкул музыкантаў Н. Первяковай «Ці патрэбны Віцьку Моцарт?» Сама я выкладаю музыку і спевы ў СШ № 1 васьмю ўжо 28-ы год. І тая праблема, якія ўзімае аўтар артыкула, мне вельмі блізка і зразумелая.

Аўтар мае рацыю ў тым, што яшчэ далёка не ва ўсіх школах горада музыка выкладаецца на патрэбным узроўні, і ў тым, што курсы павышэння кваліфікацыі настаўнікаў спеваў вымагаюць жадаць лепшага, і тады, калі гаворыць пра кабінеты.

Наша школа своеасабліва. У ёй 1300 школьнікаў. 300 з іх займаюцца ў музычных класах з харавым ухілам, астатнія — мае падпечныя, у якіх у праграме звычайна ўрок спеваў. Для «харавікоў» абсталяваны спецыяльны кабінет, які дзейнічае з 1966 года. Вельмі добры кабінет, зручны, светлы, адпаведна аформлены, тут у наяўнасці неабходнае абсталяванне і г. д. Але я са сваімі «звычайнымі» дзецьмі атрымала ў яго доступ толькі ў гэтым навучальным годзе, г. зн. спатрэбілася 18 гадоў, каб пераканаць дырэкцыю ў неабходнасці правядзення заняткаў музыкай і спевамі ў найбольш прыгодным для гэтага памяшканні. І цяпер я радуся вялікай змене, якая адбылася ў паводзінах дзяцей на ўроку спеваў у параўнанні з тым часам, калі ўрокі вадзілася праводзіць у кабінетах і класах, абсалютна для гэтага не прыстасаваных: без інструмента, спецыяльнай дошкі, прайгравальніка...

Але асноўная тэма майго ліста — тое, што з'яўляецца самым галоўным для мяне і многіх маіх калег, — праграма.

Праграма, па якой сёння вядуцца ўрокі ў школе, вельмі старая, ва ўсякім выпадку я працую па ёй 28-ы год. Вядома, з цягам часу ў ёй адбываюцца некаторыя паляпшэнні, але іх немагчыма заўважыць няўзброеным вокам. Я цалкам падзяляю пазіцыю аўтара, што праграма старая, прычым састарэла не сёння або ўчора, а па крайняй меры паўтара дзесятка гадоў таму назад.

Кожны раз, калі нас збіраюць на курсы удасканалення, мы горача абмяркоўваем неабходнасць паляпшэння, абнаўлення праграм; звярталіся, праўда, вусна, да прадстаўнікоў вышэйшых арганізацый. І вось чатыры гады назад як быццам пачаліся некаторыя зрухі. На курсах нам было прапанавана — па жаданні — пачаць работу па так званай праграме Д. Кабалеўскага. Праўда, паспелі нам даць метадычныя распрацоўкі толькі для 1-га класа. Гэта праграма выдатная, менавіта такая, якую сёння патрабуе жыццё. Але на першым класе так пакуль усё і спынілася. Мы спадзяваліся, што гэта работа будзе прадоўжана арганізавана, без самадзейнасці. На жаль, усё было пушчана на самацёк. І калі каму-небудзь пачасціла даць неабходныя дапаможнікі для правядзення ўрокаў па новай праграме Кабалеўскага, то яны іх і праводзяць самі, як правільна піша аўтар, у выглядзе «амагарскага эксперыменту», г. зн. неафіцыйна. А пераважная большасць настаўнікаў працуе так, як апісана Н. Первяковай у пачатку артыкула. Аўтар гаворыць, што распрацавана яшчэ нейкая, больш новая праграма. Цікава было б пазнаёміцца з ёй бліжэй. Толькі калі гэта будзе?

Сёння я, як і многія мае калегі, знаходжуся ў поўным няведанні адносна таго, што нам рабіць заўтра. Магчыма, на чарговых курсах нам дадуць новую праграму і раскажуць, дзе ўзяць усё неабходнае для яе ўкаранення ў жыццё.

Вельмі хацелася б, каб дыскусія, пачатая газетай, памагла вырашыць такое важнае для настаўнікаў, дзяцей і самога мастацтва пытанне.

С. МАРЦЫНЮК,
выкладчык музыкі і спеваў
СШ № 1 г. Мінска.

заўсёды быў вялікім святкам прыход у школу аднагога інваліда з гармонікам. Да гэтага часу з вялікай цеплынёй успамінаю пра тое, з якім захапленнем мы спявалі хорам «Бывай, любімы горад», танцавалі «Юрачку», рыхтуючыся да кастрычніцкіх, навагодніх і майскіх ранішнікаў. На гэтых школьных святых збіралася амаль уся вёска: каму не пашанцавала трапіць у памяшканне, глядзелі з вуліцы ў вокны. Цяжкі, але радасны быў час. На жаль, на гэтым мая «музычная адукацыя» тады і скончылася.

Ужо праз шмат гадоў, калі я вучыўся ў Мінскім педагогічным інстытуте імя А. М. Горькага, у мяне з'явілася магчымасць наблізіцца да складанага і цудоўнага свету музыкі. У 25 гадоў я даведаўся аб існаванні нот, скрыпачнага кіюча, ванальнай, інструментальнай і сімфанічнай музыкі. Навучыўся іграць на домры, іграў у аркестры народных інструментаў інстытута. І заўсёды шкадаваў аб тым, што ні ў мяне, ні ў многіх маіх ровеснікаў не было магчымасці займацца музыкай у дзяцінстве.

ПРЫВЯЗІЦЕ МОЦАРТА Ў ВЁСКУ

Чаму, гаворачы аб праблемах эстэтычнага выхавання вучняў, спецыялісты і іншыя зацікаўленыя асобы спасылаюцца часцей на гарадскую школу? Пры ўсіх наяўных недахопах у справе выкладання музыкі (яны адзначаліся ў артыкуле Н. Первяковай «Ці патрэбны Віцьку Моцарт?») гарадская школа мае значна большыя магчымасці для паспяховага вырашэння гэтых пытанняў, чым сельская.

У гарадской школе музыку і спевы выкладае спецыяліст, часцей можна знайсці для ўрока магнітафон ці кінапраектар. А гэта і ёсць неабходныя ўмовы поспеху. А ў сельскай школе? Перадалі ўжо, праўда, урокі спеваў і музыкі, выяўленчага мастацтва і фізічнай культуры ў пачатковых класах настаўнікам, якіх лічаць спецыялістамі.

Які ж ён, Лявон Іванавіч, што выкладаў у 4—7 класах спевы і музыку, а цяпер пачаў вучыць першакласнікаў, спецыяліст? Самавук часцей за ўсё. Дзе ж узяць сельскай школе педагога-музыканта?

Чаму, скажам, не адбіраць у ВНУ і педвучылішчах студэнтаў, якія маюць пэўныя схільнасці да спеваў і музыкі ці выяўленчага мастацтва на ўсіх факультэтах і аддзяленнях? Адпаведна рыхтаваць і выпускаць іх з адзнакай у дыплومه, якая дае права выкладання ў школе таго ці іншага прадмета. Няхай сабе вучыць спевам і музыцы падрыхтаваны да таго фізік, матэматык, біёлаг... Асабліва гэта важна для васьмігадовых вясковых школ.

Ці, скажам, чаму культасветработнікі, што прыязджаюць

ПРА КАБІНЕТЫ, ПРАГРАМЫ І САМАДЗЕЙНАСЦЬ

Н. Первякова ўздымае вельмі актуальныя і набалелыя пытанні стану выкладання музыкі ў школе.

У артыкуле цытуюцца і мае словы. Цытуюцца правільна. Так, сапраўды, мне давялося прыкласці нямала намаганняў, каб давесці да ладу кабінет музыкі пасля капітальнага рамонта ў школе. Цяпер ён ужо адрамантаваны, стэляра я знайшла. Ды і не толькі сталера давялося запрасіць — электрыка (за свой кошт), які зрабіў спецыяльную падсветку ў шафах з музычнымі табліцамі. Дырэктару школы мая работа вельмі спадабалася. Цяпер бы музыцы ў нашым кабінете жыць ды жыць! Але вось другая бяда. Кабінет музыкі выкарыстоўваецца для заняткаў па іншых прадметах, а ў выніку ніхто асабістай адказнасці за захаванне яго абсталявання не нясе. Таму ўжо цяпер у кабінете шмат што зламана, сапсавана. Для харавых заняткаў выкарыстаць яго не заўсёды можна: у ім ідуць іншыя ўрокі. А актывай залы ў нас няма. Вось і думаю я, што зноў сталера шунаць трэба!..

Ёсць у мяне прапанова, якая, магчыма, спатрэбіцца і для іншых маіх калег. Вядома, урокаў адной толькі музыкі ў такім аб'ёме, каб выкарыстоўваць памяшканне кабінета на працягу ўсяго навучальнага тыдня, няма. Дык чаму б не «спалучыць» музыку з якім-небудзь роднасным прадметам, напрыклад, з рускай або беларускай мовай і літаратурай? І

ўскласці адказнасць за захаванне абсталявання на 2-3-х чалавек? Тады б было з наго спытаць. Хачу нагадаць, што за вядзенне кабінета географіі, фізікі, літаратуры, працы выкладчыкі атрымліваюць грошы (ад 10 да 30 рублёў), а за вядзенне кабінета музыкі такой даплаты не было ніколі. З гэтых, здавалася б, дэталей таксама сіладаецца прэстыж прафесіі. Я не пра грошы турбуюся, а пра захаванне таго, за што мне вадзіцца плаціць са сваёй зарплатай — ноты, альбомы, пласцінкі, кнігі, фотоплакаты і іншае абсталяванне.

Гэта адно пытанне. Другое — аб праграме. Я не ведаю, якую новую праграму нам прапануе Міністэрства асветы БССР, але за 21 год майёй работы перанамалася ў тым, што ўжо вельмі нязначнае месца займае ў праграме наша нацыянальная беларуская музыка. Але мала ўключаць у праграму тое або іншае сачыненне беларускіх аўтараў, трэба мець магчымасць данесці яго да школьнікаў, г. зн. патрэбны ноты, пласцінкі, якіх для агульнаадукацыйных школ наогул няма. Яны ёсць, але толькі для дзіцячых музычных школ і то вельмі даўняга выпуску. З цягам часу гэты дапаможны матэрыял прышоў у непрыгоднасць. Даўно пасле часу перавыдаць старыя нотныя запісы, а лепш зрабіць новыя, спецыяльна для настаўніка агульнаадукацыйнай школы і пры гэтым забяспечыць адпаведнай анатацыяй, аналізам музычных твораў.

І трэцяе. Апошнім часам агляды школьнай самадзейнасці звычайна праводзяць не па жан-

на працу ў сельскі Дом культуры або клуб, могуць кіраваць хорам, аркестрам і не здольны праводзіць урокі ў школе? Хапае ж у іх спецыяльных ведаў і навыкаў! Відаць, клубныя работнікі — таксама рэзерв, які можна выкарыстоўваць, каб вырашыць дадзеныя праблему.

Настаўнік на ўроку з адным баянам у руках — не педагог, а проста музыка і толькі. Бо каб урокі музыкі і спеваў былі разнастайнымі, эмацыянальнымі, для правядзення заняткаў патрэбен кабінет. Яго, як правіла, камплектуе сам настаўнік: тое «прабіў», гэта «спрабіў», нешта раздабыў ці сам аформіў і г. д. Чагосьці наогул няма і наўрад ці прыдбаеш, бо няма магчымасці. Так яно нярэдка атрымліваецца.

Можа, варта зрабіць так. У райана ці спецыялізаваны магазін прыходзіць гатовы камплект усяго неабходнага абсталявання для кабінета спеваў і музыкі, або выяўленчага мастацтва. Размяшчай толькі ўсё па сваіх месцах. Карыстайся ім. Вядзі ўрокі. Каб Віцька пачуў, зразумеў і палюбіў Моцарта. Бо разуменне вялікага кампазітара само па сабе ў вясковага Віцькі не з'явіцца.

К. СТАНКЕВІЧ,
настаўнік матэматыкі.
Лідскі раён.

рах, а ў «анцэртным» варыянце, калі трэба паказаць вялікую разнастайную праграму. Здавалася б, у прыцыпе добрая задума. Наша школа, як і ўсе астатнія, павінна арганізаваць вялікі канцэрт на 40 хвілін. Парады — якім павінен быць такі канцэрт, дае раённы Дом піянераў, нам у прыватнасці, — Цэнтральнага раёна. Зразумела, што канцэрт не можа складацца толькі з харавых нумароў, патрэбны нумары танцавальнага, інструментальнага і размоўнага жанраў. І вось падрыхтоўка такога канцэрта кладзецца цалкам на плечы настаўніка спеваў. А гэта патрабуе ад яго ўніверсальных магчымасцей, неабходнасці ў адной асобе стаць рэжысёрам, балетмайстрам і канцэртмайстрам, кіраўніком ансамбля. Чаму ў палацы ці ў тым жа доме піянераў або-хто танцавальны гурток не вядзе, а ў школе можна?.. Таму і пачынаецца самадзейнасць у горшым сэнсе гэтага слова...

Дарэчы, многія праблемы школьных падлеткавых ВІА тлумачацца тым, што настаўнік музыкі, нават калі б і хацеў, даць прафесійныя рэкамендацыі не можа.

Увогуле школьная самадзейнасць знаходзіцца сёння, на маю думку, ў вельмі хаатычным і бездапаможным стане. Работа настаўніка музыкі ў школе як арганізатара самадзейнасці не аплываецца, аплываюцца толькі рэпетыцыі хору, і то самая высокая аплата — 23 рублі ў месяц. Усё трымаецца на адным энтузіазме.

Ці не зашмат патрабуюць ад настаўніка: арганізуў танцавальны вечар, арганізуў ВІА, тэатр, фальклорны ансамбль і г. д. Думаецца, што прыспеў час навести парадак з патрабаваннямі да школьнай самадзейнасці, а таксама падумаць і пра чалавека, які б прафесійна суправаджаў выступленне школьных налэктываў, г. зн. пра канцэртмайстра, паколькі настаўнік спеваў на канцэртмайстра ніколі не вучылі.

Ёсць лічэ нямала набалелых праблем — павышэнне кваліфікацыі настаўнікаў, іх прафесійнага ўзроўню. Але тая, пра якую тут ішла гаворка, здаюцца мне галоўнымі.

Н. ФІЯЛКА,
настаўніца музыкі
і спеваў СШ № 50.

АДКРЫТА НОВАЕ АДДЗЯЛЕННЕ

З вялікай цікавасцю прачытаў артыкул музыкантаў Н. Первяковай «Ці патрэбны Віцьку Моцарт?» Яна прымуціла мяне ўспомніць пра сваё музычнае выхаванне ў далёкім ўжо школьным гады. У той цяжкі пасляваенны час я вучыўся ў маленькай сельскай школе. Займаўся мы ўсе адначасова, у адным класе, сядзелі за груба збітымі сталамі, не было ні чарніла, ні паперы, ні падручнікаў, ні, тым больш, урокаў музыкі. Таму для нас

У ТАГАНРОЗЕ таксама падзімоваму марозна.

Белы снег — як белы аркуш на стала.
Цішыня і спакой пад зімовым небам.

Здаецца, што пад акампанемент снегападу ў глыбіні старой сядзібы дрэмле і белы дамок з жылёнымі аканіцамі — «кальска» Антона Паўлавіча Чэхава. Уся сядзіба спавіта ў белую коўдру, і мае такі ж выгляд, які мела яна і 125 год назад, 17 (29) студзеня 1860

Да 125-годдзя з дня нараджэння А. П. Чэхава

бліскачуча рабіць, фразею-афарызмам: «У дзяцінстве ў мяне не было дзяцінства».

У двухпавярховым будынку, які некалі належаў вядомаму купцу Майсееву, і прайшлі пяць год жыцця Антошы. Месца на скрыжаванні дарог сапраўды было бойкае: тут збіраліся гандлярны і дзялкі розных рангаў, масцей і гільды, што

у башкоўскім доме сам лёс выхоўваў у падлетку памяркоўнасць і паслушэнства, рабскае пакланенне перад аўтарытэтамі «мира сего»... Выхоўваў, але так і не выхаваў. Усё тая «уроки бездухоўнасці» не змаглі зазімаць узвышаную душу будучага пісьменніка, наадварот, яны ўзбагацілі яго ўражаннямі, і пазней яго літаратурны пер-

назіі А. Ф. Дзяканавы і розная іншая вясялая «драбязка»...

Дзякую супрацоўнікам музея за цікавыя рэчы, што яны паказалі, за расказ, і прызнаюся шчыра, што не сустрэкаў музеяў падобных, дзе б такія простыя на першы погляд рэчы, як школьнае сачыненне, кніга Льва Талстога «Улада цемры» з аўтографам аўтара, дасланая ў Таганрог Чэхам, бібліятэчны фармуляр на імя А. П. Чэхава, гімназічная парты на «камчатцы», за якой сядзеў гімназіст Антон Чэхаў, уражвалі з такой цудоўнай сілай, становіліся адухоўленымі і інтымна блзкімі. Здавалася б, звычайныя папяровыя аркушы са знакамітым па зборах твораў распісам на вокладцы «А. Чэхаў», але нават і ў іх адчуваеш Асобу Чэхава, магічнае Слова Чэхава...

Ад дома купца Майсеева, дзе кватаравалі Чэхава, а тым болей ад гімназіі, да будынка мясцовага тэатра — хвілін дзесяць хады, і вось ужо Антон з братамі і калегамі па гімназіі Андрэем Дросі ва «ўладзе счыны». «Глядзелі мы «Алену Прыгожую», — прыгадваў пазней брат Іван Паўлавіч. — Потым была такая п'еса «Пецярбургскія кіпцюры», потым «Забойства Каверлей», і шмат іншага. Бачылі «Рэвізора». На наступны дзень мы, канечне, разыгрывалі сцэнікі дома, і Антону Паўлавічу давалі ролю гараднічага...»

Таганрогскі этап, «як сцвярджаюць знаўцы Чэхава, шмат вызначае і ў ягоным уласным лёсе, і ў яго грамадзянскай пазіцыі, бо менавіта таганрогскія гады жыцця падарылі будучаму пісьменніку-наватару невычарпальны запас жыццёвых назіранняў, сталі вытокамі справы літаратурнай і тэатральнай.

ПАСЛЯ заканчэння гімназіі, атрымаўшы права стыпендыята горада Таганрога, адсюль, ад берагоў Азова, ад станцыйнага вакзала, 19-гадовы Антон Чэхаў возьме накірунак у Маскву, у вялікі свет, і гэты шлях з Таганрога павядзе Чэхава ад першых прыступак Парнаса да вышніх айчынных і сусветнай класікі. Да неўміручасці. Да Вечнасці.

Пройдуць гады, імя Чэхава займее вядомасць і багата славы, яго п'есы пойдучы па тэатрах Масквы і Пецярбурга, разыдуцца па белым свеце і знойдуць сваіх шматлікіх прыхільнікаў чэхаўскія «хросныя» — «Ванька», «Дачка Альбі-

на», «Дама з сабаккам», «Веррачка», «Дзядзька Ваня», «Агафія», «Прыгажуні», «Тоўсты і тонкі», «Княгіня», «Арыядна», «Нявестка» і іншыя, але, як і раней, у Таганрог, да землякоў, белакрылымі птахамі будуць ляцець пісьмы дзелавага характару з нязменнымі запытаннямі: «Што новага ў Таганрозе?», «Ці будзе водаправод?», «Ці дастаткова ўрачоў?», «Як Ваш музей? Калі ў ім яшчэ няшмат матэрыяла, не хвалюйцеся асабліва, добрыя музей ствараюцца не гадамі, а можна сказаць стагоддзямі...»

Усё бліжэй і бліжэй, нібыта навалыцца, набліжалася хвароба, яе гарачы подых доктар Чэхаў ужо адчуваў і не ўтойваў у пісьмах: «Калі б не бацьчы, то я б пасяліўся ў Таганрозе гады на два, на тры і заняўся б раёнам Таганрог — Краматорск — Бахмут — Зерава. Гэта фантастычны край. Данецкі стэп я люблю і некалі адчуваў сябе ў ім, як дома...» Крыху пазней, у допісе, датаваным 11-м мая 1902 года, А. П. Чэхаў нават раскрыве сакрэт і паведаміць, дзе канкрэтна ён хацеў бы займаць месца жыхарства: «Калі забудуцца Таганрог, тады я прадам яліцкі дом і куплю сабе якое-небудзь логава на Вялікай ці Грэчаскай вуліцы...»

Таганрог забудуцца, з глухой правінцыі пераўтварыцца ў буйны прамысловы горад, толькі Антон Паўлавіч суды так і не прыедзе, хоць і абяцаў землякам...

ЗІМА ў Таганрозе. Палоскі святла ад акон Дома-музея па вуліцы Чэхава № 69, дзе нарадзіўся Антон Паўлавіч, падаюць на белую зямлю.

У горадзе Чэхава — зіма. І паўсюдна ў горадзе — Чэхаў. У гэтыя дні, калі Таганрог і таганрожцы адзначаюць 125-годдзе свайго знакамітага сына, імя Чэхава на вуснах тысяч людзей, яно на тэатральных афішах мясцовы драматычны тэатр запрашае на фестываль чэхаўскай драматургіі з удзелам 12 тэатраў краіны, у тым ліку МХАТа, на экспазіцыях карціннай галерэі, у залах палацаў і дамоў культуры, дзе праходзяць «Чэхаўскія юбілейныя чытанні»... І ўсё тут — дамы, вуліцы, музеі, кнігарні, помнікі архітэктуры, гімназія, драматычны тэатр, мемарыяльныя дошкі — як напамінак пра Чэхава.

І. КАЛЮТА,
спец. кар.
«Літаратуры і мастацтва».

года, калі ў сям'і Чэхаваў з'явіўся яшчэ адзін сын — Антон...

БІУ час, калі нават сам Антон Паўлавіч засумняваўся: «ці жывая яшчэ ягоная кальска» — маленькі, утульны флігель, ці не прадалі яго з аўкцыёну... Павел Ягоравіч, бацька пісьменніка, хоць і лічыўся ў Таганрозе купцом трэцім гільды, жыў, аднак, паводле слоў экскурсавода, «на грані беднасці» і вечна хадзіў «в долгах, как в шелках».

Дарэмна, аднак, турбаваўся Чэхаў: ягоная «кальска» не толькі захавалася, але і стала вядомай ўсяму свету, і сёння яна мае выгляд такі ж, якім яе прыгадаў Антон Чэхаў.

Белы дамок гэты — кальска Генія. І тут, за яго парогам, якраз і абрываецца нітка, якая некалі звязвала маленства і юнацкія гады Антошы Чэхава. У пошуках выйсця з жыццёвага, а калі дакладней, з фінансавага тупіка, мнагадзетная сям'я Чэхаваў у 1869 годзе мяняе месца жыхарства, перасяляюцца з маленькага цаглянага флігеля ў цэнтры горада на гарадскую ўскраіну, бліжэй да вакзала, да чыгункі, дзе штодня кішэў мурашнікам кірмаш.

Камерсант Павел Ягоравіч ужо выношваў план з далёкім прыцэлам — займаць сёе-тое ад гэтага суседства з «бойкай гандлёвай кропкай». І займае якую-нікую карысць, чаго, на жаль, не скажаш пра Антошу, яго братаў і сястру Машу. Пазней Чэхаў прыгадае свой «пераходны ўзрост», і ўсё ягоную сутнасць ацэніць кароткаю, трапнаю, як ён гэта заўсёды ўмеў

давала магчымасць падлетку Антошу ўдасцаль назапашвацца шматлікімі карыснымі названнямі, каб пазней увесць гэты «фактычны капітал» выкарыстаць у сваіх літаратурных творах.

Праз сто пятнаццаць гадоў пераступаю і я парог крамы з шыльдай «Чай, цукар і іншыя каланіяльныя тавары» (восьмы год у доме былога купца Майсеева працуе філіял літаратурнага музея пісьменніка, больш вядомы ў горадзе, як «Крама Чэхаваў»). Навідавоку, злева ля самага акенца — канторка, за якой «вучуць і недавучаў урокі» гімназіст 4-га класа мужчынскай класічнай гімназіі Антон Чэхаў. Побач з прылаўкам ручныя вагі, расходныя і прыходныя бухгалтарскія фаліянты, стос «Спісаў-уведамленняў таганрогскім купцам», якія замест бацькі-камерсанта «завернуў» уласнай рукой ягоны сын і «намеснік па гандлёвай частцы» Антон Чэхаў. А на сцяне жывы сведка тых гадоў — гадзіннік-ходзкікі...

Не было, вядома, у тым віны, што гэтак, а не іначай склаліся абставіны тагачаснага жыцця падлетка Антошы, і тым не меней, сам Чэхаў неаднойчы «караў» сябе адной думкай, што яму даводзілася пасля заняткаў у гімназіі гандляваць цвікамі, хамутамі і падковамі, мылам і алеем ды яшчэ падлашчвацца, выслужвацца перад пакупніком ці падвылішым кліентам, а вечарамі спяваць псалмы ў царкоўным хоры... У сценах гімназіі, у краме, на спеўках хору ў царкве, урэшце,

санажы, як мы ўбачым, часцяком будуць трапляць у сітуацыі, падобныя да тых, у якіх трапляў колись сам Чэхаў.

Захавалася ў горадзе і была мужчынская гімназія, якая пасля рэканструкцыі таксама набыла першапачатковы выгляд і цяпер састаўной часткай увайшла ў Таганрогскі дзяржаўны літаратурны і гісторыка-архітэктурны музей-запаведнік. Гасцінныя і чулыя супрацоўнікі аддзела літаратурнага музея паказалі «Вучнёўскія справы і дакументы А. П. Чэхава». У гэтай пухлай папцы найбольш уражвае работа па матэматыцы гімназіста Антона Чэхава з адзнакай «выдатна» і заключэннем: «Увесь ход рашэння абсалютна верны, разважанні правільныя...» І падпіс выкладчыка матэматыкі — «Эд. Дзяржынскі». Так, так — прозвішча сапраўды знакамітае. Гэта падпіс Эдмунда Іосіфавіча Дзяржынскага — бацькі слаўтага рэвалюцыянера Фелікса Эдмундавіча Дзяржынскага.

Захаваўся ў музеі і першы літаратурны твор — сачыненне «Кіргізы». На ім таксама ёсць знакамты і сёння падпіс змейкаю — «А. Чэхаў». «На вялікі жаль, — прызнаюцца захавальнікі літаратурнай спадчыны Чэхава, — у віхуры дзесяцігоддзяў згубіўся рукапісны гумарыстычны часопіс «Занка» (яго разам з сябрамі рыхтаваў гімназіст пятага класа Антон Чэхаў), дзе змяшчаліся сцэнікі з таганрогскай натуры, вадзвілі, казкі ў вершах, эпіграмы, у прыватнасці, на іспектара гім-

ВІНШУЕМ

Апанасу ПАЛІТЫКУ — 50

Пісьменніку Апанасу Палітыку 5 лютага спаўняецца 50 гадоў. З гэтай нагоды праўленне СП Беларусі накіравала юбілею прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Апанас Паўлавіч! Шчыра віншуем Вас, таленавітага пісьменніка, з днём 50-годдзя!»

Вы нарадзіліся ў вёсцы Брандон Крычаўскага раёна ў сям'і сямі дзяцей. Якая рана выправіла Вас у самастойную дарогу. Вучоба ў рамесным вучылішчы, праца нацельшчыкам, механізатарам на чаліне, гарніком, вучоба ў вярчальнай школе — усё гэта ўзбагаціла Вас веданнем жыцця. Закончыўшы сярэдняе шко-

лу, Вы паступілі на філалагічны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута.

Атрымаўшы вышэйшую адукацыю, Вы перайшлі на журналісцкую працу.

Рэспубліканскі друк — часопісы «Малодосць» і «Вожык», газета «Літаратура і мастацтва» даўно ўжо прынялі Вас у свой аўтарскі актыв. Ваш удзел у зборніку гумарыстычных апа, выданні «І ў хвост і ў грыву», а пасля і самастойная кніга гумару і сатыры «Маўчанне на выперадні» зацвердзілі стала Ваша імя ў літаратуры. Вы ўмеце быць і задзірліва-вясялым, і гнеўным, патрабавальным і спагадлівым. Нядаўна апублікаваная аповесць «Свой хлопец» узнімаецца да грук, тоўнага раскрыцця надзвычайных праблем журналісцкай прафесіі.

Працуючы нарэспандэнтам-арганізатарам радыёвяшчання ў родным Крычаўскім раёне, вы ўдала спалучаеце журналісцкую дзейнасць з творчымі здзяйсненнямі пісьменніка-камуніста.

Горача віншуючы Вас, дарагі Апанас Паўлавіч, з 50-годдзем, жадаем Вам добрага здароўя на доўгія-доўгія гады, багата запалу і натхненнай працы ў абраным Вамі нялёгкім жанры гумару і сатыры, асаблівага шчасця!

Супрацоўнікі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» шчыра далучаюцца да гэтага віншавання.

ПРЭМ'ЕРЫ

У Дзяржаўным тэатры музычнай камедыі БССР — новы спектакль. «Сірано» — танна-эмпірыя музычнага фантазія кампазітара С. Паплакова на матывах намеры З. Растана «Сірано дэ Бержэран» (лібрэта

В. Сумарокава), пастаўленая галоўным рэжысёрам тэатра В. Цюпам. Музычны кіраўнік і дырыжор — А. Лапуноў, сцэнограф У. Жданаў, мастак па наццомах В. Жалонкіна. Танцы ў пастаноўцы Ю. Лапышы. Ролі

выконваюць народная артыстка БССР Н. Гайда, артысты Р. Харык, А. Цівуноў, А. Насцёціні і інш.

С. ВЕТКА.

Фота Уд. КРУКА.

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

Бралася на вечар, зямля была яшчэ гарачая, і каналіяны чад плыву над агародамі, калі Рыгор Баразна ступіў да прыбы матчынай хаты.

Замок, што вісеў на дзвярах, азначаў, што маці яго не чакала ды і не магла чакаць, бо ён — рэдкі госьць у яе, рэдкі да балючага сорама. Ён, малады нежанаты, атайбаваўся ў Асіповічах, клопатная праца ў райзагу цалкам адбірала час. Да маці завітаў толькі тады, калі быў у вёсцы па справах. Тры тыдні назад яго выклікаў старшыня райвыканкома Каралёў і даў зразумець, што ён не супраць мець яго сваім намеснікам. Тры тыдні... За гэты час адбыліся такія падзеі, якія перакрэслілі ўсе людскія планы, у момант паламалі ўстойліваю раўнавагу жыцця. Калі два дні назад на ўскрайку Асіповіч ён убачыў жалезныя страшыдлы з крыжамі на вежах, рэальна і востра адчуў, што вайна наблізілася ўшчыльна. Ён са свайго сховішча разглядаў нямецкія танкі з напружанай, прафесійнай цікавасцю, а сам задаваў сабе пытанне, ці возьме звязка гранат бліскучыя трэкі.

Боязі не было, ён не быў навічком на вайне, бо няма яшчэ і года, як спароў з гімнасцёркі лейтэнанцкія «кубары». Яму давалося праціць ўсю фінскую кампанію, у верасні трыццаць дзевятага стаіць на танку з яркім букетам і бачыць радасныя твары вызваленых беларусаў, пад пошыві куль прайсці Прыбалтыку і стомлена, з пачуццём выкананага абавязку пасядзець на беразе мора. Усё, канец вайны! Ужо, здаецца, цэлы век не бачыў маці. Услухоўваючыся ў мірны пошум прыбою, чамусьці ўспамінаў бацьку, якога бачыў толькі на фотаздымку.

Яму было тры гады, калі бацьку, чырвонага партызана, забілі белалаякі.

Няма мяжы чалавечай цярылівасці. Не паспеў надыхацца духменню сенакоса за роднай вёскай, толькі ўвайшоў у смак мірнай працы, як на табе — новая навала!

Яны сабраліся ў кабінце старшыні райвыканкома Мікалая Піліпавіча Каралёва. Першага сакратара райкома партыі не было — вайна зраспела яго

...Журботна шапацела над галавой лісце, пад прыстрэшкам хаты шчабяталі ластаўкі. Рывулі веснічкі, у двор увайшла маці і адразу, відаць, сэрцам адчуўшы яго прысутнасць, зірнула ў бок яблыні. Ён ступіў насустрач і ўбачыў, як на матчыны вочы пачынаюць набягаць слёзы. Абняў яе за худыя плечы і моўчкі павёў да ганка. Яна нічога не пыталася ў яго і толькі ціха плакала. У хаце пачала шчыраваць ля печы, збі-

Першай прыбегла Зіна Сушко, за ёй прыйшлі астатнія. Рыгор Баразна завесіў коўдраю акно і падтрымаў кноў у лямпе. Потым, працітаваўшы загад Сталіна, расказаў аб задачах падпольнай групы.

— Не сёння-заўтра немцы будуць у Брыцалавічах, — сказаў ён. — Прашу трымаць строгую канспірацыю. У нас няма зброі, таму здабываць яе трэба дзе толькі можна. Падпольную групу будзем папаўняць чырвонаармейцамі, якія выходзяць з акружэння. У нашым сяле ёсць такія?

З услона ўскочыла Зіна і па-

скуры вылазіў, каб дагадзіць немцам. Баразна выклікаў Зіну Сушко і загадаў ёй уладкавацца на працу да Лютэра. Начальнік паліцыі, які некалі квартаваў у Зінінай маці, ахвотна ўзяў дзяўчыну касірам сельскай управы. І адразу Зіна атрымала ад Рыгора Баразны першае заданне: здабыць чыстыя бланкі для прапускоў. Аднойчы, калі Лютэр забываўся выцягнуць ключ ад шуфляды, Зіна ўзяла пячатку і паставіла яе на старонках вучнёўскага сшытка. Так у Рыгора Баразны з'явіліся свае «аўсвайсы» — прапускі ў Асіповічы. Зіна між тым увайшла ў давер да Лютэра і падрабязна дакладвала Рыгору аб рабоце паліцыі.

Партызанская група ўжо была добра ўзброена, калі Мікалай Піліпавіч Каралёў выклікаў Рыгора Баразна да сябе ў Грабоўскі лес. Ён загадаў яму ўзраваць тры каменныя чыгуначныя масты, што знаходзіліся між Асіповічамі і шклозаводам. Рыгор Баразна бліскача справіўся з гэтай задачай. У дадатак да ўсяго група спуściла пад адхон нямецкі паравоз.

Наступную аперацыю правялі ў вёсцы Вялікая Агароджа. Ноччу акружылі будынак, дзе знаходзіліся 17 паліцаў. Баразна першым ускачыў у пакой. Паліцаі спалі, вінтоўкі іх былі прыхілены да сцяны. Забраўшы іх, партызаны разбудзілі паліцаў, далі ім шампалоў і загадалі разысціся па сваіх дамах і болей у паліцыю носа не пацькаць. Вестка пра партызанскую расправу абляцела наваколле. У Брыцалавічах і бліжэйшых вёсках, дзе немцы хацелі стварыць паліцэйскія гарнізоны, зрабіць гэта не ўдалося.

За зіму партызаны спалілі ад-

ЖЫВЯЦА ПАМ'ЯЦЬ

на курорце. Каралёў падняўся і сісцла, падмацоўваючы кожнае слова рэзкім махам рукі, паставіў задачу: з прыходам немцаў у Асіповічы ўсім разысціся па сваіх месцах і арганізоўваць падпольныя групы. У гэты момант ад магутнага выбуху зыбнулася зямля, затрымкі целы шыбы акон. Гітлераўскія самалёты пачалі бамбіць горад. Рыгор з асцярогай выбраўся за горад і накіраваўся ў лес. У дамоўленым месцы сустрэўся з Каралёвым і трэцім сакратаром райкома Аляксандрам Васільевічам Шыянком. Вysłухаўшы апошнія інструкцыі, развітаўся з імі, і вось ён у сваёй вёсцы стаіць пад яблыняй і чакае маці.

раючы на стол. Потым села насупраць, падперла падбародак кулаком і стала глядзець, як ён упраўляецца з ежай. Ад цішыні, ад маўклівай прысутнасці маці ён адчуў, што трывога, якая ні на хвіліну не пакідала яго, паступова рассяваецца і на змену прыходзіць звыклая ўпэўненасць.

— Мама, як толькі ацімнее, пакліч да мяне Пятра Альховіка, Івана Іванавіча Паталейку, Арцёма Паталейку, — звярнуўся ён да старой. — І Зіну, калі яна дома.

— Якую Зіну? — не зразумела маці.

— Сушко, дачку тваёй найлепшай сяброўкі, — растлумачыў ён.

— А-а, — узрадавалася маці.

— От каб, сыноч, табе ды такую жонку! Залатая дзяўчына! Але якое цяперана вяселле...

чала ўсхвалявана пералічваць вяскоўцаў, у якіх зараз хаваюцца акружэнцы. Рыгор Баразна напрасіў кемлівую дзяўчыну заўтра ж сабраць чырвонаармейцаў за вёскай ля старога дуба.

Але зрабіць гэта не ўдалося, бо на другі дзень у Брыцалавічы прыехалі немцы. Яны сагналі вяскоўцаў да школы і абвясцілі свой «новы парадак». Начальнікам абшчыны прызначылі Пятра Альховіка. Гэта вельмі ўсцешыла Рыгора Баразна, бо свой чалавек на службе ў немцаў — гэта ўжо не мала.

Праз некалькі тыдняў у падпольнай групе было 11 чалавек. Начальнік паліцыі Лютэр са-

СТАРОНКІ УСПАМІНАЎ

У жніўні 1980 года, пасля чатырохгадовага перапынку, я зноў наведвала бацькаву радзіму — на гэты раз у складзе здымачнай групы як аўтар тэлеперадач «Маё сэрца ў бары» («Кожны мае свой бор»), прысвечанай Куляшова. Здымачная група пабывала і ў Касцюковіцкім краязнаўчым музеі, дзе я пазнаёмілася з яго дырэктарам Уладзімірам Раманавічам Ламінскім.

Паказаўшы нам дыяраму сядзібы і дома, у якім нарадзіўся мой бацька, Ламінскі расказаў, што ў чэрвені 1977 года, у свой апошні прыезд на радзіму, Аркадзь Аляксандравіч упершыню пабываў у іхнім музеі і намалюваў Уладзіміру Раманавічу дэтальны план хаты свайго маленства.

Мне гэтае паведамленне не было ў навіну. Частка дома, у якім нарадзіўся бацька, збераглася, бацька ведаў пра гэта, і гады за два да смерці неаднойчы загаворваў аб тым, што хацеў бы бачыць родную хату адбудаванай у першапачатковым выглядзе.

Ламінскі расказаў таксама, што тады, у 1977 годзе, Аркадзь Аляксандравіч запрасіў яго разам з'ездзіць у Саматэвічы. Там, паказаўшы яму старую ліпаваю алею, бацька нібыта сказаў:

— Прашу вас, зберажце гэтыя ліпы, — яны мяне памятаюць!

Выконваючы гэты наказ пэтам, Уладзімір Раманавіч доўга змагаўся за алею, але яе ўсё-такі знішчылі, калі пашыралі дарогу.

Пачуўшы гэты расказ Ламінскага, я нечакана зразумела, чаму бацька, які заўсёды ўпрошваў мяне ехаць з ім на радзіму, упрошваў нават тады, калі я ніяк не магла ехаць — не пусквалі справы, — тады, тым разам, летам 1977-га, зрабіў усё, каб у гэтай паездцы мяне не было побач з ім. Ныйначай, у часе той паездкі ён развітаўся з роднымі мясцінамі і не хацеў, каб я здагалася пра гэта.

І варта было прабежы гэтай думцы, запрацаваць у гэтым кірунку, як я прыгадала і іншыя факты, якія бянтыжылі нас у свой час, а цяпер раптам высвечваліся іначай і гаварылі зноў жа пра тое, што бацька нібы і праўда прадчуваў нядобрае.

Мой муж Валерыя, які вазіў тады бацьку ў Саматэвічы, пацвердзіў пасля гэтую маю

— Асцеражней, Валерыя, скінь газ — пад'язджаем да «гармоніка», так што я і закурыць магу...

Тым не меней, тады, вяртаючыся з Бесядзі дадому, едучы па дарозе на Касцюковічы, яны нечакана заблудзіліся. Знаёмая дарога не вымагала асаблівай пільнасці, і яны ехалі, гамонячы між сабою, ажно пакуль не спыхаліся,

коліцы роднай вёскі на трыццаць верст кругом яшчэ ў маленстве, і ў заключэнне сказаў, уздыхнуўшы:

— Пэўна, Саматэвічы не хацелі мяне адпускарці!

У кастрычніку 1977 года я рыхтавалася да паездкі па лініі ССТД у Амерыку. Не вельмі верачы ў тое, што паездка адбудзецца, я старалася аб ёй не думаць. Калі ж мне паведа-

ён адказаў на мае пытанне: «Чаму — апошні?»

У апошні дні кастрычніка 1977 года, калі пасля работы я зазірнула да бацькі, ён паведаміў мне, што званіла яго сястра Надзея Аляксандраўна і сказала, што іхні бацька, а мой дзед Аляксандр Мікалаевіч цяжка хоры.

— Яна, праўда, кажа, — дадаў ён, — што гэта натуральна ў ягоным узросце...

Сказаўшы гэта, бацька дэпытліва паглядзеў на мяне, нібы вывараючы на мне гэтыя цётчыны словы. І хто мяне падштурхнуў, я не ведаю, але я сказала:

— Блізкія людзі не маюць узросту! Прасі, каб прыслалі з Магілёва санітарны самалёт.

Бацька так і зрабіў, а праз суткі мы даведаліся, што дзед адмовіўся легчы ў абласную бальніцу, а ляжыць у бальніцы ў Хоцімску. 30 кастрычніка мы з Валерыем, Надзеяй Аляксандраўнай і нашай дачушкай Вольгай паехалі ў Хоцімск.

Аляксандр Мікалаевіч выглядаў ніштавата — у параўнанні з тым, якім ён быў да бальніцы. Сардэчныя ацёкі апалі. Ён сядзеў на ложку, жартаваў з намі і быў шчаслівы, што бачыць нас. Насцярожвала толькі задышка, яна сведчыла аб слабасці. Мы пачалі гаварыць яму, што трэба рабіць, каб падмацаваць яго сэрца. Дзед усміхнуўся і сказаў:

— Для майго сэрца, дзедці, лепшыя лекі — ваша любоў! Не бойцеся, я стараюся не засмуцаць вас сваёй смерцю...

Гэта было трыццаць першага кастрычніка. А назаўтра нам пазванілі з Хоцімска і сказалі, што ноччу наш дзед, падняўшыся, пэўна, па патрэбе, упаў і памёр ад інфаркту.

Калі я паспрабавала сказаць бацьку, што ён — са сваім хворым сэрцам — не павінен ехаць на пахаванне, ён толькі кінуў на мяне суровы погляд.

На пахаванні ён горка плакаў, не стараючыся хаваць слёзы, а адразу ж пасля памянкі загадаў ехаць дадому. У машыне з ім, акрамя Валерыя,

АДОУЖКНІСЯ, ВЯІСНА...

ЗГАДКІ ПРА БАЦЬКУ

здагадку. Ад Валерыя, як ад урача, бацька не хаваў свайго прадчування. Гэта — першае. А па-другое, муж расказаў мне пра дзіўнае, мо трохі і смешнае здарэнне, якое адбылося з імі ў час той паездкі: яны заблудзіліся.

Здарэнне гэтае выглядае асабліва дзіўным, калі ўспомніць, што бацька меў выключную памяць на дарогі, па якіх ездзіў. Досыць яму было праехаць дзесьці хоць аднойчы, каб запомніць назвы ўсіх населеных пунктаў у іх паслядоўнасці, а таксама ўсе калдобіны і яміны. З калдобінамі, з «гармонікамі» на шашы, як ён іх называў, у яго быў звязаны нават пэўны рытуал. Каб меней курчыць, ён, сядваючы ў машыну, даваў сабе «зарок», што будзе закурваць толькі на «гармоніках», колькасць і месцазнаходжанне якіх на дарозе ён ведаў і набліжэння якіх чакаў з нецярыпнем. Па дарозе на Нарач, напрыклад, каля (да ці пасля — не памятаю) вёскі Талуць, ён заўсёды казаў:

што заехалі кудысьці не туды.

Яшчэ не верачы ў магчымасць такога недарэчнага здарэння, яны, пасміхваючыся адзін з аднаго, пачалі шукаць дарогу, час ад часу спыняючыся і азіраючыся. Як на бяду, неяк раптоўна сцямнела, а на дарозе — ні душы! Вырасылі ехаць уперад — павінна ж дарога куды-небудзь прывесці!

Нарэшце, недзе каля гадзіны ночы, наперадзе замігцелі рэдкія агеньчыкі нейкай вёскі. Спыніліся ля першай жа хаты і пастукалі ў акно. На іхні стук на ганак выйшаў чалавек. Яны з нецярыпнасцю запыталіся, што гэта за вёска. І якое ж было іхняе здзіўленне, калі пачулі ў адказ:

— Саматэвічы!

Усю дарогу назад бацька з нейкай асаблівай асалодаю ўспамінаў, як выглядалі Саматэвічы пад месляным святлом, калі яны амаль «навобмацак» ехалі да вёскі, смяючыся і здзіўляючыся, як такое магло адарыцца з ім, які аблазіў ва-

мілі, што 3 лістапада я павінна быць у Маскве, я сказала пра гэта бацьку. Ён нечакана ўсяляк пачаў мяне адгаворваць ад паездкі, ад гэтай, як ён сказаў, «выдумкі». Ён то палухавіў мяне магчымай авіякатастрофай, то спасылаўся на мае не вельмі здаровае сэрца, то прыводзіў статыстыку злачынстваў у ЗША і г. д., і да т. п., выяўляючы пры гэтым вялікую вынаходлівасць. І з той прычыны, што я толькі адмахвалялася, адказваючы на яго довады кароткім «неяк будзе!», ён, нарэшце, вырашыў мяне «прыперці да сцяны», што не было яму ўласціва, і проста заявіў, што не хоча, каб я ехала. Калі ж я напрасіла растлумачыць, чаму ён не хоча, ён збянтэжыўся і не сказаў нічога пэўнага. Урэшце мы сымліся на тым, што бацька, саступіўшы мне, пагадзіўся:

— Ну, добра, пушчу цябе апошні раз!

Як сёння, бачу яго сарамліва-тужліваю паўусмешку, якой

вёскі Ясень да Асіповіч усе масты на шашы. У красавіку сорака другога Баразну выклікаў да сябе Каралёў.

— Трэба абавязкова знішчыць вяснінскі мост, — сказаў Мікалай Піліпавіч. — У вясцы стаіць гарнізон з 13 чалавек. Каля моста ёсць дзот. Мы наніроўвалі на знішчэнне моста пяць груп, але нічога не выйшла. Можна, ты Рыгор, са сваімі хлопцамі паспрабуеш?

Баразна пачаў рыхтавацца да аперацыі. Ён даў заданне начальніку абшчыны Пятру Альховіку прывезці з Асіповіч дзве бочкі бензіну. Зіна Сушко перадала яму чыстыя бланкі прапускоў, і ён сам сабе выпісаў «аўсвайс». Гэткі ж пропуск быў выпісаны намесніку Баразны Івану Іванавічу Патапейку. Разведчыкі даведаліся, калі змяняюцца вартавыя на мосце. Баразна загадаў акружэнцу Андрэю Тульцу ўзяць у аб'езд чыка Луцвіча падводу. На яе пагрузілі бочкі з бензінам. У сене Рыгор схаваў гранаты і ручны кулямёт Дзегцярова. Арцём Іванавіч і Іван Іванавіч Патапейкі, сам Баразна селі ў падводу і, як толькі сцягнула, накіраваліся да моста. Вось ужо відаць чырвоную кропку ад цыгаркі ахоўніка. Рыгор сушу ў руку ў сена і бліжэй да сябе падсунуў кулямёт.

— Стой, — крыкнуў вартавы. — Хто там? Куды едзеце? Пропуск ёсць?

— Вось мой аўсвайс. Я начальнік абшчыны з Ліпеня, — як мага спакійнай адказаў Баразна. — Взяў бензін для рухавіка.

Абодва Патапейкі злезлі з воза і пачалі частаваць вартавога нямецкімі цыгарэтамі. Так было дамоўлена раней. Баразна павёў нана да другога ахоўніка, што стаяў на супрацьлеглым канцы моста.

— Дакументы, — загадаў ахоўнік і ўключыў нішэнны ліхтарык. Баразна закрыв рукой твар ад промяні і падаў яму пропуск. Як толькі вартавы

пачаў разглядаць яго. Рыгор аглушыў яго і скінуў у рэчку. Пляск вады паслухнаму абодвум Патапейкам сігналам. Яны імгненна, без усялякага шуму знілі вяртавога. І тады з цемры адзін за адным з'явіліся астатнія партызаны. Яны ціха акружылі дзот, першым у яго ўсочыў Рыгор Баразна. 30 ахоўнікаў спалі, зброя стаяла ў колах. Калі яе выносілі, некалькі чалавек прачнуліся.

— Ляжце! Не варушыце! — крыкнуў Баразна. Ахоўнікі ашалела глядзелі на чалавек з ручным кулямётам у руках. А тым часам партызаны грузілі іхнюю зброю на падводу. Для аховы ў дзот засталіся тры чалавекі. Баразна мінуўся на мост. Там ужо яго аблівалі бензінам з двух баноў. Па мосце таропка прагнула падводу. Ледаць толькі яна схавалася ў цемры. Баразна даў сігнал. Яркае полымя шыбнула ў чорнае неба. Раку нібыта заліў хто расплаўленай латуню...

Гэтай ноччу Рыгор Баразна і завітаў да маці ў Брыцалавічы. На досвітку ён ужо быў на нагах. Пацалаваўшы маці, агародам падаўся з вёскі. Уставаў сонца, рання звінела птушыннымі галасамі. Не верылася, што недзе грукоча бязлітасная вайна. Не хацелася вяртацца ў цесную зямлянку. На ўскрайку лесу кукавала зязюля. Як некалі ў дзяцінстве, Рыгор папрасіў яе накіраваць, колькі год яму засталася жыць. Выходзіла, што дваццаць. Баразна засмяяўся і ў гэты момант убачыў на лясной дарозе ўзброеных цывільных людзей. «Каля роты будзе», — звякла вызначыў ён.

— Відаць, суседзі — партызаны з задання вяртаюцца.

— Што, хлопцы, з пагулянак вяртаецеся? — пажартаваў ён, падыходзячы бліжэй. І тут жа спалатнеў. На чале калона ішоў начальнік паліцыі Лютэр. Баразна моўчкі акружылі і пачалі абшунваць.

— Рукі назад! — загадаў Баразне Лютэр. — За табой я даю палюю. Марш наперад! І не ўздмай уцяцяк! — з аўтамат перапалавіно! Ідзі!

Прывялі ў Брыцалавічы, паставілі ахову з трох немцаў. Лютэр арыштаваў падпольшчыка Пятра Альховіка і яшчэ некалькі чалавек. Паліцаі пачалі рабаваць матчыну хату. Праз які час калона рушыла з вёскі. Ззаду за Баразной з вінтоўкамі напатагове ішлі два паліцаі. «Не жалея я, — падумаў Рыгор. — У лепшым выпадку мяне павесяць. Хай лепей застраляць пры ўдэках».

Калона падышла да невялікага азярца, уоперак якога ляжаў павалены дуб. Ахоўнікі параўняліся з Баразной. У той жа момант ён падаўся назад і магутнымі ўдарамі зваліў іх на зямлю. Скочыў з дарогі і рынуўся да паваленага дуба. Ён перабег ужо па ім на той бок азярца, калі адчуў пякучы боль у плячы. Заціснуўшы рукой рану, кінуўся ў лагчыну. Свісцелі кулі, ззаду чулася бязладная страляніна і крыкі. Перабегшы ручайку, Баразна кінуўся ў хмызы і наддаў з апошніх сіл. Страляніна аддалася. Рыгор выскачыў з хмызоў і трапіў у лес. Калацілася, як не высоквала з грудзей сэрца, перад вачамі плылі каляровыя кругі. Ён сарваў з сябе гімнасцёрку, раздраў майку і пачаў перавязваць рану. Над яго галавой лагодна шумеў лес...

А Зіна Сушко на той час несла ў кашы 20 кілаграмаў толу, які быў патрэбны для ўзрыву будынка паліцыі ў вёсцы Ліпень. Яе спыніў паліцаі. Наверсе толу ляжала шалупіне. Паліцаі запатрабаваў паказаць, што яна нясе.

— Я працую ў немцаў. Калі будзеш абшукваць, далажу Лютэру! — крыкнула Зіна ў твар разгубленаму паліцаю. — Лютэр табе галаву скруціць! Іду сідзі з дарогі!

Гітлераўскі памагаты адскочыў ад яе. А Зіна ішла і адчувала, як усё цела яе пачынала біць нервова дрыготка. Праз некалькі дзён яна даведалася, што партызаны перастралілі ўсю ліпеньскую паліцыю.

Зіна атрымала загад пераходзіць у лес. Захапіўшы з касы сельуправы 35 тысяч рублёў, Зіна выйшла на лясную дарогу. У атрадзе Сушко стала штабным пісарам.

Яна хадзіла на заданні з дыверсійнай групай, якая спуціла пад адхон шэсць эшалонаў, удзельнічала ў засадах, у знішчэнні мастоў, хадзіла ў разведку. Партызаны глядзелі на Зіну з павагай.

Барыцьба пашыралася, набірала сілу. Рыгор Баразна стаў камандзірам 211 партызанскага атрада імя Ракасоўскага, які ўвайшоў у злучэнне асіповіцкіх партызан. Узначалі злучэнне Мікалай Піліпавіч Каралёў. За год атрад восем разоў знаходзіўся ў гітлераўскай блакадзе.

Мянушка ў Баразны была «Волкаў», але гітлераўцы добра ведалі яго прозвішча. Яны скінулі з самалёта лістоўкі, у якіх заклікалі партызан забіць свайго камандзіра і ісці да іх. Пропускам будзе лістоўка, яна гарантуе жыццё. Але ні адзін чалавек з лістоўкай не здаўся...

Камандзір злучэння Каралёў выклікаў Баразну да сябе і ўрачыста павадамі яму аб пачатку «рэйкавай вайны».

— Табе, Рыгор Нічыпаравіч, даю самы цяжкі ўчастак чыгункі ад станцыі Асіповічы III да вёскі Татарна. — сказаў Каралёў. — Май на ўвазе, што ў Асіповічах III гарнізон каля 300 чалавек. Ёсць дзот. Ён мае зону абстрэлу піль — шэсць кіламетраў. Адным словам — аршак моцны. Рыхтуйся да аперацыі. Рэйкавую вайну пачынаеш ты першы...

Баразна сеў за падлікі. У

яго мелася тры гарматы, 100 снарадаў, батальёныя і ротныя мінамёты, станкавыя кулямёты. Нямецкі дзот можа на нішто знесці ўсю аперацыю. З яго, толькі з яго трэба пачынаць! Баразна выклікаў да сябе наводчыка гарматы Сяргея Іванова.

— Вось што, дарагі мой артылерыст, — панлаў ён яму руку на плячо. — Ад твайго вона залежыць жыццё многіх людзей. Ты павінен так прыцэліцца, каб трапіць прамой наводкай у амбразуру дзота. Звольны ты на гэта?

Восем кіламетраў чыгункі, 1500 рэк было знішчана за некалькі гадзін, узяцце ў паветра бетонных чыгуначных мост. У гэтай імклівай аперацыі быў лёгкі паранены адзін кулямётчык Цясленак.

Набліжаўся фронт. Камандзір злучэння Каралёў, якому да таго часу прысвоілі званне Героя Савецкага Саюза, запрасіў Рыгора Баразну на камандзірскую нараду. Трэба было рыхтавацца да сустрэчы з Чырвонай Арміяй.

Калі атрад ішоў з Брыцалавіч на Асіповічы, на яго нечакана наскочыла буйная групоўка немцаў, якая вырвалася з Бабруйскага катла. У выніку няроўнага бою ў вёсцы Малая Агароджа партызаны перадалі рэгулярным часцам 612 палонных, сярод іх 126 афіцэраў і аднаго генерала.

А ўсяго за гады вайны атрад імя Ракасоўскага пусціў пад адхон 119 цягнікоў, падбіў з супрацьтанкавых ружжаў 109 паравозаў, знішчыў 4800 гітлераўцаў, узарваў 11 каменных чыгуначных мастоў. Рыгор Нічыпаравіч сустрэў вызваленне з высокімі ўзнагародамі і цяжкімі раненнямі.

Алесь ШЛЕГ.

які сядзеў за рулём, былі мама і Надзея Александрэўна. Ішоў снег — густы і адліжны, ён забіваў лабавае шкло. Дарога была слізкая, небяспечная, а вельмі асцярожны звычайна бацька падганяў Валерыя:

— Гані!

На пахаванне дзеда я не паехала, бо 3 лістапада павінна была быць у Маскве, і таму 2 лістапада вечарам выязджала з Мінска. Я не чакала іх, лічачы, што вярнуцца да майго ад'езду яны не могуць, і была вельмі здзіўлена, калі сутыкнулася з імі каля ліфта. Бацька быў спакутаваны, ледзь трымаўся на нагах. Ступіўшы з ліфта на пляцоўку, дзе я стаяла, гатовая выправіцца на вокзал, ён, звычайна вельмі стрыманы ў праўленні пачуццяў, абняў мяне, пацалаваў і сказаў:

— Добра, што я цябе заспеў!

Праз колькі гадоў Валерый раскажаў мне аб тым, і як яны ехалі, і чаму ён так гнаў машыну, не прычэчы бацьку. Валерыю здавалася, што бацьку вельмі кепска, і што ён баціца не даехаць да Мінска. Хто ведае, так яно, магчыма, і было, хоць пасля ўжо майго вяртання з Амерыкі бацька сказаў пра той выпадак Валерыю:

— Тады думаў, што больш яе не ўбачу!

4 лістапада я была яшчэ ў Маскве (выліталі мы 6 лістапада), і калі вярнулася з Таварства дружбы, дзе нас збіралі перад паездкай, да брата, у якога спынілася, ён раскажаў мне, што чуў трансляцыю на радыё ўрачыстага пасяджэння, прысвечанага 60-годдзю Кастрычніка. У перадачы з Мінска выступалі бацька, «але голас, — сказаў мне Валодзя, — быў нейкі дзіўны і пару разоў перарываўся».

У снежні, калі я вярнулася дахаты і перадала бацьку Валодзевы словы, ён сказаў, што яму было блага ў час выступлення. У той час у яго зноў паявілася арытмія, яго пало-

хала выпадзенне пульсу на трэцім удары і павелічэнне цукру ў крыві. Акрамя таго, ён скардзіўся на галаўныя болі, якія звязваў з гэтымі сімптомамі.

Такі быў стан яго здароўя напярэдадні новага, 1978 года. Гэты год мы сустралі разам, на кватэры ў бацькі. За навагодні стол сядалі тата, мама, мой брат Саша, Валерый, я і Оля.

Восень адыходзячага года зблізіла тату з Оляй. У верасні яны ўдваіх жылі тыдні са два на Нарачы. Помню, як здзіўляўся бацька, што мама ў свой час скардзілася на непазлук мянасць дзяцей. Вольга слухалася яго ва ўсім, і мы, прыязджаючы, бачылі, што яны шчаслівыя і задаволеныя адно адным. Памятаю, як, аднойчы, прыехаўшы на Нарач увечары, мы знайшлі іх у татавым пакоі. Яны глядзелі футбол: тата — лежачы на ложку, а Оля — сядзячы ў вялікай кардоннай скрынцы з-пад тэлевізара.

Калі гадзіннік Крамлёўскай вежы пачаў адстукваць дванаццаць, мы павіншавалі адзін аднаго з Новым годам. Оля раптам раслакалася і сказала, што яна не хоча, каб надыходзіў новы год, а хоча, каб вярнуўся стары, «бо ён быў добры». Мама, сучешваючы яе, пачала тлумачыць, што «новы будзе яшчэ лепшы», на што я заўважыла:

— Хай ён будзе хоць бы такім жа!

— Хоць бы такім, — падтрымаў бацька, кінуўшы ў мой бок шматзначны пагляд.

Ішоў студзень. Гэты месяц заўсёды, асабліва ж пасля нараджэння Олі, асаціраваўся ў мяне з хваробамі. Бацька таксама пераносіў яго не лепшым чынам. Да знаёмства з тэорыяй біярытму я тлумачыла гэта проста марозным надвор'ем і хранічным перагрузкам, пакуль не зразумела, што студзень, акрамя ўсяго, і той самы, дванаццаты месяц ад моманту нараджэння для бацькі, Олі і мяне (ён нарадзіўся 6 лютага, а мы з дач-

кою — 27 студзеня), які ў тэорыі біярытму атрымаў злавесную назву месяца «інфарктаў і смерцэў».

Бацька заўсёды адчуваў гэта інстынктыўна, і не выпадкова ў многіх яго верхах гучыць матуль вясны, як сімвал жыцця, насуперак зіме, якую трэба перажыць. Яго ўспрыняцце вясны супадае, вядома, з агульным успрыняццем гэтай пары года, але ўсё-такі мае ў ягонай лірыцы і сваю адметную афарбоўку.

Замайкаюць птушынныя звонкія спевы. Калі восень прыходзіць у край наш лясны. І, як свечкі, вакол ярка ўспыхваюць дрэвы На праводзінах лета, на памінах вясны.

Там, дзе восень ідзе, лес шумлівы радзее, Вецер гоніць хмарыны з-за цёмных ялін. Грозны чуючы сівер, лісты, як надзеі, Аблятаюць на дол з пачарнелых галін.

Я, ўлюбёны ў жыццё, не скарэса пагрозе На праводзінах тых, на памінах старых. Выйду з лесу і стану ў зымы на парозе Дрэвам я, што лістоў не губляе сваіх.

Я трымаў іх з вясны, да вясны датрымаю, Не развешу па свеце, не кіну ў бяду, Дружным пошумам іх новы май прывітаю На дол упаду:

— Адгукніся, вясна, мне зязюляй з-за рэчкі, Дай яшчэ раз прыпасці да любай зямлі І каштанаў сваіх негасальных свечкі Над майй адшумеўшай вясной запалі!

Надышоў студзень, і бацьку, улічваючы стан яго здароўя і тое, што па Мінску пайшоў лютаваць грып, прапанавалі паехаць падлячыцца ў Нясвіж. Трэба сказаць, што ў Нясвіж бацька ездзіў ахвотна, з таго часу, як упершыню адкрыў яго для сябе ў 1946 годзе. У тым памятным годзе ездзілі мы туды ўсёй сям'ёй і правялі там два месяцы — чэрвень і ліпень.

Уявіце сабе, пачым маглі быць для нас, што пабачылі за гады вайны столькі гора і галечы, а што датычыцца бацькі, дык і смерцэў, — гэтыя два месяцы ў былым Радзівілавым раі! А як павінны былі ўздзейнічаць на наша (пішу «наша», бо ўсё гэта мы перажывалі разам) уяўленне ўсе гэтыя «чорныя дамы», помнікі заснавальнікам парку, касцёлы, падземныя хады і фамільныя склепы з іх муміямі!

Тым летам мы шмат хадзілі па парку, і не толькі па парку, «прагульваючы» маму, якая чакала трэцяга дзіцяці. Рэшту часу бацька прастойваў на мастку, які падзяляў сажалкі, і лавіў рыбу, цягаючы з вады акунька за акуньком. Варта адзначаць, што ён быў заядлым рыбаком, а яшчэ больш любіў лавіць ракаў.

Я і дагэтуль успамінаю тое лета як нейкую ідылію. Што ж тады казаць пра бацьку, за плячамі ў якога была такая жахлівая вайна, вайна, па якой ён прайшоў, не шукаючы зацішнага месца і не хаваючыся за спіны другіх, які не так даўно атрымаў заслужаную вышэйшую літаратурную ўзнагароду, а цяпер чакаў жаданага дзіцяці? Мяркую, што для бацькі гэта быў момант найвышэйшай гармоніі, які назаўсёды вызначыў яго неаб'якава адносіны да Нясвіжа.

І вось у перспектыве новая магчымаць сустрэчы з Нясвіжам. Бацька вагаецца. З аднаго боку, ён спадзяецца, што Нясвіж удыхне ў яго новыя сілы, і ён зможа, нарэшце, прыступіць да работы над новай паэмай, аб чым так марыць, а з другога боку, баціца ад'язджаць з дому, бо не даюць спакою кепскія прадчуванні. Са мной ён дзеліцца толькі надзеямі, не кажучы нічога аб прадчуваннях.

12 студзеня мы з Валерыем былі запрошаны на юбілей да нашых сяброў. Сядзячы там, я нечакана захавалася, выйшла з-за стала і патэлефанавала бацьку. Ён, таксама ўсхваляваны, сказаў, што ў ма-

мы высокая тэмпература, ёй блага. Мы тут жа вярнуліся дадому. Валерый, аглядзеўшы маму, вызначыў, што ў яе запаленне лёгкіх. Мы выклікалі хуткую, перавялі маму ў спальню.

Стала зразумела, што выбару ў бацькі няма, трэба ехаць у Нясвіж. Ён змірыўся з гэтым і пачаў збірацца ў дарогу. Дамовіліся, што Валерый адвезе тату ў санаторый 15 студзеня.

13-га ўвечары я зазірнула да іх праведцаў маму, пасля на некалькі хвілін прысела ля тэлевізара, па якім бацька глядзеў свой любімы фільм — камедыю Э. Рэзанава «3 лёгкаяй парай!»

Тэлевізар стаяў ля адной сцяны, а тахта, на якой прылёг тата, — ля другой. Між тэлевізарам і тахой стаялі крэслы, на адно з якіх я і прысела.

Тата паўляжаў на тахце, пакурваючы цыгарэту і з асалодаю ўспрымаючы беззаганнае відовішча, якое прапаганваў яму экран. Ён тонка адчуваў і адзначаў сам сабе і бездакорную рытміку фільма, і вытанчаную прастату яго сюжэта, і сапраўдную дасціпнасць дыялогаў у спалучэнні з бліскавай іграй акцёраў і іх цудоўнымі спевамі.

Я не адзін раз глядзела ўжо гэты фільм, як, дарэчы, і бацька, але твор сапраўднага мастацтва моцны не сюжэтам, яго не глядзіш — ім жывеш, дыхаеш, яму радуешся, як самому жыццю, у яго самыя шчаслівыя імгненні.

Так вось і сядзелі мы з ім ля тэлевізара, у апошні, адпушчаны нам лясам агульны вечар, радаваліся жыццю і відовішчу, якое яднала нас адзінствам успрыняцця. Час ад часу я азіралася і з радасцю адзначала, што куточкі татавых вуснаў краінае тая паўусмешка, якая асвятляла яго твар у хвіліны шчасця.

...Ён памёр у Нясвіжы 4 лютага.

На гэты раз вясна яму не адгукнулася...

Валіяціна КУЛЯШОВА.

Усе мы прывыклі пазнаваць сённяшні Мінск па яго манументальным ансамблі Ленінскага праспекта, па новых мікрараёнах, якія акружылі горад, і толькі нямногія старажылы памятаюць цяпер той стары Мінск, якім ён быў яшчэ паўстагоддзя назад. У гады Вялікай Айчыннай вайны нямецка-фашысцкія захопнікі знішчылі амаль 80 працэнтаў жыллёвага фонду, а з 270 тысяч чалавек, якія жылі ў Мінску ў 1941 годзе, да моманту вызвалення засталася толькі 45—50 тысяч. У агні ва-

Матэрыял у альбоме размешчаны па тапаграфічным прынцыпе ў залежнасці ад назваў вуліц і плошчаў. Пачынаецца падборка з відаў Віленскага і Брэсцкага вакзалаў.

Шмат увагі нададзена ансамблю Саборнай плошчы (цяпер плошча Свабоды), якая ў XVII — першай палове XX стагоддзяў была галоўным адміністрацыйным, гандлёвым, культурным і культурным цэнтрам Мінска. Тут мы бачым велічны ансамбль езуіцкага калегіума, аднаго з найбольш значных помні-

Саборная плошча, цяперашняя плошча Свабоды, ля пачатку вуліцы Бакуніна.

Так выглядала Інтэрнацыянальная вуліца.

Від Губернатарскай вуліцы (цяпер вуліца Леніна) у бок Саборнай плошчы.

Старыя ПАШТОУКІ пра Мінск

енных пажараў загінулі не толькі старыя дамы, але і архіўныя дакументы, музейныя калекцыі...

Цяпер большасць мінчан можа даведацца аб тым, як выглядаў стары Мінск, толькі па старадаўніх малюнках, гравюрах, акварэлях, фотаздымках і паштоўках. І калі фотаздымкі другой паловы XIX стагоддзя можна літаральна пералічыць па пальцах, то старых паштовак з відамі Мінска захавалася даволі многа. Гэтым матэрыялу і прысвечаны новы альбом «Мінск на старых паштоўках», аўтарам — складальнікам якога з'яўляецца вядомы калекцыянер старых беларускіх паштовак мастак Вячаслаў Міхайлавіч Целеш.

Першыя неілюстраваныя паштоўкі з'явіліся ў Аўстра-Венгрыі ў 1869 годзе. А ўжо ў 1870 годзе ў Германіі ўбачыла свет і першая мастацкая паштоўка. На тэрыторыі Расійскай імперыі паштоўкі былі ўведзены ў 1872 годзе, а датай нараджэння ілюстраванай паштоўкі лічыцца 1893 год. У канцы XIX стагоддзя паштовачны бум ахапіў усю краіну. Вялікую папулярнасць набылі паштоўкі з відамі гістарычных славаццей і гарадоў.

Найбольш ранняя паштоўка з відам Мінска, знойдзеная аўтарам альбома, датуецца 1899 годам. Мінскія паштоўкі можна падзяліць на дзве групы. Большасць з іх тыражыраваліся друкарскім спосабам з фотаздымкаў мясцовых фатографу, але і семі фатографы часта выпускалі невялікімі серыямі паштоўкі на спецыяльнай фоталаперы, якая мела надпіс на звароце «Адкрытае пісьмо».

Мінск на старых паштоўках (канец XIX — пачатак XX ст.). Мінск. «Беларусь», 1984.

каў архітэктуры барока ў Беларусі. У цэнтры плошчы вылучаецца манументальны комплекс былога гасцінага двара, вядомага пад назвай «Мінскі Смольны». Добра паказана і астатняя забудова плошчы, у тым ліку і будынак Паўночнага банка, дзе з 1825 па 1884 год знаходзіўся мінскі гарадскі тэатр. Побач з ім стаяла гасцініца «Еўропа», адзін з лепшых узораў архітэктуры мадэрну ў горадзе. Губернатарская вуліца (сучасная вуліца Леніна) прадстаўлена 8 відамі. Сярод яе забудовы вылучаецца будынак мужчынскай гімназіі, які быў пабудаваны па праекту архітэктара К. Хршчановіча.

Галоўнай вуліцай горада ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў з'яўлялася Захар'еўская (сучасны Ленінскі праспект), якая была забудавана 2—3-павярховымі мураванымі дамамі. Тут размяшчаліся розныя магазіны, банкі, гандлёвыя фірмы і гасцініцы. Тут жа быў і кінаатэатр «Эдэн», дзе мінчане маглі ўбачыць першыя фільмы нямога кіно, а ў 1892 г. па Захар'еўскай вуліцы прайшла лінія конкі, якая звязала Саборную плошчу з Брэсцкім вакзалам.

Другой буйной плошчай у Мінску была Наваамесцкая, у канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў вядомая як Аляксандраўскі сквер (цяпер Цэнтральны сквер). Яе ансамбль пачаў фарміравацца ў пачатку XIX стагоддзя. Тут знаходзіліся: архірэіскі дом, дваранскі сход, гасцініца «Парыж», побач — люцэранская кірха. У 70-х гадах плошча была пераўтворана ў сквер, а ў 1874 годзе ў яе цэнтры быў устаноўлены першы мінскі фантан, пазней упрыгожаны скульптурай «Хлопчык з лебедзем». На рагу плошчы і

Кашарнай вуліцы (цяпер Чырвонаармейская) у 1857 годзе быў узведзены дом-вядомага калекцыянера і краязнаўца Міхаіла фон Гаўсмана — арыгінальны помнік эклектычнай архітэктуры, дзе размяшчаўся грамадзянскі клуб. Добра прадстаўлены ў альбоме і іншыя цэнтральныя вуліцы — Петрапаўлаўская, Серпухоўская, Падгорная, Празабражэнская, Паліцэйская (адпаведна сучасныя Ф. Энгельса, С. Кірава, К. Маркса, Інтэрнацыянальная, Янкі Купалы) і іншыя.

На жаль, па нейкай незразумелай прычыне ў альбоме не ўвайшлі многія паштоўкі на якіх адлюстраваны цудоўныя помнікі манументальнай архітэктуры. Не знойдзем мы тут так званых «Чырвонага касцёла», дзе зараз размяшчаецца Дом кіно. Няма ў альбоме і храма на Залатой горцы, дзе цяпер пасля рэстаўрацыі размешчана канцэртная зала камернай музыкі, а таксама, Петрапаўлаўскага сабора, царквы Аляксандра Неўскага, пабудаванай як храм-помнік воінам-беларусам, якія загінулі за вызваленне балгарскага народа ад турэцкага іга, Кальварыйскага

касцёла, дзе пахаваны мастак Ян Дамель, і іншых.

У каментарыях да ілюстрацый ёсць і некаторыя недакладнасці. Напрыклад, комплекс былога гасцінага двара быў перабудаваны не ў канцы XIX стагоддзя (стар. 16), а ў 1909 годзе. На старонцы 38 сказана, што мужчынская гімназія была пабудавана ў пачатку XX стагоддзя, а на самой справе ў 1844 годзе і г. д.

Усё сказанае ні ў якой меры не змяншае таго вялікага значэння, якое мае гэты альбом. Бо ён з'яўляецца не толькі важнай крыніцай па гісторыі горада, але і дазволіць самаму шырокаму колу чытачоў больш поўна ўявіць тое культурна-гістарычнае асяроддзе, дзе жылі і працавалі Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Янка Лучына, Карусь Каганец, Уладзіслаў Галубок і іншыя. Углядаючыся ў старыя фотаздымкі, іначай пачынаеш глядзець на старыя мінскія кварталы, якія цудам ацалелі ў пажары вайны, разумеючы, якую каштоўнасць уяўляе для нас практычна кожны захаваны элемент гістарычнай забудовы.

У. ДЗЯНІСАУ.

3 4 ПА 10 ЛЮТАГА

4 лютага, 20.05

ДЗЕННІК УСЕСАЮЗНАГА АГЛЯДУ самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечанага 40-годдзю Перамогі саветскага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Гродзенская вобласць.

Вы ўбачыце выступленне народнага ансамбля «Раніца», народнага ансамбля танца «Вянок», ваяцкага ансамбля сям'і Парфёнчык з вёскі Бердаўна, духовага аркестра Гродзенскага музычнага вучылішча.

5 лютага, 18.10

«СЯБАР — КНИГА».

Спачатку адбудзецца сустрэча з намеснікам старшыні налгаса імя Кірава Віцебскага раёна М. Бараноўскім. Ён стаў лаўрэатам Усеаюзнага агляду асабістых бібліятэк, адкрытых для грамадскага карыстання. Затым выступіць дэлегат III Усеаюзнага з'езда таварыства кнігалюбаў пісьменнік В. Казыно.

6 лютага, 20.15

Ф. ЛІСТ. СІМФОНІЯ «ДАНТЭ».

Выконвае Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР і хор Мінскага музычнага вучылішча імя Глінкі.

7 лютага, 20.00

МУЗЫЧНАЯ ПРАГРАМА ДЛЯ ВЫБАРШЧЫКАУ.

У ёй выступіць аркестр народных інструментаў імя Осіпава, Дзяржаўны акадэмічны народны хор БССР, танцавальная група аркестра народнай музыкі «Флуэраш», трыо «Дняпрэнка», А. Абрацова, заслужаная артыстка БССР Т. Раеўская, ваяцка-інструментальны ансамбль «Сябры».

8 лютага, 20.00

ПАКАЗВАЕ ВІЦЕБСК. ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС «ДЗВІНА».

9 лютага, 10.15

«ТЭЛЕВІЗІЙНЫ КЛУБ САМАДЗЕЙНАЙ МАСТАЦКАЙ ТВОРЧАСЦІ».

Сустрэча з артыстам народнага тэатра Мазырскага ГДК А. І. Лазароўскім.

9 лютага, 12.40

«З ДАЛЕКІХ ДАРОГ».

Выступае паэт Р. Барадулін.

9 лютага, 13.05

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ».

Вы пабываеце на выстаўцы твораў рускіх мастакоў у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР.

9 лютага, 18.00

Л. БЕТХОВЕН. СІМФОНІЯ № 3 «ГЕРАІЧНАЯ».

Выконвае Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР.

Дырыжор — П. Коган. Вядучая — музыказнавец Л. Барадуліна.

9 лютага, 20.15

«І ЗАГУЧАЦЬ ГАЛАСЫ ЦУДОУ-НБІЯ...».

Музычная праграма з удзелам самадзейных фальклорных калектываў рэспублікі.

9 лютага, 23.15

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ».

У эстраднай праграме выступае ўзбекскі ваяцка-інструментальны ансамбль «Яла».

10 лютага, 20.15

«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».

Музычная перадача да Дня Аэрафлоту.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М Т 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04057. П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захар'еўская, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтва — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масавай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 33-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічымпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.